

Andrzej Kowalski

[aktualizacja 15.04.2020r.] Wykaz ciągle aktualizowany!

MIEJSCA PAMIĘCI ZWIĄZANE Z "BITWĄ WARSZAWSKĄ - 1920r"

ALEKSANDRÓW (część miasta Radzymin w 1920r., folwark ok. 2 km na zach. od Radzymina, pow. wołomiński, woj. mazowieckie)

13.VIII.1920r. - wieś zdobywa 243 Piotrogradzki Pułk dowodzony przez Terientiewa.

15.VIII.1920r. - pod wsią 5.i 6.kompania z 28. pułku strzelców kaniowskich ulega przewadze 241.pułku radzieckiego. Stąd już o zmroku rozpoczął się szturm pułku grodzieńskiego na Radzymin.

ALEKSANDRÓW (wieś, na wsch. brzegu Kanału Żerańskiego, ok. 2 km na płd. od Nieporętu, gm. , pow. legionowski, woj. mazowieckie)

15.VIII.1920r. - Na Aleksandrów obsadzony przez oddziały polskie ze składu 19. Brygady Piechoty ppłk. Wiktora Thommeé, uderzyły oddziały sowieckie ze składu 27. Dywizji Strzelców Witowta Putny. Polacy atak odparli. (patrz Izabelin).

ANDRZEJEWO (wieś gm. nad rzeką Brok Mały, pow. ostrowski, woj. mazowieckie)

Na wiosnę tego roku[2020] planowane są uroczystości pogrzebowe w Andrzejewie i pochówek w – oddalonym o niespełna 20 km – Szumowie (Podlaskie). Na tamtejszym cmentarzu znajduje się kwatery wojenna żołnierzy 201. pp, którzy w tym miejscu walczyli i polegli.

ANIELEWO - patrz BRODNICA

AUGUSTÓW (m. gm. i pow., woj. podlaskie)

• ul. Hoża 7. Muzeum Ziemi Augustowskiej. W muzeum przechowywana jest pamiątkowa tablica, która była wmurowana w ścianę frontową magistratu 15 sierpnia 1925 r. Na tablicy napis: "W PIĄTĄ ROCZNICĘ/ „CUDU NAD WISŁĄ”/ ŻOŁNIERZOWI POLSKIEMU W HOŁDZIE/ MIESZKAŃCY MIASTA/ AUGUSTOWA".

BABOSZEWO (wieś i gm., pow. płoński, woj. mazowieckie)

19.VIII.1920r. – w dniu tym 37 pułk piechoty stoczył krwawy bój pod Baboszewem, w którym odznaczyła się kompania złożona z uczniów – ochotników z powiatów kutnowskiego i łączyckiego. Poległo 4 szeregowców, a 4 oficerów i 40 szeregowców zostało rannych. Z ran odniesionych w tym boju zmarł ppor. Władysław Nosowicz, odznaczony orderem Virtuti Militari.

• Cmentarz parafialny. W głębi cmentarza mogiła nieznanego żołnierza Wojska Polskiego poległego w 1920 r. Imiona i nazwiska oraz liczba pochowanych niewiadome.

Spis poległych: Fajfer Józef, szer., 37 pp, pl. pod Baboszewem 19.08.1920; Nosowicz Władysław, ppor., 37 pp, zm. z ran.

BENIAMINÓW (wieś ok. 5 km na płn.-zach. od Radzymina, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - wieś znajdowała się na bezpośrednim przedpolu II linii obrony polskiej. Znajdujący się tu fort wchodził w skład tej linii obrony i był obsadzony przez 48pp, skutecznie broniony cały okres walk na przedmościu Warszawy.

15.VIII.1920r. - o świcie 29.psk mjr.S.Waltera zajął fort Beniaminów i stąd ruszył do natarcia na Dąbkowiznę i Wólkę Radzymińską.

16.VIII.1920r. - o świcie fort atakowany był bez powodzenia przez 63 Bryg. Strzelców.

BIAŁA PODLASKA (m. pow. i gm. nad rzeką Krzna, pow. bialski, woj. lubelskie)

1.VIII.1920r. - po wejściu do miasta wojska bolszewickie zostały zaskoczone kontruderzeniem Poleskiego Zgrupowania Sikorskiego i zepchnięte ponownie za Bug.

17.VIII.1920r. - wyzwolenie miasta przez 1DPLe.

• Pomnik ku czci poległych w latach 1918–1920 żołnierzy 34 PP.

BIAŁEBŁOTO-STARA WIEŚ (wieś, gm. Brańszczyk, pow. wyszkowski, woj. mazowieckie)

BIAŁOBRZEGI (wieś, gm. Sterdyń, pow. sokołowski, woj. mazowieckie)

• mogiła żołnierza z wojny polsko-bolszewicka w 1920 r.

BIAŁOWIEŻA (wieś. i gm., pow. hajnowski, woj. podlaskie)

W czerwcu i lipcu 1920 roku w pobliżu Białowieży miały miejsce dwie niewielkie potyczki wojsk polskich z oddziałami wojsk sowieckich.

- Cmentarz ekumeniczny, administrowany przez miejscową parafię prawosławną, dokonywane są na nim pochówki osób zmarłych różnych wyznań, a także ludzi niewierzących. Zniknęły groby żołnierzy polskich poległych w 1920 roku. W północno-zachodniej części cmentarza znajduje się tu grób gen. Józef Bułak-Bałachowicz (1894-1923), zastępca dowódcy Ludowej Armii Ochotniczej, uczestnika wojny polsko-bolszewickiej. Został zamordowany 11 czerwca 1923 - prawdopodobnie zamach przygotowany przez bolszewicką policję polityczną wymierzony był przeciwko bratu Stanisławowi.

BIAŁYSTOK (m. woj. i pow., woj. podlaskie)

28.VII.1920r. - miasto zajmuje Armia Czerwona. W mieście od 30.VII do 20.VIII.1920r. działa Tymczasowy Komitet Robotniczej Polski, którego przewodniczącym był J.Marchlewski. Siedzibą TKRP był Pałac Branickich.

22.VIII.1920r. - całodzienną bitwę o Białystok toczy 1.batalion 1.ppLeg. Kpt. Marskiego-Marjańskiego (zginął w obronie Zarządu Miejskiego, łącznie poległo 28 żołnierzy polskich).

25.VIII.1920r. - miasto obsadziła 21 dywizja polska.

- **Rynek Kościuszki** (dz. Śródmieście).

Pomnik Marszałka Józefa Piłsudskiego. Odświeżony został 11.XI.1991r. Jest to pierwszy, wystawiony po II wojnie światowej pomnik marszałka, wykonany przez artystę Jana Wakulińskiego. Na frontonie cokołu napis: "JÓZEF PIŁSUDSKI/ MARSZAŁEK POLSKI/ 1867-1935".

- **ul. Adama Mickiewicza 2A** (dz. Śródmieście).

Na ścianie dawnego seminarium nauczycielskiego im.Króla Zygmunta Augusta (ob. budynek Akademii Medycznej), od strony pałacu Branickich, ponownie umieszczono starą tablicę pamiątkową z napisem: "Ś.+P./ ROMAN HRYNIEWIECKI/ ZBIGNIEW ROSZCZYK/ UCZNIOWIE SEMINARIUM, HARCERZE/ ŻOŁNIERZE ARMII OCHOTNICZEJ/ POLEGLI W OBRONIE KRAJU/ W SIERPNIU 1920." Jest to oryginalna, przedwojenna tablica, przechowana do obecnych czasów przez jednego z miejscowych przewodników.

- **ul. kpt. Władysława Wysockiego** (dz. Pietrasze).

Cmentarz komunalny. Po lewej stronie głównej alei znajduje się wspólna kwatera poległych żołnierzy z 1920r., września 1939r. oraz członków ruchu oporu. W 50-tą rocznicę września 1939r. społeczeństwo Białegostoku ufundowało przed kwaterą głaz pamiątkowy z tablicą o treści: "W mogiłach tych obok 72 żołnierzy z 1920r., pochowano 100 nieznanych żołnierzy z września 1939r. poległych w obronie Białegostoku. Pochowano tu również lotników: kpt.Seweryna Łażniewskiego i ppor.Eugeniusza Chojnackiego, którzy 3.IX. stoczyli śmiertelny bój nad miastem z niemieckim pilotem i spadli w rejonie Wasilkowa.". Z okresu wojny polsko-bolszewickiej jest tu 13 mogił zbiorowych nieznanych żołnierzy.

- **ul. 11 Listopada róg ul. Zwierzynieckiej** (dz. Zwierzyniec).

Cmentarz wojskowy. W głównej alei po stronie lewej znajduje się kwatera poległych żołnierzy WP z pomnikiem wystawionym w 1931r. wg projektu inż.Jarosława Giryn. Pomnik ten to pionowa płyta z kamienia, do której przymocowana jest tablica z białego marmuru z napisem: "NIEZNANEMU / ŻOŁNIERZOWI / - / WOLNA POLSKA / 1914-1920". Jest to podobno przedwojenna tablica, która znajdowała się przed ratuszem. Poniżej tej tablicy jest następujący napis wykonany na płycie: "TABLICĘ W TYM MIEJSCU / USTAWIONO W 70 ROCZNICĘ / ODZYSKANIA NIEPODLEGŁOŚCI / 11 LISTOPADA 1988 ROKU".

- **ul. Szosa Północno-Obwodowa.**

Przy skrzyżowaniu z Al. Tysiąclecia Państwa Polskiego, za wiaduktem kolejowym, ok. 150 m w górę znajduje się krzyż metalowy poświęcony pomordowanym 16-tu mieszkańcom Białegostoku w dniu 20.VIII.1920r. Do ok. 1947r. stał tu pomnik, wystawiony przed II woj. św. W dniu 19.VIII.1990r. o godz. 16 odsłonięto i poświęcono nowy pomnik ku czci pomordowanych w 1920r. Jest to forma kapliczki, w kształcie sześcioboku, zwieńczonego u góry metalowym krzyżem, z dużymi ostrołukowymi otworami z czterech stron. W tylnej części jest niewysoki murek, na którym umieszczona jest tablica z napisem:

"Ś.+P./ PODCZAS NAJAZDU BOLSZEWICKIEGO NA TEM MIEJSCU/ ZOSTALI ZAMORDOWANI W DNIU 20.VIII.1920R./1.Ks.R.Knobelsdorf 2.K.Berent 3.M.Falkowski 4.J.Grabowski 5.B.Jarosławski 6.J.Karpowicz 7.Z.Olejnik 8.J.Oponowicz 9.H.Ostrowski

10.F.Ostrowski 11.A.Podolski 12.S.Russ 13.J.Zarzecki 14.major nazw. nieznane 15.porucznik. nazw. nieznane 16.I.Firer / **CZEŚĆ ICH PAMIĘCI!**/ Pomnik ten w dziesięciolecie rocznicę mordu ofiarość całego społeczeństwa Białostockiego ufundowała". Po prawej stronie powyższej tablicy umieszczona jest mniejsza tablica z napisem:

"POMNIK TEN ODBUDOWANO/ W 70 ROCZNICĘ WOJNY/ POLSKO-BOLSZEWICKIEJ/ STARANIEM MIESZKAŃCÓW/ MIASTA BIAŁEGOSTOKU/ BIAŁYSTOK 20 SIERPNIĄ 1990R."

• **ul. Władysława Raginisa** (dz.Wygoda).

Cmentarz rzymsko-katolicki (farny). Po lewej stronie kaplicy cmentarnej, przy samym murze ogrodzenia usytuowana jest wspólna kwatera żołnierzy poległych w roku 1920 i 1939. Z roku 1920 są tam 23 groby, w tym zidentyfikowane są trzy pojedyncze i jeden poczwórny, pozostałe groby to żołnierzy nieznanymi. Łącznie spoczywa tu 111 poległych. Po prawej stronie kwatery znajduje się pomnik składający się z dwóch głazów narzutowych ustawionych na wspólnym cokole. Na lewym głazie umieszczono wizerunek orła legionowego, a na prawym - orła wojskowego z 1939r. Na tablicy ułożonej na cokole widnieje napis:

"W GROBACH TYCH POCHOWANO STUKILKUDZIESIĘCIU ŻOŁNIERZ NIEZNANYCH, POLEGŁYCH W 1920r. I 1939r., KTÓRZY ODDALI SWE ŻYCIE W OBRONIE OJCZYZNY. O PANIE, PRZYJM ICH NAJWYŻSZĄ OFIARĘ."

• **ul. Warszawska 8.**

W holu zygmunto-wskim VI Liceum Ogólnokształcącego im. Króla Zygmunta Augusta znajduje się pamiątkowa tablica z napisem:

"D.O.M. (=Bogu Najlepszem i Najwyższemu)/ DULCE ET DECORUM PRO PATRIA MORI/ W WALKACH O CAŁOŚĆ I NIEPODLEGŁOŚĆ POLSKI/ W LATACH 1918-1920 BOHATERSKO SWOJE ŻYCIE ODDALI:/ >+>+>+>+>+>+> NAUCZYCIELE <+<+<+<+<+<+</ DR ŻOŁATKOWSKI ALFRED ŻŁOTY OLGIERD/ >+>+>+>+>+>+> UCZNIOWIE <+<+<+<+<+<+</ GAWINA STANISŁAW JUSZKIEWICZ JAN/ ŚWIEŻYŃSKI WITOLD WOJCIUL STANISŁAW/ SOJKO KAROL BILICKI SEWERYN/ KU UCZCZENIU ICH WIELKIEJ OFIARY NA OŁTARZU MIŁOŚCI OJCZYZNY/ ŻŁOŻONEJ. TABLICĘ TĘ UFUNDOWALI W ROKU 1927 GIMNAZJUM PAŃSTWOWE/ IM. KRÓLA ZYGMUNTA AUGUSTA".

• **ul. Zwycięstwa.**

Przed budynkiem nr 20 znajduje się krzyż z tabliczką o treści: "TU SPOCZYWAJĄ NIEZNANI ŻOŁNIERZE". Z przodu ogrodzenia okalającego krzyż umieszczone są dwie tabliczki. Jedna, umieszczona centralnie nad datą 1920r. o treści: "GRÓB NIEZNANYCH ŻOŁNIERZY POLEGŁYCH ZA OJCZYZNĘ W 1920R.", druga, z lewej strony ogrodzenia z napisem: "W 63 ROCZNICĘ ODZYSKANIA NIEPODLEGŁOŚCI/ KZ NSZZ "SOLIDARNOŚĆ" PRZY BZPT "UNITRA-BIAZET". Jest to prawdopodobnie pierwsze miejsce pochówku żołnierzy poległych w dniu 22.08.1920r. W dniu 25.05.1931r. odsłonięto w tym miejscu jeden z dwóch krzyży-pomników upamiętniających walki w okolicach pobliskiego dworca PKP.

• **Park Zwierzyniecki** (położonym w pld. części miasta w pobliżu jego centrum).

Pomnik 42 Pułk Piechoty im. gen. Jana Henryka Dąbrowskiego.

W dniach 12 i 13 sierpnia 1920 r. w rejon koncentracji w okolicach Modlina przybył 42 pp. Po reorganizacji pułk przeszedł do Płońska. W dniach 15 i 16 sierpnia 1920 walczył w rejonie Sochocina nad Wkrą. Potem ścigał nieprzyjaciela i walczył pod Nasielskiem, Ciechanowcem, Olżynem oraz pod Sońskiem. 21 sierpnia zdobył Mławę. Po krótkim odpoczynku przerzucono go nad Bug do rejonu Dubienka – Kowel. Stąd nacierała w kierunku na Łuck i Kołki. Po przeprawieniu się przez Prypeć do Lubiąża, pułk skierowany został na Janów. Maszerował przez Jasioldę, Łabiszyn i Dąbrowę i doszedł do Małkowicz. Szlak wojenny zakończył nad rzeką Słucz w rejonie Kowla.

Na frontonie pomnika tablica z napisem:

"OFICEROM I ŻOŁNIERZOM/ 42 PUŁKU PIECHOTY/ POLEGŁYM W WOJNIE/ POLSKO-BOLSZEWICKIEJ 1920 r./ „BŁOGOSŁAWIENI, KTÓRZY UMIERAJĄ W PANU...”/ [Ap.14.13]".

Tablica na tylnej ścianie cokołu:

"POMNIK Z 1930 ROKU/ ZNISZCZONY W CZASIE/ SOWIECKIEJ OKUPACJI./ ODBUDOWANY 3 MAJA 1997 r./ UCHWAŁĄ RADY MIEJSKIEJ/ BIAŁEGOSTOKU."

BIELANY (wieś gm., gm. Bielany [*do 1954r. gmina Kowiesy*], pow. sokołowski, woj. mazowieckie)

- Obok szkoły podstawowej, znajduje się obelisk z krzyżem Virtuti Militari i napisem na cokole: "CZEŚĆ/ POLEGLYM ZA OJCZYZNĘ/ 1920-1935 R/ GM. KOWESY".

- Przed budynkiem Urzędu Gminy pomnik marszałka Józefa Piłsudskiego zwieńczony orłem w koronie. Na głazie płaskorzeźba twarzy marszałka, a pod nią napis: "WSKRZESICIELOWI i BUDOWNICZEMU POLS/-KI/ MARSZAŁKOWI JÓZEFOWI PIŁSUDSKIEMU/ w DNIU JEGO ŚMIERCI 12-V-1935 R./ MIESZKAŃCY/ GMINY".

BIELSK (wieś gm. ok. 16 km na płn. od Płocka, pow. płocki, woj. mazowieckie)

14.VIII.1920r. - do wsi wkroczyły oddziały bolszewickie ogałając miejscowe sklepy. Powstał rewolucyjny komitet.

BIELSK PODLASKI (m. pow. i gm. nad rzeką Białą, pow. bielski, woj. podlaskie)

29.VII.1920r. - oddziały IV i XV Armii Czerwonej zajęły miasto. W mieście powołano Powiatowy Wojenno-Rewolucyjny Komitet. W tym czasie w mieście działał rewolucjonista Aron Lewartowski.

20.VIII.1920r. - odbicie miasta przez III batalion 1 Pułku Piechoty Legionów.

- ul. generała Władysława SIKORSKIEGO. Ciągnie się ona od ul. Adama Mickiewicza do ul. Tadeusza Rejtana.

- ul. Wojska Polskiego. Cmentarz wojskowy. Znajduje się on pomiędzy cmentarzem prawosławnym, a cmentarzem żołnierzy sowieckich z 1944 r. Z lewej strony cmentarza znajduje się kilkanaście pionowych tablic z szarego granitu pod wspólnym tytułem: „Polska Droga Krzyżowa 1772-1989”.

Piąta stacja jest poświęcona wojnie polsko-sowieckiej 1920 r. z napisem: "1919-1920 WOJNA/ POLSKO-SOWIECKA/ CUD NAD WISŁĄ/ LWÓW WARSZAWA/ NIEMEN ZAMOŚĆ/ „Mówili żeśmy stumanieni/ nie wierząc nam, że † chcieć to móc/ leliśmy krew osamotnieni/ a z nami był nasz Drogi Wódz...!/ My chcemy Boga/ Panno Święta”. Fund. P.G.K. i M. Bielsk Podlaski".

BEREŻNE (wieś, obecnie wieś na Białorusi, w rejonie stolińskim, obwodu brzeskiego). Patrz – Bydgoszcz.

BIEŻUŃ (wieś gm. nad rz. Wkrą, pow. żuromiński, woj. mazowieckie)

BIRKENKO - patrz BRZEZINKI.

BŁONIE (m. i gm., pow. warszawsko-zachodni, woj. mazowieckie)

BOBROWNIKI (wieś, gm. i pow. Ryki, nad rz. Wieprz, ok. 7 km na wsch. od Dębina, woj. lubelskie)

- Pomnik z popiersiem Józefa Piłsudskiego. W okresie międzywojennym we wsi wzniesiono pomnik pamięci bitwy pod Dęblinem w dniu 16 sierpnia 1920r.

BOBROWNIKI (wieś i gm., pow. lipnowski, woj. kujawsko-pomorskie)

14.VIII.1920r. - 10-ta Dyw. "Kawkor" Gaja zajęła wieś i rozpoczęła bój o przeprawę na Wiśle.

W 1920 r. Bobrowniki stały się miejscem dramatycznych wydarzeń. 14 sierpnia miejscowość zajęła kawaleria bolszewicka z III Korpusu Konnego Gaj-Chana próbując następnie sforsować Wisłę. 16 sierpnia jednostka ta połączyła się z III Korpusem Artylerii. Dochodzi do gwałtownych walk niepomyślnie zakończonych dla bolszewików. W ich trakcie ginie dowodzący uzbrojonym statkiem „Moniuszko” z III dywizjonu Flotylii Wiślanej ppor. Pieszkański, odznaczony pośmiertnie za tę walkę krzyżem srebrnym orderu Virtuti Militari. Po przegranej walce bolszewicy kierują się na Włocławek, próbując zdobyć tamtejszy most na Wiśle, lecz wkrótce na wieść o klęsce ich armii pod Warszawą pośpiesznie wycofują się w kierunku Prus.

BOCKI (wieś gm., ok. 16 km na pld.-zach. od Bielska Podlaskiego, woj. podlaskie)

BOGUCIN (wieś, gm. Fabianki, pow. włocławski, woj. kujawsko-pomorskie)

14.VIII.1920r. - wojska bolszewickie zajmują wieś.

BOHUKAŁY (wieś, gm. Terespol, pow. bialski, woj. lubelskie)

W centrum wsi, przy ośrodku zdrowia, mogiła wojenna. Ogródzona metalowym płotem z dwoma krzyżami - wysokim drewnianym i kamiennym. Na mogile ułożono granitową płytę z napisem: "TU/ SPOCZYWA NIEZNANY/ ŻOŁNIERZ ARMII/ POLSKIEJ/ † 1920/ CZEŚĆ MU".

Prawdopodobnie w mogile tej spoczywa żołnierz 63 pułku piechoty, szer. Jan Sałek, poległy w Bohukałach 2 sierpnia 1920 roku.

BOLIMÓW (wieś gm., ok. 18 km na wsch. od Łowicza, pow. skierniewicki, woj. łódzkie)

- pl. T. Kościuszki róg ul. Skierniewickiej. Na budynku przedszkola umieszczona jest żeliwna tablica z napisem: "POLEGLI ZA WOLNOŚĆ OJCZYZNY / OBYWATELE GMINY BOLIMÓW, / W OKRESIE WALK 1914-1920 ROKU / (9 nazwisk + 9 nazwisk) / W XX ROCZNICĘ ODZYSKANIA

NIEPODLEGŁOŚCI / DLA UPAMIĘTNIENIA ICH BOHATERSTWA, TABLICĘ / TĄ
UFUNDOWAŁO SPOŁECZEŃSTWO GMINY / BOLIMÓW, DNIA 11 LISTOPADA 1938 ROKU".

BORKOWO (wieś na prawym brzegu rz. Wkry, gm. Nasielsk, pow. nowodworski, woj. mazowieckie)
14.VIII.1920r. - w rejonie wsi duże straty poniósł 1 Syberyjski Pułk Piechoty dowodzony przez mjr Franciszka Dindorf-Ankowicza ze składu Bryg. Syberyjskiej płk. Rumszy, a radziecka 11 Dyw. strzelców przedostała się na zachodni brzeg Wkry.

15.VIII.1920r. - ciężkie straty poniosła Ochotnicza Dyw. Piechoty ppłk Adama Koca oraz 9-ta Dyw. Piechoty płk. Aleksandra Luczyńskiego. Wieś przechodziła z rąk do rąk, ale w końcu została w polskich rękach. Część poległych pochowano w Ciekusynie.

- W centrum wsi, na placu przed sklepem znajduje się pomnik. Jest to głaz z wyrytym na szczycie krzyżem, a poniżej tablica z napisem: "Cześć poległym za Ojczyznę/ z gminy BŁĘDOWKO w 1918-1920R/ (8 nazwisk)/ RODACY 11 listopad 1938R.". Teren ogrodzony siatką. Z przodu niedawno postawiony brzozy krzyż. W dniu 17 sierpnia 2000r. odsłonięto nowy pomnik. Polegli spoczywają na cmentarzu w Ciekusynie.

Nazwa miejscowości Borkowo pod Nasielskiem oraz data bitwy 14-15.08.1920 r. zostały wyryte na jednej z tablic umieszczonych na Grobie Nieznanego Żołnierza w Warszawie.

BRAŃSK (m. i gm., nad rz. Nurzec, pow. bielski, woj. podlaskie)

W dniach 30 i 31 lipca 1920 odbyła się tu bitwa w czasie wojny polsko-bolszewickiej. Miasto 18 sierpnia 1920 r. wyzwolił 1 pułk piechoty legionów.

- Cmentarz parafialny. Mogiła „Sześciu Bohaterów poległych w obronie Ojczyzny w 1920 r.”, ufundowany przez młodzież z PCK.

BRAŃSZCZYK (wieś gm. nad rz. Bug, pow. wyszkowski, woj. mazowieckie)

- Cmentarz rzymskokatolicki; położony w płn.-zach. części wsi, na wzgórzu, ok. 1 km od kościoła, przy szosie prowadzącej do Trzcianka. W zach. części cmentarza znajduje się zbiorowa mogiła żołnierzy polskich poległych w 1920r.

BRODNICA (m. pow. nad rz. Drwęcą, woj. kujawsko-pomorskie)

15.VIII.1920r. - miasta przed atakiem 12 Dyw. Strz. IV Armii Czerwonej bronią dwie kompanie Straży Obywatelskiej z Brodnicy i jedna z Górzna oraz dwie kompanie WP dysponujące dwoma karabinami maszynowymi. Ok. godz. 18 Polacy wycofali się w kierunku Tivoli. Po zdobyciu Brodnicy wojska sowieckie posuwały się na zach. i płn.-zach. Zajęły Grzybno, Kruszyny Szlacheckie, Anielewo, Żmijewko oraz Brzezinki (zwane wówczas Birkenkiem).

18.VIII.1920r. - Utworzona grupa operacyjna pod dowództwem płk. Witolda Aleksandrowicza, w celu zahamowania marszu wroga i odzyskania Brodnicy, rozpoczęła rano o godz. 4 działania ofensywne w okolicach Wichulca przeciw 18 Dyw. z IV Armii Czerwonej. Walki zakończyły się pełnym sukcesem - zdobyto utracone tereny pod Brodnicą, a miasto wyzwolono między godz. 18 a 19. W brodnickiej bitwie brały polskie jednostki: 215 pułk ułanów wielkopolskich, 262 i 359 pułki piechoty, 214 pułk artylerii polowej oraz załoga pociągu pancernego "Wilk". Męstwem wyróżnili się młodzi ochotnicy - kawalerzyści z 215 pułku ułanów i z 359 pułku piechoty. Straty wroga wyniosły 400 zabitych, w tym trzech oficerów niemieckich. Straty polskie - 35 poległych, z których 31 spoczywa na cmentarzu wojskowym w Brodnicy.

- ul. Świerkowa. Cmentarz Wojskowy w Lasku Miejskim: kwatery 31 żołnierzy polskich poległych w dniu 15.VIII.1920r. kapliczka wzniesiona w r. 1927, wewnątrz której znajdują się trzy nowe tablice pamiątkowe wmurowane w 1990r., a na jednej z nich umieszczono nazwiska poległych. Dwie pierwotne spżowe tablice z nazwiskami poległych zniszczyli w 1939r. hitlerowcy.

- Przed II wojną światową w mieście stał pomnik poświęcony poległym żołnierzom 67 Pułku Piechoty. Pomnik odsłonięto 23.V.1937r., a na początku okupacji został rozebrany. Na jego miejscu po II wojnie św. ustawiono pamiątkowy głaz poświęcony poległym i zamordowanym w latach 1939-1945.

BRODY (miasto na Ukrainie, w północno-wschodniej części obwodu lwowskiego). Patrz – Bydgoszcz.

29 lipca - 3 sierpnia 1920 – bitwa pod Brodami i Beresteczkiem.

BROK (m. gm. na prawym brzegu Bugu, pow. ostrowski, woj. mazowieckie)

19.VIII.1920r. - 15.DP opanowała miasto.

BRONOWO (wieś, ok. 20 km na wsch. od Łomży, gm. Wizna, pow. łomżyński, woj. podlaskie)

- Cmentarz rzymskokatolicki: grób ppor. Edmunda Ptaszyńskiego z 9 Pułku Legionów zmarłego 10.X.1920r. wskutek ran odniesionych w walce z bolszewikami.

BRWINÓW (m., pow. pruszkowski, woj. mazowieckie)

- pl. 1 Maja (rynek). W kościele parafialnym w kruchcie znajduje się tablica z napisem: " + / W obronie Ojczyzny śmiercią walecznych / poległ w latach 1918-1920 mieszkańcy/ Parafii Brwinów: / (15 nazwisk) / Cześć ich pamięci 11-XI-1930".
 - pl. 1 Maja. Na brzegu skweru znajduje się pomnik z popiersiem J. Piłsudskiego. Z prawej strony pomnika umieszczona jest tablica z napisem: "W X tą rocznicę / odparcia / najazdu Rosji / Bolszewickiej / na Polskę / 1920-1930", a z lewej strony tablica z napisem: "Pamięci poległych / w walkach o wolność / 1914-1920 / mieszkańców Brwinowa / (15 nazwisk)". Pomnik ten zbudowano w 1930r., zdemontowano go w 1947r., a odrestaurowano go w 1988r.
 - Przy ul. Skudry róg ul. Wigusin znajduje się kapliczka poświęcona pamięci dr mjr Stanisława Skudro odznaczonego Krzyżem Walecznych, bohatera Bitwy Warszawskiej.
- BRZEŚĆ** (ros. BRIEST, m. nad Bugiem przy ujściu rz. Muchawiec; do Polski należało od 1921r. do 28.IX.1939r. kiedy to twierdzę obsadzili Rosjanie. Obecnie miasto na Białorusi.)
19.VIII.1920r. - 3.DPLeg. opanowała miasto, a następnie, już nocą atakiem na bagnety zdobyła cytadelę i forty twierdzy.
- BRZEZINKI** (w 1920r. zwane Birkenko, wieś ok. 8 km na płn. od Brodnicy, woj. kujawsko-pomorskie)
15.VIII.1920r. - patrz BRODNICA.
- BRZEZINY** (wieś ok. 14 km na zach. od Mińska Maz., woj. mazowieckie)
17.VIII.1920r. - ok. godz. 10 grupa ppłk. St. Wrzalińskiego przełamała silny opór oddziałów XVI Armii Czerw. i zdobyła wieś. Patrz MIŃSK MAZOWIECKI.
- BUDZISKA** (wieś, gm. Latowicz, pow. miński, woj. mazowieckie)
- We wsi znajduje się kopiec z krzyżem, usypany w 1938 r. Cały kopiec jest otoczony niskim metalowym płotkiem. Na ścianie tablica z napisem: „BOHATEROM POLEGŁYM W OBRONIE OJCZYZNY CZEŚĆ! 1918-1938 GROMADA BUDZISKA”
- BULKOWO** (wieś i gm., pow. płocki, woj. mazowieckie)
- Cmentarz parafialny. Grób ułana Stanisława Liszewskiego. Na grobie, znajdującym się pomiędzy współczesnymi nagrobkami z lastryko, ustawiono cienki krzyż metalowy na betonowym postumencie. Widnieje na nim napis: "Ś. †P./ STANISŁAWOWI/ LISZEWSKIEMU/ LAT 19/ OCHOTNIKOWI/ 4 PUŁKU UŁANÓW/ POLEGŁEMU W BITWIE/ Z BOLSZEVIKAMI/ D. 18 SIERPNI 1920/ PARAFIANIE/ BULKOWSCY/ ...". Ułan St. Liszewski poległ w walkach pod Górą. Dwóch kolejnych ułanów poległych w tym boju spoczywa na cmentarzu w Daniszewie.
- BYDGOSZCZ** (m. pow. nad Wisłą, przy ujściu rz. Brdy, woj. kujawsko-pomorskie)
- ul. Artyleryjska. Cmentarz nowofarny: Groby żołnierzy polskich poległych w 1920r.
 - Skwer 16 Pułku Ułanów Włkp. 2C. Pomnik 16 Pułku Ułanów Włkp. Na wysokim cokole zwieńczonym orłem, umieszczone są dwie tablice z napisami: (górna tablica) - "CZEŚĆ I CHWAŁA BOHATEROM!! ŻOŁNIERZOM/ 16 PUŁKU UŁANÓW WIELKOPOLSKICH/ POLEGŁYM NA KRESACH WSCHODNICH/ W WOJNIE POLSKO-BOLSZEVIKIEJ/ W 1920 ROKU./ POLEGŁYM NA SZLAKACH/ ARMII „POMORZE” I „POZNAŃ”/ POD BUKOWCEM, GRUPĄ/ LUBIEWEM I TOPÓLNEM/ WE WRZEŚNIU 1939 ROKU./ ZAMORDOWANYM W ZSRR,/ W KATYNIU I CHARKOWIE/ W 1940 ROKU/ WETERANI/ 16 PUŁKU UŁANÓW/ WIELKOPOLSKICH"; (dolna tablica) - "POMNIK ODSŁONIĘTO/ W MAJU 1921 ROKU/ WG PROJEKTU/ POR. RYSZARDA JURKIEWICZA/ Z 16 PUŁKU UŁANÓW WŁKP./ ZNISZCZONY PRZEZ NIEMCÓW/ W 1939 ROKU./ ODTWORZONY/ STARANIEM WETERANÓW/ I KRAJOWEGO KOŁA/ ŻOŁNIERZY I PRZYJACIÓŁ/ 16 PUŁKU UŁANÓW WŁKP./ IM. GEN. ORLICZ-DRESZERA./ BYDGOSZCZ, 29 LIPCA 2005 R."
- Dnia 9 marca 1920 pułk wyruszył z Bydgoszczy na front wschodni, gdzie brał udział w walkach pod Bereźnem, Brodami, Jazłowczykiem i Szczurowicami, a w ostatniej fazie wojny - pod Białymstokiem, Wisznicą i Baszami. 25 listopada 1920 roku, po zakończeniu działań wojennych, pułk wrócił do Bydgoszczy i zajął koszary „Ułańskie” przy ul. Szubińskiej 1.*
- CAŁOWANIE** (wieś, gm. Karczew, pow. otwocki, woj. mazowieckie).
- We wsi krzyż upamiętniający wydarzenia z okresu wojny polsko – bolszewickiej 1920 r. Wykonany jest z różowego granitu, otoczony metalowym płotkiem, wzniesiony w 1936 r. Na cokole krzyża umieszczona jest granitowa tablica z napisem: "NA PAMIĄTKĘ/ WYSWOBODZENIA Z RĄK

BOLSZEWICKICH/ JEGA EKSCELENCJI KS. BISKUPA/ DR. CZESŁAWA SOKOŁOWSKIEGO/ SIERPIEŃ 1920 R./ PARAFIANIE 1936 R." Podczas wojny w sierpniu 1920 r. mieszkańcy wsi przechowywali u siebie ks. Sokołowskiego podczas pobytu tutaj wojsk bolszewickich.

CEGIELNIA (wieś, gm. Radzymin, pow. wołomiński, woj. mazowieckie)

13.VIII.1920r. - wieś jest punktem koncentracji żołnierzy 46pp wypartego wieczorem z Radzimina.

14.VIII.1920r. - polskie natarcie zmusza 61 i 62 Bryg. Strzelców do ucieczki w kierunku Radzimina. Po południu wieś została zaatakowana i zdobyta przez pułki 241 i 242 z 81 Bryg. Strzelców.

15.VIII.1920r. - wczesnym rankiem wieś została odbita. Po południu we wsi odbyła się koncentracja oddziałów polskich, skąd o zmroku zaatakowały one m.in. miejscowość Ciemne (pułk wileński).

- Na skraju wsi, po prawej stronie szosy jadąc do W-wy, na niewielkiej wydmie stoi wysoki, metalowy krzyż upamiętniający toczony w tym miejscu walki 13 i 15.VIII.1920r. Pod krzyżem na ocementowanej ścianie umieszczone są dwie tablice. Na lewej tablicy jest napis: "Polsko... / wszak myśmy / z Twego zrobili nazwiska / pacierz, co płacze i płomień co błyska / J.Słowacki", a na prawej tablicy - "Chwalebnie broniącym / Ojczyzny w 1920 roku / w 70 rocznicę / Bitwy pod Radziminem / Rodacy / 15 sierpnia 1990".

CEGLÓW (wieś gm., ok.12 km na wsch. od Mińska Maz., pow. miński, woj. siedleckie)

13.VIII.1920r. - rankiem linia polskich straży tylnych została sforsowana przez wojska bolszewickie.

- Na placu Anny Jagiellonki znajduje się obelisk zwieńczony kulą z orłem w koronie, który został wzniesiony w dziesiątą rocznicę odzyskania przez Polskę niepodległości.

CHEŁM (m. pow., woj. lubelskie)

- Rynek Starego Miasta, na jego zachodniej pierzei stoi pomnik niepodległości.

CHEŁMNNO (m. i pow., nad Wisłą; woj. kujawsko-pomorskie)

Do Polski Chełmno powróciło 22 stycznia 1920 roku.

- ul. Toruńska. Cmentarz parafialny. Na cmentarzu znajduje się osobna kwatera żołnierzy poległych w wojnie polsko-rosyjskiej 1920 r.

CHEŁMŹA (m. gm., pow. toruński, woj. kujawsko-pomorskie)

- pl. Wolności 16, róg ul. gen. Hallera. Na frontowej ścianie budynku tablica „z 1920r.”.

CHODÓW (wieś, gm. Siedlce, pow. siedlecki, woj. mazowieckie)

- Przed budynkiem Gminnego Ośrodka Kultury betonowy, wysoki krzyż, z napisem na tablicy: „Ku czci poległych za Ojczyznę i Wiarę. Gromada Chodów 15-V-1936”.

CHOROSZCZ (m., woj. podlaskie)

CHORZELE (m. gm. nad rz. Orzyc, pow. przasnyski, woj. mazowieckie)

19.VIII.1920r. - bój toczy 201 pp, który wyniku przewagi wroga musiał się wycofać. W potyczce tej poległ Zdzisław Walc, który pochowany jest w Warszawie na cmentarzu Kalwińskim.

23.VIII.1920r. - "Kawkor" Gaja masakruje pod Chorzelami polski pułk z Brygady Syberyjskiej i ucieka.

- Cmentarz rzymskokatolicki. Przy alei w kierunku wsch.-zach. znajdują się kwatery i pomnik żołnierzy polskich poległych w 1920r. Na pomniku umieszczony jest następujący napis: "Za Ojczyznę/ Braciom Poległym / w dniu 23 sierpnia 1920r./ Rodacy." i " Bohaterom / Brygady Syberyjskiej / poległym na polu chwały / pod Chorzelami / dnia 23 sierpnia 1920r. / w obronie Ojczyzny i Wolności / † / Spoczywają:/ por. Mieczysław Karczewski / i 73 szeregowych".

CHOTOMÓW (wieś, gm. Jabłonna, pow. legionowski, woj. mazowieckie)

- ul. Kościelna. Cmentarz parafialny. W głębi cmentarza zbiorowa mogiła przykryta płytami z lastryko. Na pionowej płycie, zwieńczonej krzyżem, tabliczka z napis: Ś.P./ GRÓB/ NIEZNANEGO/ ŻOŁNIERZA/ POLEGLI w OBRONIE OJCZYZNY/ w latach 1920r. 1939r./ 1945r.".

CIECHANOWIEC (m. i gm., pow. wysokomazowiecki, woj. podlaskie)

1-3.VII,1920r. - w dniach tych w rejonie Ciechanowca walczyła 1 Dywizja Litewsko-Białoruska, a samego miasta bronił wileński pułk strzelców.

- ul. Sienkiewicza róg ul. Wińskiej. Pomnik z mogiłą zbiorową żołnierzy WP poległych w 1920 roku nad Nurcem. Ogródzony metalowym płotem. Trzyczłonowy pomnik - obelisk posadowiony na czworokątnej podstawie, zwieńczony orłem, ozdobiony krzyżem kawalerskim z dwiema tablicami z czarnego granitu i napisami: "CZEŚĆ/ ICH PAMIĘCI !/ POLEGLYM/ W WALCE/ ZA WIARĘ/ I

OJCZYZNĘ/ W ROKU 1920/ NAD NURCEM" i "3 MAJA 1928 ROKU USTAWIONY./ POŚWIĘCONY 19 SIERPNIĄ 1928 R."

W mogile pogrzebano nieznaną liczbę żołnierzy Wojska Polskiego o nieustalonej tożsamości.

- ul. Sienkiewicza. Cmentarz wojenny przed cmentarzem parafialnym. Założony na planie prostokąta. Podzielony alejką, na której końcu ustawiono pomnik zwieńczony krzyżem. Na tablicy w kształcie otwartej księgi umieszczono napisy: "ŻOŁNIERZOM KTÓRZY/ WALCZYLI ZA NASZĄ I/ WASZĄ WOLNOŚĆ/ ODDAJEMY HOŁD" i "BOHATERSKIM ŻOŁNIERZOM/ POLEGŁYM W WALKACH O/ NIEPODLEGŁOŚĆ OJCZYZNY/ W HOŁDZIE/ MIESZKAŃCY CIECHANOWCA".

CIECHANÓW (m. pow. nad rzeką Łydynią, woj. mazowieckie)

8.VIII.1920r. - Miasto opuścił 203 Pułk Ułanów z Kalisza, którym dowodził mjr Zygmunt Podhorski. Wystraszeni mieszkańcy oczekiwali wejścia bolszewików. W Ciechanowie ulokował się sztab IV Armii Czerwonej z jedyną radiostacją na tych terenach mającą łączność ze sztabem gen. Tuchaczewskiego znajdującym się ok. 700km na wschód. Działał Komitet Rewolucyjny, m.in. Gogolewski, Krajewski, Proszek, Tomaszewski oraz Marceli Nowotko.

15.VIII.1920r. - 203 pułk ułanów z 8 brygady jazdy gen. Karnickiego zdobywa miasto, gdzie była kwatera dowództwa sowieckiej IV Armii Szujajewa, która nie otrzymała żadnego ostrzeżenia, Szujajew prawdopodobnie był zmuszony zniszczyć radiostację. Gen. Karnicki zdobył sowieckie plany i szyfry. Po oddaniu władzom miejskim zdobytych dużych ilości zapasów IV Armii Czerw. kawaleria polska opuściła miasto. Miasto ponownie bez walki opanowała 33dyw. Oskara Stiggi z XV Armii Czerw.

19.VIII.1920r. - bój z XV Armią Czerwoną w rejonie Ciechanowa.

20.VIII.1920r. - wojska polskie wyparły z miasta oddziały sowieckie.

- Plac marszałka Józefa Piłsudskiego. W centrum placu, na skwerze znajduje się pomnik – obelisk, a na nim medalion z popiersiem Józefa Piłsudskiego, pod nim napis: "PIERWSZEMU/ MARSZAŁKOWI POLSKI JÓZEFOWI PIŁSUDSKIEMU/ BUDOWNICZEMU POLSKI ODRODZONEJ/ W DZIESIĄTĄ ROCZNICĘ/ WYZWOLENIA OJCZYZNY/ OD NAPADU/ BOLSZEWICKIEGO/ 11 PUŁK UŁANÓW/ LEGIONOWYCH".

- ul. Augustiańska. Wewnątrz poaugustiańskiego kościoła pw. Św. Tekli, po prawej stronie głównego wejścia (na pñ. ścianie) umieszczona jest tablica ku czci harcerzy ciechanowskich poległych w latach 1918-1920.

- ulica generała Władysława SIKORSKIEGO. Ciągnie się ona od skrzyżowania ulic Stanisława Mikołajczyka i Wincentego Witosa do u. Armii Krajowej.

- ul. Płońska. Cmentarz parafialny.

1. Z prawej strony od bramy głównej, niedaleko muru cmentarnego, znajduje się mogiła zbiorowa nieznanych żołnierzy Wojska Polskiego z lat 1918-1920. Stoi tam wysoki krzyż wykonany z metalowych rurek. Mogiła obramowana betonowym krawężnikiem. Na samym jej środku położona płyta z napisem: "BOJOWNIKOM/ o WOLNOŚĆ/ CZEŚĆ/ 11.11.1918 – 11.11.1928/ ZREKONSTRUOWANO SIŁAMI/ URZĘDU MIEJSKIEGO 11.11.1998".

2. Po lewej stronie alei głównej, blisko muru cmentarnego (w pobliżu wysokiego pomnika z krzyżem prawosławnym), usytuowana mogiła szer. Józefa Mańkowskiego, ochotnika 201 pułku piechoty, pierwotnie pochowanego we wsi Rzeczeki-Wólki. Poległ 19.08.1920r.

3. Po tej samej stronie cmentarza, przy alejce prostopadłej do alei głównej, znajduje się pomnik na grobie Higinia Olszewskiego, ochotnika 201 p. szwoleżerów. Na pomniku umieszczony medalion z podobizną oraz napis: "POLSKO! DROŻSZA MI BYŁAŚ/ NAD ŻYCIA WIOSNĘ/ Ś.P. HIGIN/ OLSZEWSKI/ OBYWATEL ZIEMSKI/ OCHOTNIK 201 PUŁKU SZWOLEŻERÓW/ RANIONY POD STRZEGOWEM/ ZM. 7 WRZEŚNIA 1920 R./ W WIEKU LAT 33".

- ul. Ks. Ściegiennego 2. Na ścianie budynku, będącym w okresie 6-20.VIII.1920 siedzibą Rejonowego Komitetu Rewolucyjnego, w latach 1960-91 była umieszczona tablica mówiąca o tym fakcie. Obecnie tablica ta jest przechowywana w miejscowym Muzeum Okręgowym.

- ul. Zamkowa 2. Przy bramie zamku w latach 1958-91 wmurowana była tablica upamiętniająca rozstrzelanych w 1920r. siedmiu członków Rejonowego Komitetu Rewolucyjnego. Tablicę tę odsłonięto w 1958r. w 40-tą rocznicę powstania KPP. Obecnie tablica ta jest przechowywana w miejscowym Muzeum Okręgowym.

CIECHOSZKI (.....)

22.VIII.1920r. - boje z wycofującym się "Kawkor" Gaja.

CIEKSYN (wieś nad rz. Wkrą, gm. Nasielsk, pow. nowodworski, woj. mazowieckie)

- Cmentarz parafialny. Na grobach żołnierzy polskich poległych w pobliskim Borkowie znajduje się pomnik, na którym umieszczony jest napis: "85/ BOHATEROM/ POLEGŁYM ZA OJCZYZNĘ/ D. 15 SIERPNIA 1920 R. CZĘŚĆ!".

CIELEŚNICA (wieś, gm. Rokitno, pow. bialski, woj. lubelskie)

4.VII.1920r. – pod wsią doszło do zaciętych walk żołnierzy polskich z bolszewikami. Polegli Polacy pochowani są na cmentarzu w Janowie Podlaskim.

CIEMNE (wieś, gm. Radzymin, pow. wołomiński, woj. mazowieckie)

13.VIII.1920r. - po południu wieś została zajęta przez bolszewickie jednostki 21 Dyw. strzeleckiej.

15.VIII.1920r. - ok. godz. 7.00 do natarcia na Radzymin ruszył Wileński Pułk Piechoty. Jego 3 bat. nacierający po prawej stronie szosy warszawskiej pod wsią Ciemne walczył na bagnety o zdobycie skraju lasu. W ataku tym poległ d-ca kompanii pchor. Łachowicz. Część wydzielonych sił 3-go bat. uwikłała się w przewlekłe walki o wieś Ciemne, a pozostała część nacierała na Radzymin.

CHOSZCZÓWKA RUDZKA (wieś, gm. Dębe Wielkie, pow. miński, woj. mazowieckie)

- Po północnej stronie szosy znajduje się kapliczka zwieńczona metalowym krzyżem z datą 4.X. 1907 r. Świadek bitwy z bolszewikami w 1920 r. Przy tej kapliczce 17 sierpnia 1920 r. stały polskie karabiny maszynowe i goniły ogniem uciekających bolszewików.

CYCÓW (wieś gm., ok. 30 km na pñ.-zach. od Chełma, pow. łęczyński, woj. lubelskie)

16.VIII.1920r. - Na kierunku Siedliszcze - Cyców - Wisznica nacierała 4 bryg. jazdy płk. Nieniewskiego. Rano 3 pułk ułanów tej brygady rozpoczął ciężkie walki o opanowanie Cycowa. Dobrze przygotowana obrona 172 radz. brygady strzelców odparła uderzenie polskie. Dopiero manewr skrzydłowy 7 pułku ułanów, a zwłaszcza szarża 1 szwadronu rozstrzygnęła bitwę na korzyść Polaków.

- ul. Chełmska 44. Zespół Szkół z Oddziałami Integracyjnymi im. 7 Pułku Ułanów Lubelskich. Na ścianie budynku szkoły napis: "*orzeł w koronie*)/ 7 PUŁK UŁANÓW LUBELSKICH/ PATRONEM SZKOŁY". W szkole znajduje się Izba Tradycji poświęcona patronowi szkoły.

- ul. Kościelnej róg ul. Chełmskiej, na skwerze pomnik upamiętniający bój pod Cycowem. Cokół ustawiony jest na trzy stopniowym podeście, a wieńczy go ozdobny metalowy krzyż. Na cokole metalowa tablica z napisem: "CHWAŁA/ BOHATEROM WOJNY/ POLSKO-BOLSZEWICKIEJ/ POLEGŁYM/ W ZWYCIĘSKIEJ BITWIE/ NA POLACH/ GMINY CYCÓW/ 15-16 SIERPNIA 1920 R.". Na prawej ścianie cokołu metalowa tablica z napisem: "*(medalion popiersia marszałka z napisem po lewej stronie „JÓZEF PIŁSUDSKI”, a po prawej – „1869-1935”)/ „JDĄ CZASY/ KTÓRYM ZNAMIENIEM/ JEST WYŚCIG/ PRACY/ JAK PRZDTEM BYŁ WYŚCIG/ KRWI I ŻELAZA” J. Piłsudski*".

- ul. Lubelska. Cmentarz wojenny z lat 1915-1920. Pomnik odrestaurowany ku czci poległych w bitwie pod Cycowem. Na pomniku tablica z napisem: "CHWAŁA/ BOHATEROM/ WOJNY 1920 R."

CZARNA (wieś, gm. Wołomin, pow. wołomiński, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - przechodziła tu I polska linia obrony położona pomiędzy osadą Czarna Stara oraz osadą Czarna Nowa.

Odcinka tego broniła 1 komp. 47pp.

15.VIII.1920. - po południu o Czarną Nową toczyły się walki z pododdziałami 2 Dyw. Strzel., które uzyskały tu krótkotrwałe powodzenie.

CZARNA BIAŁOSTOCKA (m., woj. podlaskie)**CZARTORIA** (wieś, gm. Miastkowo, pow. łomżyński, woj. podlaskie)

- Cmentarz wojskowy z 1920r. Usytuowany jest w lesie na na pñd. od wsi, ok. 100 m od zabudowań pana Korytkowskiego. Cmentarz jest w formie kwadratu 15x15m, ogrodzony siatką na słupkach betonowych, brama żeliwna kuta. Powstał latem 1920r. wokół zachowanego wotywnego krzyża żeliwnego ustawionego na kamieniu polnym z wyrytą datą 1888r. W pñd. części znajduje się zbiorowa mogiła kilkudziesięciu żołnierzy polskich poległych w 1920r.

CZEREMCHA (wieś i gm., pow. hajnowski, woj. podlaskie)

20.VIII,1920r. - W tym dniu 16 Pułk Ułanów mjr. Ludwika Kmicic-Skrzyńskiego z 4 Brygady Jazdy zniszczył uderzeniową grupę artylerii ciężkiej Armii Czerwonej. Ułani zdobyli wszystkie działa (24 armaty i 13 haubic). Według danych

sowieckich straty ich grupy wyniosły 49 dowódców i 1.613 żołnierzy oraz 1.441 koni (przed walką grupa liczyła 3.155 żołnierzy i 1.729 koni).

- Kwatera wojenna na cmentarzu rzymskokatolickim. Na poziomej tablicy napis: "ŻOŁNIERZOM/ POLEGŁYM W OBRONIE/ OJCZYZNY/ W LATACH/ 1918-1920". "TU SPOCZYWAJĄ/ NIEZNANI ŻOŁNIERZE/ WOJSKA POLSKIEGO/ polegli/ w obronie ojczyzny/ 1918-1920 r./ CZEŚĆ ICH PAMIĘCI".

- Leśna mogiła nieznanego ułana poległego w czasie wojny polsko-bolszewickiej.

CZERWONKA (wieś, gm. Sokołów Podlaski, pow. sokołowski, woj. mazowieckie)

- Cmentarz parafialny. Na jednej z mogił tablica z napisem: „Ś.P. grób nieznanego żołnierza. Zginął w 1920 roku”.

- Pomnik bohaterów wojny polsko-bolszewickiej. Przy kościele znajduje się kopiec zwieńczony metalowym krzyżem osadzonym w kamieniu. Na kamieniu napis: „Cześć poległym żołnierzom K.M.W. w Justynowie. 1922r.”.

CZUBIN (wieś, gm. Brwinów [dawna gmina Helenów], pow. pruszkowski, woj. mazowieckie)

- We wsi znajduje się pomnik z kamienia polnego, na którym umieszczona jest tablica z napisem: "POLEGŁYM OBRONCOM / OJCZYZNY / W WALCE O NIEPODLEGŁOŚĆ / W LATACH 1914-1920 / MIESZKAŃCY GMINY / HELENÓW / ODNOWA 1971R."

CZYŻEW [do 2010 **Czyżew-Osada**] (m. i gm., nad rz. Brok, pow. wysokomazowiecki, woj. podlaskie)

DALEKIE (wieś, gm. Długosiodło, pow. wyszkowski, woj. mazowieckie)

DANISZEWO (wieś, gm. Bulkowo, pow. płocki, woj. mazowieckie)

Cmentarz parafialny. Grób poległych ułanów w 1920 r. znajduje się przy głównej alei, niedaleko wysokiego drewnianego krzyża i ołtarza. Na grobie ułanów znajduje się granitowy pomnik i tablica z napisem: "ŻOŁNIERZE/ POLEGLI ZA OJCZYZNĘ/ 18.VIII.1920 R./ Ś.†P./ KAPRAL/ JULIAN/ HERMANOWSKI/ UŁAN/ MARIAN/ MICHALSKI// CZEŚĆ ICH PAMIĘCI".

Kapral Hermanowski służył w 4 p. ułanów, a ułan Michalski był żołnierzem 211 p. ułanów.

DASZE [w 1920r. *Dasza*] (wieś, gm. Kleszczele, pow. hajnowski, woj. podlaskie)

DĄBKOWIZNA (wieś na linii kolejowej Nieporęt-Radzymin, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - przez leśniczówkę Dąbkowizna przechodziła II linia polskiej obrony, broniona przez oddziały 46.pp.

13.VIII.1920r. - wieś zdobywa 243 Piotrogradzki Pułk dowodzony przez Tierentiewa.

14.VIII. 1920. - wieś zajęły pododdziały 81 Bryg. Strzel., niszcząc znajdujący się tam polski węzeł łączności.

15.VIII.1920r. - Przed świtem 29 pułk mjr. Stefana Waltera z 10.DP przez fort Beniaminów uderzył na Dąbkowiznę. Po krótkiej walce zdobył wieś i wyszedł na pfn. przedpoła Wólki Radzymskiej.

DĄBROWA (wieś, gm. Łaskarzew, pow. garwoliński, woj. mazowieckie)

DĄBROWA (wieś, [do 1930r. *Duplewice*], gm. Przesmyki, pow. siedlecki, woj. mazowieckie)

- W centrum wsi, przy skrzyżowaniu dróg do Łysowa i Przesmyk, grób ułana-zwiadowcy, Jana Konarskiego, który zginął 14.08.1920 r.

DĄBROWA (wieś, gm. Strzegowo, pow. mławski, woj. mazowieckie)

- Cmentarz grzebalny: pomnik na grobie nieznanymi żołnierzami polskimi poległymi w 1920r., odsłonięty w 1928r. Na płycie napis: "ZA OFIARNĄ SŁUŻBĘ/ Ś.P. NIEZNANYM ŻOŁNIERZOM/ W ROCZNICĘ 10-LECIA/ NIEPODLEGŁOŚCI OJCZYZNY/ OFIARĘ TĘ SKŁADA/ PARAFIA DĄBROWSKA".

DĄBROWA BIAŁOSTOCKA (m., woj. podlaskie)

- Pomnik "Poległym i pomordowanym za wolność Ojczyzny".

DĄBRÓWKA (wieś, nad rzeką Szkwą, gm. Lelis, pow. ostrołęcki, woj. mazowieckie)

12.VIII.1920r. - wieczorem strażę przednie wojsk bolszewickich prawie bez oporu sforsowały przechodzącą przez wieś linię polskich straży tylnych.

15.VIII.1920r. - w okolicach Dąbrówki polski samolot startujący z Mokotowa obrzucił bombami nieprzyjacielskie tabory.

DĄBRÓWKA KOŚCIELNA (wieś, gm. Szepietowo, pow. wysokomazowiecki, woj. podlaskie)

- Pomnik POW „Orla Białego” odsłonięty 30 sierpnia 1936 r. Jest to wysoki obelisk zwieńczony kulą, na której umieszczony jest orzeł. W płytkiej wnęce cokołu umieszczono napis wykonany z metalowych liter: "BOJOWNIKOM/ NIEPODLEGŁOŚCI/ :PEOWIACY:/ 1914-1918-1920".

DĘBE (wieś, na płn. brzegu Narwi, gm. Serock, pow. legionowski, woj. mazowieckie)

13.VIII.1920r. - skuteczna obrona betonowego fortu. który w znacznym stopniu przetrwał do naszych czasów. Fort ten zbudowali Rosjanie wg projektu Wieliczki na przełomie XIX i XXw. celem umocnienia linii fortecznej Zegrze - Modlin.

DĘBE WIELKIE [dawniej Dembe] (wieś i gm., pow. miński, woj. mazowieckie)

17.VIII.1920r. - polska 15.DP przy wsparciu czołgów przerwała front 10.dyw. strzelców i zdobyła wieś. Patrz Mińsk Mazowiecki.

- Cmentarz: bezimiennie groby poległych w 1920r. bolszewików.

DĘBLIN (m. u ujścia rz. Wieprz do Wisły, pow. rycki, woj. lubelskie)

13.VIII.1920r. - patrz IRENA.

16.VIII.1920r. - o godzinie 4 rano 21 Dywizja Piechoty gen. Andrzeja Galicy jako pierwsza rozpoczęła bitwę pod Dęblinem.

- ul. Podchorążych. Międzynarodowy cmentarz wojenny 1915 – 1939 „Balonna”. Znajduje się na stoku dawnej reduty Zajęczka, która broniła dostępu do twierdzy dęblińskiej od strony wschodniej. Na cmentarzu znajdują się mogiły żołnierzy polskich oddziałów legionowych walczących pod dowództwem Józefa Piłsudskiego w składzie 1 Armii Austriackiej. Z tego właśnie okresu na cmentarzu znajduje się kilka grobów polskich i austriackich, a także symboliczna kwatera żołnierzy rosyjskich poległych w I wojnie światowej oraz wojnie polsko – bolszewickiej 1920 r. Po lewej stronie bramy głównej usytuowane są rzędy mogił poległych żołnierzy 15 PP „Wilków” – pułku, który w latach 1921 – 1939 kwaterował w twierdzy. Natomiast po prawej stronie znajdują się mogiły żołnierzy z różnych oddziałów, biorących udział w działaniach bojowych nad Wisłą. W głębi znajduje się symboliczna kwatera poświęcona lotnikom polskim, którzy zginęli w latach 1927 – 1939. Na prawo od bramy wejściowej znajduje się głaz z tablicą o treści: "Należę do całej Polski"/ Józef Piłsudski/ w 70 rocznicę uderzenia/ z nad Wieprza/ 14•08•1990/ Towarzystwo/ Przyjaciół Dębina"

- ul. Podchorążych, obok Bramy Lubelskiej, przy fosie, po prawej stronie wejścia do twierdzy. Pomnik poświęcony poległym żołnierzom 15 PP „Wilków”. Pomnik zniszczono w czasie II wojny światowej, odbudowano w 1998 r. Na cokole dwie tablice o treści: "(Krzyż Virtuti Militari)/ BOHATEROM/ 15 P.P./ POLEGŁYM/ 1918-1920/ TOWARZYSZE BRONI/ 1924", a po lewej stronie - tablica z napisem: "ŻOŁNIERZOM/ 15 PUŁKU PIECHOTY/ WILKÓW/ POLEGŁYM W WALCE/ O NIEPODLEGŁOŚĆ POLSKI/ W LATACH 1792-1945/ SPOŁECZEŃSTWO/ I TOWARZYSTWO PRZYJACIÓŁ/ DĘBLINA/ 1989".

- ul. Buczka róg ul. Kościuszki. Na brzegu parku znajduje się głaz-pomnik z tablicą o treści: "(stylizowany orzeł z koroną) / (dwie skrzyżowane buławy otoczone wieńcem z liści) / W TYM DOMU KWATEROWAŁ / NACZELNY WÓDZ / JÓZEF PIŁSUDSKI / 12 I 13 SIERPNIA 1920 ROKU / W PRZEDDZIEŃ DECYDUJĄCEGO / NAD ROSJĄ ZWYCIĘSTWA / - / POTOMNYM KU PAMIĘCI / ZWIĄZEK REZERWISTÓW / W DĘBLINIE / 12.V.1937". Z lewej strony głazu napis: "TABLICA TA W LATACH / 1937-1944 / BYŁA UMIESZCZONA W POBLIŻU NA BUDYNKU / POCZTY ZBURZONYM W 1944R. / DO 1989R. PRZECHOWYWANA PRZEZ / MIESZKAŃCÓW DĘBLINA ŚWIADCZY, ŻE / POLSKA POWSTAŁA BY ŻYĆ / W 71 ROCZNICĘ / ODZYSKANIA NIEPODLEGŁOŚCI / RODACY".

- ulica 15 Pułku Piechoty „Wilków”. Biegnie ona na północ od Twierdzy Dęblińskiej i dochodzi do mostu drogowego przez Wisłę.

- ul. Kocka. Cmentarz Parafialny. ?

- ul. Stężycka. Cmentarz komunalny. ?

DĘBSK [w 1920r. Dąbsk] (wieś, gm. Szydłowo, pow. mławski, woj. mazowieckie)

22.VIII.1920r. - patrz Wyszyny.

DŁUGA KOŚCIELNA (wieś, gm. Halinów, pow. miński, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - W okolicy miały miejsce działania wojenne.

DŁUGOSIODŁO (wieś i gm., pow. wyszkowski, woj. mazowieckie)

9.VIII.1920r. - nastąpiło silne natarcie oddziałów bolszewickich, stoczono zaciekle dwudniowy bój pod wsią. Polacy wspomagani byli przez pancernki, które do ostatniej chwili podjeżdżały do bolszewickich pozycji i ostrzeliwały je.

DOBCZYN (wieś, gm. Klembów, pow. wołomiński, woj. mazowieckie)

DOBRE (wieś i gm., pow. miński, woj. mazowieckie)

18.VIII.1920r. – w pogoni za cofającymi się oddziałami sowieckimi, oddziały polskie ze składu 16. Dywizji Piechoty gen. Daniela Konarzewskiego uderzyły na wieś Dobre i zdobyły ją.

- ul. Kilińskiego (przy Rynku). Pomnik poległych w walkach o niepodległość w latach 1914–1920 oraz 1939–1945.

- na skwerze przy rynku, od strony kościoła pomnik Józefa Piłsudskiego.

- cmentarz rzymskokatolicki: mogiła żołnierza WP poległego w sierpniu 1920 r. w walce z bolszewikami.

DOBRZYŃ NAD WISŁĄ (m. gm. na prawym brzegu Wisły, pow. lipnowski, woj. kujawsko-pomorskie)

VIII. 1920r. - pod miasto, Wisłą popłynęły statki pancerne "Stefan Batory" i "Wawel" oraz motorówki nr 3 i nr 18 w celu spatrolowania nadbrzeżnych okolic. Na brzeg wysłany został patrol złożony z 10 ludzi. Doszło do wymiany ognia z kawalerią sowiecką, która chciała odciąć ten patrol od rzeki.

14.VIII.1920r. - "Kawkor" Gaja zajmuje miasto.

DOŁUBOWO (wieś, ok. 15 km na płd. od Brańska, woj. podlaskie)

DROBIN (wieś gm., ok. 10 km. na płd.-zach. od Raciąża, pow. płocki, woj. mazowieckie)

15.VIII.1920r. - pod wsią, 8 polskich samochodów pancernych znajdujących się na tyłach wojsk bolszewickich, stoczyło dwugodzinny bój z 157 i 158 pułkiem sowieckim, wywołując u nieprzyjaciela zamieszanie i dezorientację.

- W kościele parafialnym jest marmurowa tablica z napisem: "Śp. Artur Gierżyński uczeń Gimnazjum Płockiego poległ w obronie Ojczyzny z bolszewikami w Gostominie starostwa ciechanowskiego dn. 18 Sierpnia 1920 roku. Rodzina."

DROHICZYN (m. gm. nad Bugiem, pow. siemiatycki, woj. podlaskie)

18.VIII.1920r. - 1PPLeg z 1 Dyw. Piech. Leg. ze składu 2 Armii WP stoczył bitwę z oddziałami piechoty sowieckiej z XVI Armii Czerwonej. W walce brała udział grupa polskiej jazdy mjr.Feliksa Jaworskiego.

19.VIII.1920r. - zdobycie miasta i mostu na Bugu przez WP.

DUBIENKA (wieś gm. przy ujściu rz. Wełnianki do Bugu 42 km na płd.-wsch. od Chełma, pow. chełmski, woj. lubelskie)

13.VIII.1920r. - w boju pod Dubienką poległ mjr Wacław Drojewski, dow. Ochotniczego Wołyńskiego Pułku Piechoty im.St.Batorego. Wśród jego dokumentów oddział rozpoznawczy XII Armii Czerwonej odnalazł rozkaz operacyjny ujawniający polski zamiar kontrofensywy znad Wieprza. Dowództwo radzieckie dokument ten potraktowało jako mistyfikację ze strony polskiej i nie podjęło żadnych działań, które mogłyby przekreślić polskie zamiary.

DULSK (wieś, ok. 6 km na płd.-wsch. od Golubia-Dobrzynia, gm. Radomin, pow. golubsko-dobrzyński, woj. kujawsko-pomorskie)

- Obok cmentarza grzebalnego znajduje się kopiec, na którym umieszczona jest tablica z napisem: "Poległym w obronie Ojczyzny w latach 1918-1920 ...(8 nazwisk)... Cześć ich pamięci."

DZIAŁDOWO (m. pow. nad rz. Działdówką - nazwa górnego biegu rz. Wkry, woj. warmińsko-mazurskie)

12.VIII.1920r. - wieczorem rozpoczęły się walki o miasto, bronione przez Grupę „Działdowo” przed frontalnym atakiem 100 i 101 pułku strzelców 34 Brygady Strzelców 12 Dywizji Strzelców Armii Czerwonej. Wobec obejścia polskiej obrony przez bolszewicki 102 pułk piechoty przez terytorium Niemiec począwszy od wsi Purgalki oraz przełamania polskiej obrony na rzece, 13 sierpnia wieczorem (ok. 19.30) wojska polskie opuściły miasto. Wojska bolszewickiej Rosji okupowały miasto do 18 sierpnia 1920 roku, a 23 sierpnia do miasta powróciły polskie władze.

- ul. Grunwaldzka. Cmentarz wojenny, znajduje się na północnym krańcu miasta. Pochowano tu pierwotnie żołnierzy armii niemieckiej oraz nieznaną liczbę żołnierzy armii rosyjskiej poległych w 1914 roku. W sierpniu 1920 r. pochowano tu również nieznaną liczbę poległych w wojnie polsko-bolszewickiej.

ELŻBIECIN (wieś, gm. Kodeń, pow. bialski, woj. lubelskie)

- Mogiła wojenna zlokalizowana po lewej stronie drogi Kodeń-Elzbiecin, przed wsią Elzbiecin.

Ogrodzona metalowym płotkiem. Przykryta płytą z lastryko. U wezglowia mogiły ustawiono krzyż i pionową płytę z napisem: "Ś.†P./ TU SPOCZYWA/ NIEZNANY/ ŻOŁNIERZ/ ARMII POLSKIEJ/ † 1920/ CZEŚĆ JEGO PAMIĘCI".

EMÓW (wieś przy ujściu rz. Mieni do Świdra, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - wieś znajdowała się w punkcie styku I i II linii polskiej obrony. Pozycje bronione były przez oddziały 15.DP, do bezpośrednich walk nie doszło.

FRANKOPOL (osada, ok. 3 km na wsch. od Skrzyszewa, na lewym brzegu Bugu, gm. Repki, pow. sokołowski, woj. mazowieckie)

18-19.VIII.1920r. - patrz Skrzyszew.

GARWOLIN (m. pow. nad rz. Wilgą, woj. mazowieckie)

16.VIII.1920r. - wczesnym rankiem z rejonu Dębina 14.DP gen. Konarzewskiego rozpoczęła atak w kierunku Garwolina. Po stoczeniu - we współdziałaniu z 15.pułkiem ułanów - boju pod Sokolowem, Łaskarzewem, Swatami i Dębem w krótkiej walce opanowała Garwolin. Z Garwolina 55.pp ruszył w kierunku Kołbieli.

17-18.VIII.1920r. - Józef Piłsudski kwateruje w mieście.

- ul. Cmentarna 1. Na cmentarzu parafialnym mogiła ziemna obłożona kamieniami. Na środkowym kamieniu tablica z napisem: „OBROŃCOM OJCZYZNY POLEGLYM POD GARWOLINEM W ROKU 1920. MIASTO GARWOLIN 1930”.

- ul. Kościelna. W kruchcie kościoła, po lewej stronie głównego wejścia umieszczona jest tablica z białego marmuru z napisem: "(Krzyż Walecznych)/ POLEGLI NA POLU CHWAŁY/ W ROKU 1919-1920/ ŻOŁNIERZE 1 PUŁKU STRZELCÓW KONNYCH/ (44 nazwiska).../ CZEŚĆ ICH PAMIĘCI".

- ul. Staszica. Na skwerze znajduje się głąz z dwiema tablicami metalowymi. Napis na górnej tablicy: "(wężyk generalski) / (dwie skrzyżowane buławy marszałkowskie) / MARSZAŁEK PIŁSUDSKI / PRZEBYWAŁ TU / W DNIU 17-18 SIERPNIA 1920R. / PRZYJECHAŁEM WIECZOREM DO / GARWOLINA, PAMIĘTAM, JAK DZIŚ, TĘ / CHWILĘ, GDY PIJĄC HERBATĘ OBOK / PRZYGOTOWANGO DO SNU ŁÓŻKA, / ZERWAŁEM SIĘ NA RÓWNE NOGI, / GDYM WRESZCIEUSŁ YSZAŁ ODGŁOS ŻYCIA, / ODGŁOS REALNOŚCI, GŁUCHY GRZMOT ARMAT. / NIEPRZYJACIEL BYŁ I ŚWIADCZYŁA O NIM / MUZYKA BOJU NA PÓŁNOCY. / JÓZEF PIŁSUDSKI ROK 1920 / (wężyk generalski)", a poniżej druga tablica z napisem: "PRZEZ 4 DZIESIĘCIOLECIA / POZOSTAWAŁ UKRYTY POD ZIEMIĄ / WYKOPANY I USTAWIONY / Z INICJATYWY / NSZZ SOLIDARNOŚCI W GARWOLINIE / KU CZCI WIELKIEGO POLAKA / SIERPIEŃ 1981".

GAŚOCIN (wieś, gm. Sońsk, pow. ciechanowski, woj. mazowieckie)

15.VIII.1920r. - po walkach 145.pp pplk. Rachmistruka zajął rejon Gaśocina.

GLINIANKA (wieś nad rz. Świder, gm. Wiązowna, pow. otwocki, woj. mazowieckie)

- Drewniany kościół pw. św. Wawrzyńca

Na ścianie w kruchcie kościoła, po lewej stronie zawieszona jest metalowa tablica zawierająca listę osób poległych w walkach z bolszewikami:

"PADLI NA POLU CHWAŁY/ ODPIERAJĄC Z GRANIC PAŃSTWA POLSKIEGO/ POD WODZĄ JÓZEFA PIŁSUDSKIEGO/ NAWAŁĘ NAJEŻDZCÓW w LATACH 1918/20/ (krzyż walecznych)/ Cacko Stanisław, rolnik/ Dróżdż Feliks, rolnik/ Kąkol Franciszek, rolnik/ Ładno Józef, rolnik/ Możdzanek Józef, rolnik/ Orłowski Jan, rolnik/ Poszytek Michał, rolnik/ Rafał Jan, rolnik/ Zelazo Jan, rolnik/".

- Cmentarz grzebalny. W środkowej części cmentarza, po prawej stronie głównej alei, znajduje się zbiorowa mogiła żołnierzy polskich poległych w 1920r. Na mogile rosną dwie tuje, między którymi ustawiona jest pionowo płyta granitowa z wyrytym napisem:

"Ś.+P./ TU LEŻY 12 ŻOŁNIERZY W.P./ KTÓRZY POLEGLI W 1920R./ BRONIĄC PRZED BOLSZEWIZMEM/ NIE TYLKO POLSKĘ/ ALE I CAŁĄ EUROPE".

GOLUB (od 1950r. GOLUB-DOBRZYŃ, m. pow. nad rz. Drwęcą, woj. kujawsko-pomorskie)

GOŚLICE (wieś ok. 10 km na płn.-wsch. od Płocka, woj. mazowieckie)

19.VIII.1920r. - we wsi ok. godz. 13.00 Gaj skoncentrował "Kawkor" i rozpoczął ruch w kier. Płońska.

GÓRA (wieś ok. 30 km na płn.-wsch. od Płocka, woj. mazowieckie)

13-18.VIII.1920r. - na polach tej wsi stoczono kilka potyczek, po których wieś ta przechodziła z rąk do rąk.

19.VIII.1920r. - w rejonie Góry oddziały "Kawkor" Gaja nawiązały walkę z jednostkami kawalerii polskiej.

GÓRA KALWARIA (m. gm. na lewym brzegu Wisły, pow. piaseczyński, woj. mazowieckie)

5.VIII.1920r. - patrz WIĄZOWNA.

13-14.VIII.1920r. - w rejonie przeprawy przez Wisłę, załogi eskadry toruńskiej bombardowały pontony i inne środki przeprawowe przygotowywane przez bolszewickich saperów na wysokości Góry Kalwarii.

14-15.VIII.1920r. - w rejonie miasta stacjonowała 4.DP z 2. Armii WP.

- W 1989r. odtworzono istniejący przed wojną pomnik Marszałka Polski Józefa Piłsudskiego. Projekt rekonstrukcji opracowała Maria Owczarek, a w brązie pomnik odlali miejscowi rzemieślnicy.
- Błonia Kawaleryjskie, około 300 m na południe od drogi DK 50.. W 1989r. zrekonstruowano obelisk upamiętniający dekorację Krzyżem Virtuti Militari przez marszałka Józefa Piłsudskiego artylerzystów konnych za wojnę 1920r.

Obelisk z zachowaną pamiątkową tablicą ustawiono - jak to było pierwotnie - na ziemnym kopcu. Na obelisku wyryty jest napis: "(krzyż Virtuti Militari)/ NA TEM MIEJSCU DNIA 3 SIERPNI 1921 R./ WÓDZ NACZELNY/ MARSZAŁEK JÓZEF PIŁSUDSKI/ DEKOROWAŁ KRZYŻEM „VIRTUTI MILITARI”/ ARTYLERZYSTÓW KONNYCH/ WSZYSTKICH DYWIZJONÓW/ STWIERDZAJĄC PO WSZE CZASY/ BOHATERSKĄ PRACĘ TEJ BRONI/ W WOJNIW Z WSCHODNIM NAJEŹDZCĄ".

GRABOWO (wieś gm., pow. kolneński, woj. podlaskie)

23.VIII.1920r. – pod Grabowem oddziały Gaj Chana stoczyły bój z polskim 202 pułkiem piechoty, odrzuciły go i przedzierały się w kierunku Krzynowłoga – Chorzele. Polski pułk został tu pobity.

- ul. Kościelna 7. Na cmentarzu katolickim mogiła z przykryta płytą z napisem: "GRÓB/ NIEZNANEGO ŻOŁNIERZA/ POLSKIEGO/ POLEGŁEGO W 1920 R./ R.P./". Na lewym boku płyty napis: "Nauczycielstwo i dzieci szkolne 20.VI.1936".

GRABOWO-RZAŃCE (wieś, ok. 10 km. na pld.-zach od Chorzele, gm. Krzynowłoga Mała, pow. przasnyski, woj. mazowieckie)

23.VIII.1920r. - "Kawkor" Gaja przebijają się w Grabowie przez polską Dywizję Ochotniczą (202.pp).

- Mogiła zbiorowa znajduje się na prywatnej posesji po prawej stronie jadąc od Krzynowłogi Małej w kierunku Janowa. Spoczywają tu nieznanymi żołnierze z I wojny światowej oraz siedmiu żołnierzy Polskich (z relacji sąsiadki posesji) z Dywizji Syberyjskiej poległych w walkach z bolszewikami. Miejsce ogrodzone metalową siatką, w środku leży płyta betonowa z napisem; "GRÓB NIEZNANEGO ŻOŁNIERZA". Na płycie ułożone w kształcie litery X dwie szable.

GRAJEWO (m. i pow., nad rz. Ełk, woj. podlaskie)

VIII.1920r. - Na tym kierunku w sierpniu nacierali Rosjanie.

GRODZISK (wieś i gm., ok. 20 km na pld. od Brańska, pow. siemiatycki, woj. podlaskie)

GRODZISK MAZOWIECKI [do 1928 Grodzisk] (m. i gm., pow. grodziski, woj. mazowieckie)

- ul. J. Montwiłła róg ul. Radońskiej. Cmentarz katolicki. Groby 5 polskich żołnierzy poległych w wojnie polsko-bolszewickiej pochowane są obok żołnierzy poległych w 1939 roku.

GRODZISZ (wieś, gm. Sobolew, pow. garwoliński, woj. mazowieckie)

W sierpniu roku 1920 Godzisz staje się świadkiem przegrupowania wojsk polskich w trakcie tzw. operacji Warszawsko-Dęblińskiej. Około 5 km od wsi walczy między innymi 15 pułk ułanów.

GRÓJEC (m. i pow., woj. mazowieckie)

GRÓSZKA (wieś ok. 2 km na pfn. od Wiązownej, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - wieś znajdowała się na I linii polskiej obrony obsadzonej przez oddziały 15.DP, do bezpośrednich walk nie doszło.

GRUDUSK (wieś gm., na linii Mława-Przasnysz, pow. ciechanowski, woj. mazowieckie)

- Cmentarz grzebalny: groby żołnierzy polskich poległych w 1920r. oraz głaz polny z krzyżem i napisem: "Dwom żołnierzom poległym w obronie Ojczyzny dnia 8 sierpnia 1920 roku".
- Kościół par. pw. Przemienienia Pańskiego. Wewnątrz tablica ku czci mieszkańców osady: siedmiu poległych w 1918 i w 1920r.

GRUDZIĄDZ (m. pow. na prawym brzegu Wisły, woj. kujawsko-pomorskie)

VIII.1920r. - na terenie letniego obozu niemieckiego był szpital WP. Do szpitala przywożono rannych w bitwach w okolicach Grudziądza i Torunia.

- ul. Jagiełły, róg ul. Zawiszy Czarnego. Cmentarz Wojenny: Kwatery żołnierzy polskich poległych w latach 1920-1921. W ziemnym kopcu wmurowana jest tablica z napisem: "(orzeł w koronie)/ PAMIĘCI/ OFICERÓW/ I ŻOŁNIERZY/ UCZESTNIKÓW/ WOJNY POLSKO/ BOLSZEWICKIEJ/ 1920-1921/ ZMARŁYCH/ W GRUDZIĄDZKICH/ SZPITALACH/ GRUDZIĄDZANIE/ A • D • 1996".

Grudziądz pomnik Piłsudskiego

- ul. Bema. Tablica upamiętniająca bohaterstwo żołnierzy 16. Pomorskiej Dywizji Piechoty poległych w obronie Ojczyzny w wojnach z Bolszewikami w 1920 r i Niemcami w 1939r. w bitwach o Grudziądz i nad Bzurą.

- Plac Niepodległości. Pomnik Marszałka Józefa Piłsudskiego i Wojska II RP. Pomnik zwieńczony orłem, na obelisku napis: "(medalion Piłsudskiego)/ 1918/ 1920/ JÓZEF/ PIŁSUDSKI/ 1867-1935". **GRUPA** (wieś, ok. 10 km na zach. od Grudziądza, gm. Dragacz, pow. świecki, woj. kujawsko-pomorskie)

- Cmentarz wojskowy (położony ok. 1 km od stacji PKP, za jednostką WP): kwatery poległych żołnierzy polskich 1920-1921. Na pionowej ścianie płyta z czarnego marmuru z napisem "(godło PRL)/ ZA / WASZĄ i NASZĄ / WOLNOŚĆ". Poniżej na murku ogradzającym kwaterę umieszczone są płyty z czarnego marmuru z wrytymi nazwiskami, imionami, stopniami i datą śmierci pochowanych tu żołnierzy w dniach 19.VIII.1920 - 15.I.1921.

GRZYBNO (wieś ok. 9 km na płn.-zach. od Brodnicy, woj. kujawsko-pomorskie)
15.VIII.1920r. - patrz BRODNICA

GRZYBOWO (wieś ok. 6 km na płn.-zach. od Ciechanowa, pow. ciechanowski, woj. mazowieckie)
15.VIII.1920r. - w okolicach wsi o godz. 8.00 rozwinięte zostały do ataku na Ciechanów poszczególne pułki 8 brygady kawalerii (12, 108, 115 i 203 pułk ułanów) gen. Karnickiego, a w pierwszym rzucie 203.pułk ułanów mjr. Zygmunta Podhorskiego.

HAJNÓWKA (m. w woj. podlaskie)

- Na osiedlu Międzytory, znajduje się w małym lasku sosnowym (tuż obok tego lasu biegnie tor) mogiła upamiętnienia żołnierzy Wojska Polskiego, którzy zginęli w wojnie polsko - bolszewickiej 1920 r. Jest to mogiła polskich jeńców wojennych pomordowanych przez cofające się z pod Warszawy wojska Tuchaczewskiego. Wielu tych żołnierzy pochodziło z rejonu Sochaczewa. Mogiła ogrodzona drewnianym płotkiem, z krzyżem i napisem: „TU SPOCZYWAJĄ POLSCY ŻOŁNIERZE POLEGLI W LATACH 1914-1920”.

HALIN (osada wsi Puste Łąki, ok. 6 km na pld.-wsch. od Kamieńczyka, gm. Wyszaków, pow. wyszkowski, woj. mazowieckie)

- We wsi znajduje się pomnik-kapliczka wystawiony dla uczczenia Bitwy Warszawskiej z 1920r.

HEL (m., pow. pucki, woj. pomorskie)

- Park Kaszubski im. Jana Myślisza. W parku pomnik patrona, głaz zwieńczony metalowym gryfem z tablicą pamiątkową z napisem: "JAN MYŚLISZ/ 1895-1975/ KASZUB Z DZIADA PRADZIADA/ WALCZYŁ O NIEPODLEGŁOŚĆ/ NASZEJ OJCZYZNY/ ODZNACZONY KRZYŻEM/ VIRTUTI MILITARI/ ZA MĘSTWO W WOJNIE 1920 r./ JEGO ŻYCIE POTWIERDZIŁO/ ODDANIE POLSCE,/ A SZCZEGÓLNIE/ ZIEMI KASZUBSKIEJ/ „Nie ma Kaszëb bez Polonii,/ A bez Kaszëb Polëczi.”"

Jan Myślisz brał czynny udział w symbolicznych zaślubinach Polski z morzem 11 lutego 1920 roku we Władysławowie. W tym samym roku wstąpił do polskiego wojska i poszedł na front wschodni, gdzie za okazane w walkach z bolszewikami męstwo został odznaczony srebrnym Krzyżem Virtuti Militarii. Po zakończeniu działań wojennych w 1922 roku wrócił na Wybrzeże i objął obowiązki bosmana portu w Pucku. Zmarł w 1975 roku i został pochowany na helskim cmentarzu.

HELENÓW (wieś ok. 4 km na pld.-wsch. od Radzymina, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - wieś znajdowała się na I linii polskiej obrony, na odcinku stanowiącym styk pomiędzy pododdziałami 47.pp (od strony Wołomina) i 46.pp (od strony Radzymina).

13.VIII.1920r. - po południu została przełamana polska obrona przez 81 Bryg. Strzel..

15.VIII.1920r. - o godz. 5,30 rozpoczęło się polskie natarcie, którego jedną z rubieży był Helenów, ale nie doprowadziło ono do odzyskania wsi. Dopiero o zmroku kolejny szturm przyniósł odzyskanie wsi.

16.VIII.1920r. - nastąpił kontratak bolszewików z 5.Bryg. Strzel., ale walczący tu pułk wileński odparł to na tarcie i w pościgu za nieprzyjacielem odzyskał cały odcinek I linii obrony w okolicach Helenowa.

HOLUBLA (wieś, gm. Paprotnia, pow. siedlecki, woj. mazowieckie)

- Pomnik upamiętniający 100. rocznicę Odzyskania Niepodległości Polski.

IŁY (wieś nad rzeką Liwiec, gm. Jadów, pow. wołomiński, woj. mazowieckie)

- Na końcu wsi przydrożny krzyż. Prosty, metalowy krzyż z niewielkimi zdobieniami z wygiętego drutu i niedużą figurką Ukrzyżowanego osadzono na betonowej postawie w kształcie ostrosłupa. W

kilkustopniowym cokole oszklona wnąką z figurką Matki Boskiej. Poniżej inskrypcja: „Boże błogosław Polskę /Fundatorzy Obywatelowie wsi II”. Na podstawie widnieje dodatkowy napis: „Stawiał obywatel wsi II Aleksander Kowalski 1931 roku”. Całość otoczona drewnianym płotkiem.

IMIELNICA (dzielnica we wsch. części Płocka, w 1920r. wieś)

Patrz - PŁOCK.

IRENA (dzielnica Dębłina we wsch. część miasta; w 1920r. osada pod Dęblinem; woj. lubelskie)
13.VIII.1920r. - J. Piłsudski zwołał odprawę dowódców armii, w której uczestniczyli gen. W. Sikorski i gen. E. Rydz-Śmigły.

IZABELIN (wieś nad rz. Czarną przy jej ujściu do Kanału Żerańskiego, woj. mazowieckie)

14.VIII.1920. - Późnym wieczorem 241.pp 81.bryg. radzieckiej osiągnął rejon wsi - było to najgłębszym wtargnięciem nieprzyjaciela na odcinku 46.pp.

15.VIII.1920r. - W nocy, przed świtem, pod wsią na łąkach między Izabelinem i Małoląką, na wysokości wsi Aleksandrów, 2.bat. 28.pp (psk) prowadzony przez ppor. Benedykta Pęczkowskiego trafił pod uderzenie 241. pułku strzelców z 81. brygady radzieckiej. Krótki bój rozproszył polską kolumnę, a 241. pułk wycofał się w kierunku Wólki Radzyńskiej. Ppor. B. Pęczkowski poległ w boju.

JABŁONNA (wieś i gm., pow. legionowski, woj. mazowieckie)

W opisach wydarzeń z sierpnia 1920r. pod nazwą Jabłonna należy rozumieć część osady położonej przy linii kolei nadwiślańskiej (stacja kolejowa), obecne Legionowo.

VIII.1920r. - patrz Legionowo.

JABŁONNA LACKA (wieś i gm., pow. sokołowski, woj. mazowieckie)

- Na cmentarzu parafialnym przy głównej bramie grób z napisem „Nieznany żołnierz WP wojny 1920 r. Chwała poległym”.

JABŁONOWO POMORSKIE (m. gm. nad rz. Lutrynią, pow. brodnicki, woj. kujawsko-pomorskie)

VIII. 1920r. - wojska bolszewickie obłupiły zamek.

- ul. gen. Hallera (nieдалeko stacji PKP, odchodzi w lewo od ul. Kolejowej).

JAKUBÓW (wieś i gm., pow. miński, woj. mazowieckie)

- Obelisk usytuowany przy głównej drodze, tuż przed budynkiem szkoły. Obelisk upamiętnia bohaterów poległych w walkach o niepodległość Ojczyzny w latach 1918-1920. Odświeżenie nastąpiło 11 listopada 1922 r.

Podobny pomnik, będący świadectwem bohaterstwa żołnierzy poległych za wolność Ojczyzny podczas pierwszej wojny światowej stoi w Ludwinowie. a jego odświeżenie nastąpiło w dwudziestą rocznicę odzyskania niepodległości, tj. 11 listopada 1938 r.

JANOWIEC (wieś gm. nad Wisłą k. Kazimierza Dolnego, pow. puławski, woj. lubelskie)

- Na bocznej ścianie kościoła pw. św. Stanisława (od strony zamku) wmurowana jest tablica z napisem: "Padli na polu chwały odpierając z granic państwa polskiego pod wodzą Józefa Piłsudskiego nawałę najeźdźców w latach 1918-1920 (...25 nazwisk...)".

JANOWO (wieś, ok. 6 km. na płn. od Zakroczymia, woj. mazowieckie)

- W kruchcie kościoła parafialnego jest tablica z napisem: "Polegli bohaterską śmiercią na polu chwały za wiarę i Ojczyznę w r. 1919-1920 parafianie janowscy...(9 nazwisk)".

JANKÓW NOWY (wieś, ok. 4 km na pld. od Radzymina, woj. mazowieckie)

14.VIII.1920r. - rankiem o wieś walczył pułk nowogrodzki z 80. Bryg. Strzelców.

15.VIII.1920r. - po natarciu bolszewickim przeprowadzonym we wczesnych godzinach popołudniowych do wieczora wieś była na linii frontu.

15/16.VIII.1920r. - w nocy wieś została odzyskana przez polskie oddziały.

JANKÓW STARY (wieś, ok.4 km na pld.-wsch. od Radzymina, woj. mazowieckie)

13.VIII.1920r. - po południu wieś zajęta została przez bolszewików.

15.VIII.1920r. - rankiem wieś jest atakowana bez powodzenia przez polskie pododdziały 1.Dyw. Litewsko-Białoruskiej.

16.VIII.1920r. - o świcie wieś zaatakował pułk wileński, który wyparł bolszewików z 3.Bryg. Strzelców.

JANÓW PODLASKI (wieś gm. nad rz. Czyżówką w pobliżu jej ujścia do Bugu, pow. bialski, woj. lubelskie)

- Na nieistniejącym już cmentarzu przykościelnym kościoła pw. św. Jana Chrzciciela mogiły żołnierzy polskich poległych 4 sierpnia 1920r. w walkach pod Cieleśnicą. Na mogile ustawiony jest głaz z wyrytym krzyżem i datą „1920”. Poniżej na podmurówce tablica z napisem: "CHWAŁA BOHATEROM/ TU SPOCZYWAJĄ/ ŻOŁNIERZE 55 PŁK. STRZ. WLKP./ POLEGLI DNIA

4.08.1920/ NIEZNANY ŻOŁNIERZ/ NIEZNANY ŻOŁNIERZ/ PLUT. LEON ŁYSIAK/ ST. SZER. FRANCISZEK WADERSKI".

Informacje na temat grobów z sierpnia 1920 r. umieszczono na tablicy przymocowanej do muru kościelnego, na zewnątrz. Na tablicy napis:

"PRZECHODNIU.../ PAMIĘTAJ, ŻE ZA TYM PARKANEM W DWÓCH/ GROBACH SPOCZYWA TYLKO CZTERECH Z DWUDZIESTU/ POLEGŁYCH ŻOŁNIERZY WP Z 14 DYWIZJI PIECHOTY/ GEN. DANIELA KONARZEWSKIEGO, KTÓRZY ODDALI ŻYCIE/ ZA WOLNOŚĆ NASZEJ OJCZYZNY POWSTRZYMUJĄC PRZEZ/ PIĘĆ SIERPNIOWYCH DNI 1920 ROKU NAWAŁĘ/ BOLSZEWICKĄ W BITWIE KOŁO JANOWA PODLASKIEGO./ SZESNASTU Z NICH SPOCZYWA W BEZIMIENNYCH/ ŻOŁNIERSKICH MOGIŁACH W BUBLU GRANNIE, BUBLU/ ŁUKOWISKACH, OSTROWIU I WERCHLISIU./ NIECH ZIENIA PODLASKA LEKKĄ IM BĘDZIE A PAMIĘĆ/ O ICH OFIERZE ŻYCIA NIGDY NIE WYGAŚNIE". Po prawej stronie napisu umieszczono imienną listę poległych na Ziemi Janowskiej (20 nazwisk).

• Pomnik poległych z napisem: "ŻOŁNIERZOM/ P.O.W./ POLEGŁYM w JANOWIE/ W XV ROCZNICĘ ŚMIERCI/ 1918 - 16.XI – 1933/ ORESTAUROWANE WYSIŁKIEM/ SPOŁECZEŃSTWA W 1995 R".

JASIENIEC (wieś gm., ok. 8 km na pld.-wsch. od Grójca, pow. grójecki, woj. mazowieckie)

• Na terenie kościoła, po prawej stronie głównego wejścia znajduje się pomnik z orłem w koronie. U podstawy, na której stoi orzeł, nazwisko autora pomnika "J.Rudnicki". Na frontonie cokołu tablica z napisem "POLEGŁYM / ZA / OJCZYZNĘ / PARAFIANOM / 1914-1920 / 7.VIII.1927". Po lewej stronie cokołu wymieniono nazwiska od B do M ("BARNIK JAN /.../ MAŁKOWSKI PIOTR"), a po prawej - od M do Z ("MASNY WŁADYSŁAW /.../ ZIELIŃSKI JAN").

JAZŁOWCZYK (wieś, obecnie na Ukrainie w rejonie brodzkim, należącym do obwodu lwowskiego), Patrz – Bydgoszcz.

JEZIORZANY (wieś gm. [do 1965r. Łysobyki] na prawym brzegu rz. Wieprz, pow. lubartowski, woj. lubelskie; nowa nazwa dawnej wsi Łysobyki)
16.VIII.1920r. - patrz Łysobyki.

JONIEC (wieś gm. na prawym brzegu rz. Wkry, ok. 15 km na zach. od Nasielska, pow. płoński, woj. mazowieckie)

• Groby żołnierzy polskich poległych w 1920r.

JÓZEFÓW (m., pow. otwocki, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - wieś znajdowała się na II linii obrony polskiej i obsadzona była przez oddziały 15 DP. Do bezpośrednich walk nie doszło.

• ul. Ignacego Skorupki (ulica prostopadła do ul.J.Piłsudskiego, na przeciwko przystanku PKP Michalin). Patrz Ossów.

• ul. Piotra Skargi 24. W kościele Matki Boskiej Częstochowskiej znajduje się obraz przedstawiający ks. Ignacego Skorupko. Na tablicy metalowej umieszczonej na ramie obrazu wyryty jest napis: "KSIĄDZ SKORUPKO/ W WALCE O RADZYMIN/ (EPIZOD BITWY)/ MALOWAŁ ARTYSTA PLASTYK WITOLD BULIK/ 1998/99".

KACICE (wieś nad rz. Narwią, ok. 4 km na pld. od Pułtuska, woj. mazowieckie)

KACIEL (nie istniejąca już osada nad rz. Świdrem na wsch. od Józefowa, pow. otwocki, woj. mazowieckie)

Nazwa tej osady wymieniona jest w rozkazie Ministerstwa Spraw Wojskowych z dnia 29.VII.1920r. w związku z wytyczaniem zewnętrznej linii obrony Warszawy.

KALISZ (m. pow. nad rz. Prosną, woj. wielkopolskie)

• Cmentarz: grób mjr. Stefana Waltera. Patrz MOKRE.

KALUSZYN (m.gm. nad rz. Witówką, pow. miński, woj. mazowieckie)

KARCZEW (m., gm., pow. otwocki, woj. mazowieckie)

5.VIII.1920r. - patrz WIĄZOWNIA.

VIII.1920r. - miasto stanowiło najbardziej na pld. wysunięty przyczółek polskiej obrony. Obsadzone było przez oddziały 15.DP z 1.Armii WP, która rozwinięta była półkolem wokół Warszawy od Zegrza na północy do Karczewa na południu. Naprzeciw polskiej obrony stała 10.Dyw.Strzelców, ale do bezpośredniej walki nie doszło.

14.VIII.1920r. - ze względów strategicznych oddziały 15.DP opuszczają miasto, które bez boju zajmują na 3 dni kozacy.

15.VIII.1920r. - 8. i 10.Dyw. bolszewicka usiłują bezskutecznie przepłynąć się przez Wisłę pod Karczewiem.

KAWĘCZYN (osiedle na terenie warszawskiej dzielnicy Rembertów, w 1920 wieś; Warszawa)

Ulokowany po północnej stronie linii kolejowej znacznie zniszczony fort (ob. jest to przy ul. Strażackiej) w działaniach wojennych w sierpniu 1920r. nie odegrał żadnej roli.

KĄKOLEWNICA WSCHODNIA (wieś gm., na drodze Radzyń-Międzyrzec, pow. radzyński, woj. lubelskie)

17.VIII.1920r. - Grupa kawalerii mjr. Jaworskiego stoczyła pod wsią zwycięski bój z oddziałami radzieckimi z 57.Dyw. strzelców.

KĄTY WĘGIERSKIE (wieś nad Kanałem Bródnowskim, ok. 5 km na płd. od Nieporętu, woj. mazowieckie)

14.VIII.1920r. - Po południu do wsi przychodzi z Legionowa 1.bat. 28.pp, dowodzony przez por. Stefana Pogonowskiego w celu ubezpieczenia pozostałych sił dywizji. Następnie zostaje przesunięty na wschód w rejon skrzyżowania szosy z drogą do Słupna.

14/15.VIII.1920r. - do wsi ok. godz. 2-3 w nocy dotarły oddziały bolszewickie (241 pułk strzelecki), które po kilkudziesięciu minutach wycofały się ze wsi. Był to najgłębszy wyłom w polskiej obronie (ok. 6 km.) na przedmościu warszawskim w sierpniu 1920r.

KIELCE (m. woj., woj. świętokrzyskie)

KIELBASIN (wieś w gm. Chełmża, pow. toruński, woj. kujawsko-pomorskie)

• Na murze kościoła pw. Narodzenia NMP wmurowana jest tablica z napisem: "We wojnie wszechświatowej polegli z parafji kielbasińskiej:/ (wymieniono 39 nazwisk w dwóch kolumnach z datami śmierci 1914-1918)/ Wskutek wojny zmarli:/ (7 nazwisk w dwóch kolumnach z datami śmierci 1915-1918)/ W obronie wolnej Polski r. 1920 polegli:/ 1.Jaworski Józef/ 2.Łukaszewski Jan/ 3.Trawiński Bonif./ 4.Orłowicz Wład./ 5.Ziółkowski Franc./ Zmarłym na cześć/ Żywym na przykład./ R.i. p."

KIELPINIEC (wieś na lewym brzegu Bugu, gm. Sterdyń, pow. sokołowski, woj. mazowieckie)

• mogiła żołnierza z wojny polsko-bolszewicka w 1920 r.

KIEZIE (wieś, gm. Sterdyń, pow. sokołowski, woj. mazowieckie)

• Na skraju wsi, przy drodze do Kiełpińca, znajduje się mogiła ogrodzona drewnianym płotkiem. Na mogile krzyż osadzony w betonowym cokole. Spoczywa tu dwóch żołnierzy polskich, jeden z nich nazywał się Szczerbanowski.

KLEMBÓW (wieś gm., pow. wołomiński, woj. mazowieckie)

Podczas wojny polsko-bolszewickiej 1920 r. tereny gminy znalazły się w rękach bolszewików.

• ul. gen. Franciszka Żymirskiego 102. Na cmentarzu parafialnym mogiła wojenna szer. Bolesława Krzyżewskiego poległego 14 sierpnia 1920 r. w Miąse (wieś, w gm. Tuszcz). Na mogile krzyż z napisem: "Ś.†P./ SZER/ BOLESŁAW/ KRZYŻEWSKI/ +/ 1920".

KLUKOWO (wieś, gm. Świercze, pow. pułtuski, woj. mazowieckie)

• Cmentarz parafialny. Grób ułana Jana Gościckiego. Spoczywa on w grobie rodzinnym, na którym stoi XIX-wieczny pomnik z piaskowca. Do jednej ze ścian u podstawy pomnika umocowano tablicę z napisem: "Ś.†P./ JAN GOŚCICKI/ SYN JANA I WALENTYNY Z PIWKOWSKICH/ ARTYSTA MALARZ/ UŁAN OCHOTNIK/ KAWALER ORDERU VIRTUTI MILITARI/ ZGINĄŁ BOHATERSKĄ ŚMIERCIĄ NAD BUGIEM/ W WALCE Z BOLSZEWIKAMI/ DN. 20 SIERPNIA 1920 R./ PRZEŻYWSZY LAT 28/ CZEŚĆ CI BOHATERZE".

• Dawny cmentarz, na skrzyżowaniu dróg we wsi, został zniszczony przez niemieckie władze okupacyjne. Po II wojnie światowej nie odtworzono zniszczonych nagrobków, jedynie w miejscu mogiły dziewięciu żołnierzy WP postawiono krzyż z tabliczką z napisem: "†/ Ś P/ Tu spoczywa/ 9-ciu żołnierzy polskich/ poległych w obronie/ Ojczyzny w 1920 roku/ Cześć Ich Pamięci".

KOBYŁKA (m., pow. wołomiński, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - I linia polskiej obrony przebiegała ok. 3 km od kościoła znajdującego się w mieście. Patrz NADARZYN (cz. m. Kobyłka).

• Cmentarz grzebalny: pomnik na grobach żołnierzy polskich poległych w sierpniu 1920. Na pomniku umieszczona jest płaskorzeźba z piaskowca, przedstawiająca żołnierzy idących do ataku na tle flagi

biało-czerwonej. Nad płaskorzeźbą napis: "OBROŃCOM OJCZYZNY 1920R.". Wzdłuż mogiły jest osiem tablic z nazwiskami poległych żołnierzy 47pp kresowej.

- 1 – kpr. Aleksander Jędrzejewski / 47 p.p.k./ † 1920,
- 2 – szer. Antoni Sergina/ 47 p.p.k./ † 1920,
- 3 – kpr. Marian Dąbrowski/ szer. Franciszek Alwas/ pis. St. Olszański/ 47 p.p.k./ † 1920,
- 4 – trzech żołnierzy nieznanymi/ † 1920,
- 5 – ppor. Emil Zachlicki/ 47 p.p.k./ † 1920,
- 6 – kpr. Bronisław Łodziński/ 47 p.p.k./ † 1920,
- 7 – sierż. Aleksander Zawodny/ 47 p.p.k./ † 1920,
- 8 – lg. Stefan Brzeskowiński/ 47 p.p.k./ † 1920.

• Przy zbiegu ulic Napoleona, Załuskiego i Kościelnej (naprzeciwko kościoła) na skwerze znajduje się murowana kapliczka wzniesiona dla upamiętnienia wojny z 1920. Z tyłu kapliczki tablica mówiąca o intencji budowy kapliczki: "NA PAMIĄTKĘ/ CUDOWNEGO OCALENIA/ PRZED BOLSZEWIKAMI/ 1920 ROK/ MIESZKAŃCY KOBYŁKI". Obecnie z przodu kapliczki wmurowana jest tablica z napisem:

"FUNDACJA/ WSI/ KOBYŁKI/ NA PAMIĄTKĘ/ 'CUDOWNEGO OCALENIA'/ OD NAJAZDU BOLSZEWIKÓW/ w SIERPNIU/ 1920R./ MUROWAŁ SZLAK ".

Do kapliczki dojdzie szlakiem zielonym ze stacji PKP.

- Rondo Cudu nad Wisłą (d. Rynek). Jest to centralny punkt zbiegu pięciu ulic na osiedlu Stefanówka.
- ul. Bohaterów Ossowa (d. ul. Bohaterów Warszawy; os. Stefanówka). Ulica biegnie od Ronda Cudu nad Wisłą w kierunku Ossowa.
- ul. ks. Ignacego Skorupki (d. ul. Batorego; os. Stefanówka). Ulica biegnie od Ronda Cudu nad Wisłą w kierunku Ossowa.

KOCK (m.gm. nad rz. Tyśmienicą, prawym dopływem rz. Wieprz, pow. lubartowski, woj. lubelskie) 14-16.VIII.1920r. - walki toczone w ramach Bitwy Warszawskiej były związane z początkowym zamiarem polskim utrzymania w rejonie Kocka przyczółka na płn. brzegu Wieprza. Pod naporem radzieckiej 170.BP w nocy na 15.VIII oddziały polskie opuściły miasto i wycofały się za Wieprz. W ramach przeciwnatarcia polska 21DGórska gen. Galicy po sforsowaniu Wieprza, siłami 2 pułku strzelców podhalańskich kpt. Stutzmana stoczyła kilkugodzinny bój o Kock rankiem 16.VIII i po jego opanowaniu skierowała się na Łuków.

KOCZARGI STARE (wieś, gm. Stare Babice, pow. warszawski zach., woj. warszawskie)

- ul. Klonowa. Przydrożna kapliczka z 1920 r. wystawiona przez mieszkańców wsi jako dziękczynienie za „Cud nad Wisłą”.

KOLNO (m. pow., woj. podlaskie)

25-26.VIII.1920r. - oddziały "Kawkor" Gaja pod Kolnem starły się z 14.DP gen. Konarzewskiego, która dotarła tu znad Wieprza. "Kawkor" nie mogąc przedrzeć się przez polskie ugrupowania 14.DP przekroczył 26.VIII o godz. 16.40 granicę Prus Wsch. Był to ostatni większy epizod Bitwy Warszawskiej.

- Cmentarz rzymskokatolicki, usytuowany w centrum miasta. Pochowani są tu żołnierze polscy polegli 25.VIII.1920r. pod Lemanem.

KOŁAKI KOŚCIELNE (wieś gm., ok.11 km na płn.-wsch. od Zambrowa, pow. zambrowski, woj. podlaskie)

- Cmentarz rzymskokatolicki; położony na zach. krańcu wsi, po prawej stronie drogi w kierunku Zambrowa, oddalony od kościoła ok. 300 m. Mogiła trzech marynarzy II Batalionu Pułku Morskiego poległych w walce z bolszewikami w lipcu 1920r.

KOŁBIEL (wieś gm. nad rz. Świder, pow. otwocki, woj. mazowieckie)

16/17.VIII.1920r. - w nocnym boju pod Kołbielą 14.DP gen. Konarzewskiego ze składu Grupy Pościgowej (4.Armii WP) rozbiła pododdziały 8. i 10.Dyw. Strzeleckiej ze składu XVI Armii Sołłohuba, przerywając w ten sposób nieprzyjacielski pierścień wokół Warszawy.

- Cmentarz parafialny przy ul. Spacerowej. Zbiorowa mogiła żołnierzy polskich poległych 17.VIII.1920. Na mogile pomnik z orłem i dwie tablice z napisami.

Na tablicy pionowej napis:

"POLEGŁYM/ NA/ CHWAŁĘ/ ŻYWYM/ NA/ OTUCHE/ 1920-1930".

Na poziomej tablicy wymieniono w dwóch kolumnach nazwiska poległych:

lewa kolumna:

"KRENE PAWEŁ st. szer. 7 komp p. strz. wkp./ POŁATYŃSKI JÓZEF szer. 7 komp p. strz. wkp./ POWELSKI JÓZEF szer. 7 komp p. strz. wkp./ ŁYSIAK FRANCISZEK szer. 7 komp p. strz. wkp.

prawa kolumna:

ZBIERSKI KAZIMIERZ szer. 7 komp p. strz. wkp./ ŁUCZAK szer. 7 komp p. strz. wkp./

KOPYDŁOWSKI szer. 7 komp p. strz. wkp./ ZIÓŁEK LUDWIK szer. 7 komp p. strz. wkp."

"ORAZ/ SZEŚCIU NIEWIADOMEGO NAZWISKA/ POLEGLI W OBRONIE OJCZYZNY DN. 17 SIERPNIA 1920 R./ POD KOŁBIELĄ/ POMNIK TEN WZNIESIONO Z INICJATYWY I STARANIEM/ KOŁA MŁODZIEŻY W KOŁBIELI/ PR. I WYK. H. WĘGRZYNOWSKI".

- ul. Spacerowa, plac Skorupki (przy kościele pw. Świętej Trójcy).

Na skwerze głąz z tablicą poświęcony ks. mjr Ignacego Jan Skorupki.

KOMARÓW-OSADA [daw. gmina Komarów]. (wieś i gm., pow. zamojski, woj. lubelskie).

- 31 sierpnia 1920r. bitwa pod Komarowem.

KONDRAJEC (wieś nad rz. Wkrą, ok. 3 km na wsch. od Sochocina, gm. Sochocin, pow. płoński, woj. mazowieckie)

15.VIII.1920r. - rano, równocześnie z uderzeniem radzieckim ruszyło skrzydłowe natarcie 18.DP. 145.pp ppłk.

Rachmistruka i 49.pp kpt. Nadachowskiego, po ciężkich bojach pod Kondrajcem i Kucharami, zaczęły spychać oddziały radzieckie na wschód, na linię Ciechanów - Pultusk.

KONOPKI (wieś, st. kolejowa 17 km na płd. od Mławy, gm. Stupsk, pow. mławski, woj. mazowieckie)

22.VIII.1920r. - "Kawkor" Gaja znalazł się w pierścieniu okrążenia czterech dywizji polskich koło Mławy. Po północy otworzył ogień zaporowy o nadzwyczajnej sile na stację kolejową w Konopkach i Gaj uciekł wolny.

- Przy stacji PKP, po prawej stronie jadąc z Mławy do Ciechanowa, pomnik poświęcony żołnierzom polskim poległym w 1920. wykonany przez p. Iwańskiego. Tablica na pomniku została w latach pięćdziesiątych zmieniona. Napis na tablicy: „Obrońcom Ojczyzny przed/ sowiecką i hitlerowską/ agresją w latach 1920 i/ 1939-1945/ Rodacy Konopki 21.VIII.1994”.

KONSTANCIN-JEZIORNA (m. gm., pow. piaseczyński, woj. mazowieckie)

- ul. Warszawska 23 (Jeziorna). Na placu obok domu nr 23 (przy przystanku PKS) znajduje się głąz na podmurówce z napisem: "Życie swe złożyli / w bohaterskich walkach / o niepodległość Ojczyzny / 1918-1921 / Niżej upamiętnieni i inni nieznani / (10 nazwisk) / Cześć ich pamięci / 15.VIII.1938 / mieszkańcy gm. Jeziorna".

KOPCIE (wieś, gm. Grębków, pow. węgrowski, woj. mazowieckie)

- Na cmentarzu parafialnym mogiła z krzyżem, w której spoczywa Antoni Seroczyński, strzelec 62. Pułku Strzelców Wielkopolskich, poległ 16.08.1920r.

KOPKI (wieś, gm. Wiązowna, pow. otwocki, woj. mazowieckie)

- ul. Nad Świdrem. Krzyż drewniany, wotum dziękczynne za ocalenie w wojnie 1920 r., postawiony przez mieszkańców Kopek.

KORCZEW (wieś i gm., pow. siedlecki, woj. mazowieckie)

- ul. Szkolna 4. Pomnik na dziedzińcu miejscowej szkoły wzniesiony w 1930 r., odsłonięty w 10 rocznicę walk z bolszewikami. Płaskorzeźba przedstawia popiersie J. Piłsudskiego i nazwiska 7 poległych 19 sierpnia 1920 r. mieszkańców gminy Korczew, walczących w ochotniczym oddziale mjr. Feliksa Sas-Jaworskiego. Po wojnie pomnik pozbawiono płaskorzeźby i tablicy pamiątkowej. Odrestaurowany w 2000 roku.

KORYTNICA (wieś i gm., pow. węgrowski, woj. mazowieckie)

Między 8 a 10 sierpnia 1920 wkroczyła Armia Czerwona. Okupacja bolszewicka trwała do 20 sierpnia 1920.

- Na cmentarzu parafialnym zbiorowa mogiła z obeliskiem. Na obelisku tablica z napisem: „Polsko polegliśmy w twojej obronie. Krew młoda nasza przelana woła do nas. Miłujcie Polskę! Służcie jej wiernie! Miłujcie się wzajem. W 10-cio lecie wskrzeszenia Ojczyzny pomnik ten wzniesli swoim obrońcom poległym w r. 1920 wdzięczni rodacy 1918-1928”.

KOSÓW LACKI (wieś gm., ok. 23 km na płn.-wsch. od Węgrowa, pow. sokołowski, woj. mazowieckie)

- Cmentarz parafialny. Znajduje się tu zbiorowa mogiła żołnierzy WP poległych w wojnie 1920r. Kwatery ta otoczona jest murkiem, w jednym rogu znajduje się głaz, w środku niewielka poziomo umieszczona jest płyta z piaskowca, a w drugim rogu krzyż z rur żelaznych z tabliczką z napisem: „Miejsce spoczynku Ś.P. 40 żołnierzy poległych na polu chwały w walce o wolność ojczyzny w sierpniu 1920 roku”.

KOZIENICE (m. i pow. nad rz. Zagożdżonką, l. dopł. Wisły, woj. mazowieckie)

14-15.VIII.1920r. - w rejonie miasta stacjonowała 2.DP z 2. Armii WP.

KRAKÓW (m. woj., woj. małopolskie)

- ul. ks. Ignacego Skorupki (d. ul. Klaudiusza Łazowskiego). Patrz OSSÓW, WARSZAWA.
- Las Wolski (Słowiniec). Kopiec Piłsudskiego (usypany w 1936.). U podnóża kopca znajduje się drewniany krzyż wystawiony w 75-lecie wymarszu "Kadrówki", na którym umieszczony jest napis: "BÓG / HONOR / OJCZYŻNA / 1914 / 1918 / 1920 / 1939 / 1944 / 1956 / 1968,1970 / 1976 / 1980 / 1981 / 1989".
- ul. Marszałka J. Piłsudskiego róg ul. Czapskich. Na ścianie budynku umieszczona jest tablica z szaropstrego marmuru. Na lewej stronie tablicy umieszczony jest medalion z popiersiem J. Piłsudskiego. Napis: "NA CHWAŁĘ WOJSKA POLSKIEGO / I JEGO NACZELNEGO WODZA / JÓZEFA PIŁSUDSKIEGO / PIERWSZEGO MARSZAŁKA POLSKI / W 70 ROCZNICĘ BITWY WARSZAWSKIEJ / W ZWYCIĘSKIEJ WOJNIE / POLSKO-SOWIECKIEJ 1919-1920 / TABLICĘ TĘ POŁOŻYŁO TOWARZYSTWO PAMIĘCI NARODOWEJ / im. I MARSZAŁKA POLSKI JÓZEFA PIŁSUDSKIEGO W KRAKOWIE / 1990".
- Wawel. Katedra pw. św. Wacława. W krypcie Srebrnych Dzwonów umieszczony jest miedziany sarkofag Marszałka Józefa Piłsudskiego.

KRASNE (wieś gm., pow. przasnyski, woj. mazowieckie).

KRASZEW (wieś nad rz. Rządzą, ok. 5 km na wsch. od Radzymina, ob. STARY KRASZEW i NOWY KRASZEW, gm. Radzymin, pow. wołomiński, woj. mazowieckie).

13.VIII.1920r. - po południu 80.Bryg. Strzelców przełamała polską obronę oddziałów 46.pp, które poszły w rozsypkę.

15.VIII.1920r. - o zmierzchu rozpoczęło się polskie natarcie pułku grodzieńskiego.

16.VIII.1920r. - rano rozpoczął się kontratak 27.Dyw. Strzelców wspieranej samochodami pancernymi. W celu kolejnego wyparcia bolszewików ze wsi ok. południa natarł 33.pp wspierany czołgami, który ok. godz.16 odzyskał I linię obrony.

KRASZEW (wieś, ok. 9 km. na płd. od Ciechanowa, gm. Ojrzeń, pow. ciechanowski, woj. mazowieckie)

- Cmentarz grzebalny: znajduje się tu mogiła ogrodzona metalowym płotkiem, z kamiennym obeliskiem, na którym jest napis: "1920 / Poległym obrońcom za wiarę i Ojczyznę. / 1937." Na ogrodzeniu umieszczony jest napis: "Synom Ojczyzny OSP Ojrzeń."

KRAŚNIK (m. i pow., woj. lubelskie)

- Na Plac Wolności pomnik marszałka Józefa Piłsudskiego i bohaterom 1920 roku.

Pomnik odsłonięto 11 listopada 1930 r. W ten sposób uczczono 10. rocznicę zwycięstwa w wojnie polsko-bolszewickiej. Wysoki, smukły obelisk był usadowiony na niewysokim kopczyku. Napis na pomniku brzmiał: „*BOHATEROM 1920 ROKU. ŻYWI MARSZAŁKOWI JÓZEFOWI PIŁSUDSKIEMU I ŻOŁNIERZOM. Kraśnik 1930 r.*” W 1940 r. pomnik został zburzony przez Niemców.

W dniu 11 listopada 1992 r. odsłonięto nowy pomnik wg. proj. Jan Bartosiewicza.

Z przodu obelisku umieszczony jest medalion twarzy marszałka, poniżej tablica z napisem:

"BOHATEROM/ 1920 ROKU/ WODZOWI// MARSZAŁKOWI/ JÓZEFOWI PIŁSUDSKIEMU/ I ŻOŁNIERZOM/ SPOŁECZEŃSTWO/ KRAŚNIKA". Po drugiej stronie obelisku umieszczony jest odlew orła, poniżej rok – 1920.

Obok pomnika wmurowano fragment przedwojennego obelisku, wykorzystano także przedwojenne metalowe ogrodzenie. Informuje o tym umieszczona tu tablica z napisem: "ORYGINALNY COKÓŁ/ I OGRODZENIE POMNIKA/ WZNIESIONEGO W 1930 R./ A ZNISZCZONEGO/ PRZEZ OKUPANTA W CZASIE/ II WOJNY ŚWIATOWEJ".

KROŚNICE (wieś, gm. Stupsk, pow. mławski, woj. mazowieckie)

Bitwa 21 sierpnia 1920 r. W nocy polska 2. Komp. czołgów wsparta 12. Komp. 22. PP dotarła do wsi, gdzie została ostrzelana przez artylerię i broń maszynową oddziałów sowieckich. Wtedy do ataku ruszyła 12. Komp. wspomagana ogniem czołgów, odrzucając na północny-zachód od stacji kolejowej oddziały sowieckie, biorąc do niewoli kilkuset jeńców oraz zdobywając wiele broni.

KRÓLEWO (wieś, ok. 12 km. na wsch. od Płońska, woj. mazowieckie)

- Cmentarz grzebalny. Znajduje się tu mogiła z następującym napisem: "Nieznany bohaterom obrony Ojczyzny 14-15 VIII 1920r. społeczeństwo gminy Joniec. 1989r."

KRUSZYNY SZLACHECKIE (okolice Brodnicy) - patrz BRODNICA.

KRYNICA (m. gm., pow. nowosądecki, woj. małopolskie)

- al. inż. L. Nowotarskiego 2. Na frontowej ścianie Starego Domu Zdrojowego, po lewej stronie, wmurowana jest tablica z czarnego marmuru z brązowym medalionem J. Piłsudskiego, pod którym jest napis: "W 10 ROCZNICĘ / ODPARCIA NAWAŁY / BOLSZEWICKIEJ / POMOCĄ BOŻĄ / WYSIŁKIEM NARODU / MĘSTWEM ŻOŁNIERZA / GENIUSZEM WODZA / MARSZAŁKA / JÓZEFA PIŁSUDSKIEGO / 1920 1930 / ODTWORZONO / 15. VIII.1990". Inicjatorami odtworzenia tablicy byli: Jerzy Matuszyński (Towarzystwo Pamięci Marszałka J. Piłsudskiego), Henryk Opilo (KPN) i Zdzisław Skwarek (NSZZ "Solidarność").

- Schronisko PTTK na Jaworzynie Krynickiej im. Marszałka Józefa Piłsudskiego. Uroczyste przywrócenie imienia Marszałka odbyło się 7.05.1989. Obok schroniska, na stoku rośnie limba uznana za pomnik przyrody ze względów historycznych. Jest to jedna z kilku limb, które zasadził adiutant Marszałka wraz z dr W. Graba-Łęckim w trakcie odwiedzin schroniska przez J. Piłsudskiego z rodziną w 1934.

Przez Beskid Sądecki biegnie Główny Szlak Beskidzki z Beskidu Śląskiego w Bieszczady (znaki czerwone), który przed II woj. św. nosił imię Marszałka J. Piłsudskiego.

KRZEMIEN (wieś, gm. Jabłonna Lacka, pow. sokołowski, woj. mazowieckie)

- Pomnik odbudowany w 1994 r., upamiętnia poległych żołnierzy francuskich z wojny 1812 r. oraz żołnierzy polskich z 1920 r.

KRZYNOWŁOGA WIELKA (wieś, ok. 6 km. na płd.-zach. od Chorzeli, gm. Chorzele, pow. przasnyski, woj. mazowieckie)

- Do kościoła parafialnego dobudowana jest kaplica wotywna za ocalenie z nawały bolszewickiej. Na marmurowej tablicy znajduje się napis: "Królowej Korony Polskiej za szczęśliwe ocalenie podczas nawały bolszewickiej 1920r."

- Cmentarz grzebalny: znajduje się tu bratnia mogiła z napisem: "55 szeregowych 11 pp Brygady Syberyjskiej poległych 23 sierpnia 1920r. w obronie Ojczyzny pod Krzynowłogą Wielką. Cześć ich pamięci."

KUCHARY ŻYDOWSKIE (wieś na lewym brzegu rz. Wkra, ok. 4 km na płd.-wsch. od Sochocina, woj. mazowieckie; stare nazwy wsi Kuchary, Kuchary Pieńki)
15.VIII.1920r. - patrz KONDRAJEC.

LASEK (wieś, gm. Celestynów, pow. otwocki, woj. mazowieckie)

- We wsi murowana kapliczka z 1920 r.

LASOMIN (wieś, gm. Siennica, pow. miński, woj. mazowieckie)

- Pomnik upamiętniający żołnierzy polskich poległych w 1920r. i II woj. św., usytuowany na rozwidleniu dróg, na płd. krańcu wsi. Pomnik ogrodzony metalowym płotkiem, w ogrodzeniu metalowy krzyż, a pod nim kamień polny i tablica. Na kamieniu jest wyryty napis:

"RODAKOM/ NASZYM/ POLEGŁYM/ W OBRONIE/ OJCZYZNY/ W R. 1920/ KAMIEŃ TEN
NA/ PAMIĄTKĘ POŁO-/ŻYŁO/ KOŁO MŁ. WIEJSKIEJ/ WICI/ LASOMIN/ 5.V.1932".

Napis na tablicy:

"Ś+P/ Stanisław KANIEWSKI/ st. szer. 41 p.p. poległ 4 IV 1920 pod Lidą/ Piotr BOIMSKI/ uł. 8 p. poległ 2 VII 1920 pod Komorowem/ Józef SIKORSKI/ szer. 19 p.p. poległ 20 II 1920 pod Łotyczowem/ Władysław RESZCZYK/ poległ 24 IX 1939 w Warszawie/ Stanisław SZOSTAK/ poległ 22 IV 1945 w Budziszynie/ Franciszek RESZCZYK/ poległ 7 VI 1945 w Tarnowie/ ...".

LEGIONOWO (m. pow., w 1920r. nazywane Jabłonna-Legionowo, woj. mazowieckie)

Część Jabłonną w pobliżu linii kolejowej była centralną częścią Warszawskiego Rejonu Fortecznego, którą po I woj. św. nazwano Legionowem. Tu była kwatera d-cy Warszawskiego Okręgu Wojennego, koszary licznych jednostek wojskowych, rozbudowany węzeł łączności oraz ważny węzeł dróg kolejowych i bitych.

VIII.1920r. - znajduje się tu punkt dowodzenia gen. Żeligowskiego oraz miejsce postoju 10.DP stojącej w rezerwie.

14.VIII.1920r. - ok. godz.18 wyrusza na front 10.DP.

15.VIII.1920r. - zadaniem 80.Bryg. bolszewickiej było zdobycie stacji kolejowej Jabłonna, które nie zostało wykonane.

• ul. ks. Ignacego Skorupki. Patrz OSSÓW, WARSZAWA.

LEMAN (wieś nad rz. Turośl, gm. Turośl, pow. kolneński, woj. podlaskie)

28.VII.1920r. - "Kawkor" Gaja przeprowadza "ćwiczenia" na żywych manekinach ścinając szablami 43 związanych jeńców polskich.

25.VIII.1920r. - patrz MYSZYNIEC, KOLNO.

• Na miejscowym cmentarzu mogiły Polaków pomordowanych przez bolszewików w 1920r.

• W południowej części wsi, na lewo od drogi znajdują się długie zalesione wzgórza. Na wschodnim stoku wzgórza, przed łąkami znajduje się pomnik. Jest to pionowy, obrobiony szary gład zwieńczony metalowym krzyżem. W górnej części gładu wypukły krzyż. W dolnej części napis: „Tu/ bolszewicy/ dnia 25 sierpnia 1920 R. za-/mordowały 47/ rodaków. Obr-/ońcom. Oicsy-/sny stawiają./ Rodacy s Amery-/ki z Housatonic/ Mass, Cześć im.”. Pomnik ogrodzony metalowym płotkiem.

LESZNO (wieś gm. na płd. skraju KPN, pow. warszawski zachodni, woj. mazowieckie)

• Kościół pw. Św. Jana Chrzciciela: W przedsionku kościoła tablica upamiętniająca żołnierzy polskich, obywateli Leszna poległych w latach 1919-1920. Na tablicy napis: " Ś+P / LEG. KAZIMIERZ OŁĘDZKI / I SZER. WŁADYSŁAW WILKOWSKI / POLEGLI POD LWOWEM W 1919 R. / SZER. ZELIZKO MICHAŁ / POLEGL POD RADZYMINEM W 1920 R. / UŁAN MIKULSKI MICHAŁ / POLEGL POD ZAMOŚCIEM W 1920 R. / W 10 ROCZNICĘ ODZYSKANIA NIEPODLEGŁOŚCI OJCZYZNY / BOHATEROM SWYM PAMIĄTKĘ TĘ UFUNDOWALI / WDZIĘCZNI PARAFIANIE / LESZNO DN. 11-XI- 1928 R."

LEŚNIAKOWIZNA (wieś nad rzeką Czarna Struga, ok. 4 km na płd. od Wołomina, pow. wołomiński, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - wzdłuż wsch. skraju wsi usytuowana była I polska linia obrony.

13-14 VII.1920r. - działania bojowe w rejonie wsi, która stanowiła styk polskich odcinków bronionych przez 47. i 21.pp.

Na wieś z Mostówki nacierała radziecka 79.brygada strzelców siłami 235. i 236.pułku. 14.VIII ok. godz. 22 na wieś uderzyły jednostki 17.dyw. strzelców, które złuzowały 79.brygadę. Atak został odparty. Epizod ten zakończył bój pod Ossowem, którego bohaterem był 3.bat. 13.pp. dowodzony przez por. Jana Szewczyka.

LIDZBARK WELSKI (m. gm. nad rz. Wel, pow. działdowski, woj. warmińsko-mazurskie)

Do Polski miasto powróciło dopiero 18 stycznia 1920 roku, a 14 sierpnia 1920 na krótko zostało zajęte przez Rosjan.

LIPNO (m. pow. nad rz. Mień, woj. kujawsko-pomorskie)

VII. 1920r. - powstaje Obywatelski Komitet Obrony Państwa.

13.VIII.1920r. - "Kawkor" Gaja opanowuje miasto i kieruje 10. Dyw. na przeprawy wiślane w rejon Nieszawy i Bobrownik, a 15. Dyw. pod Włocławek. Do Lipna przybyła 53.Dyw. Strzelców radz.

• Park Miejski im. Gabriela Narutowicza. Pomnik Niepodległości - poległym w 1920 r. Jest to wysoki obelisk zwieńczony orłem, Na cokole widnieją napisy: "(*medalion marszałka Piłsudskiego*)/ POLEGLI NA POLU CHWAŁY/ ODPIERAJĄC OD GRANIC/ PAŃSTWA POLSKIEGO/ POD WODZĄ/ JÓZEFA PIŁSUDSKIEGO/ NAWAŁĘ BOLSZEWICKĄ/ W 1920 R.". Poniżej nazwiska 14 poległym obrońcom ojczyzny: BIEGLECKI ZYGMUNT/ SZEWC, LAT 17 PEOWIAK OCHOTNIK SZER. 21. P.P./ CHRABĄSZCZEWSKI ALEKSANDER/ SZEWC LAT 19 OCHOTNIK KPR. GRUPY PŁK BERBECKIEGO/ FALKOWSKI JÓZEF/ ROLNIK, LAT 21, SZER. 22. PP/ GIBLEWSKI BRONISŁAW/ UCZEŃ LAT 18 SZER. 14. PP/ GOŁĘBIEWSKI JÓZEF/ RZEŹNIK, LAT 20, PEOWIAK, OCHOTNIK SZER. 32. PP/ GRABOWSKI WŁODZIMIERZ/ UCZEŃ LAT 16, OCHOTNIK, SZER. 1. PP BRYG. SYBER./ KARP SZMUL/ KAMASZNIK LAT 22. SZER. 14. PP/ KNAPKIEWICZ ALEKSANDER/ FRYZJER, LAT 22 PEOWIAK, OCHOTNIK KPR. 8. PP LEG./ MAKOWSKI BRONISŁAW/ ROBOTNIK, LAT 22, SZER. 31 P. STRZ. KANIOWSKICH/ MIKOŁAJCZEWSKI JÓZEF/ ROBOTNIK, LAT 20 SZER. 31. P. STRZ. KANIOWSKICH/ PRZYBOJEWSKI ANTONI/ NAUCZYCIEL, LAT 25, POR. D-CA 13. KOMP. 105. PP/ SZLAGOWSKI JÓZEF/ SZEWC, LAT 22, SZER. 31. P. STRZ. KANIOWSKICH/ TARGAŃSKI

TEODOR/ SZEWC, LAT 23, PEOWIAK, OCHOT., UŁAN P. JAZDY TAT./ ZIÓŁKOWSKI
IGNACY/ STOLARZ, LAT 19, OCHOT. ST. STRZ. 21. ESK. LOTN.”. Oraz "ROKU 1930/
MIASTO LIPNO/ BOHATEROM WALK/ O WOLNOŚĆ OJCZYZNY/ W DZIESIĄTĄ ROCZNICĘ/
ODPARCIA/ NAJAZDU BOLSZEWICKIEGO/ POMNIK ZOSTAŁ ZBURZONY W 1939 R./
ODBUDOWANY W 1992 R.”.

- ul. Cmentarna róg ul. Szkolnej. Cmentarz parafialny.

1. Znajduje się tu grób najstarszego uczestnika walk pod Radzyminem w sierpniu 1920 r., 105-letniego wówczas podporucznika Łukasza Przybylskiego. Na grobie płyta ufundowana przez Koło Sybiraków z napisem: "Ś † P/ ŁUKASZ/ PRZYBYLSKI/ PUŁKONIK/ WETERAN WALK/ 1831 R I 1863 R/ O NIEPODLEGŁOŚĆ POLSKI/ 1814 r +1922 r/ — / Pokażmy światu/ Przez chwalebne blizny/ Co może miłość/ Chwały i Ojczyzny/ — / UFUNDOWANA ZE SKŁADEK/ KOŁA SEBIRAKÓW".

2. Grób i pomnik (duży krzyż) Jerzego Starzyńskiego zlokalizowany jest koło kaplicy cmentarnej. Na płycie pod krzyżem napis: "Ś. P./ JERZY STARZYŃSKI/ OBYWATEL ZIEMSKI/ UR. D. 31 MAJA 1883 R./ ZAMORDOWANY PRZEZ BOLSZEWIKÓW/ ZGINĄŁ W MALISZEWIE/ D. 14 SIERPNIA 1920 R.".

Jerzy Starzyński. był właścicielem majątku w Maliszewie. w czasie i wojny brał udział w ruchu niepodległościowym, był wiceprezesem towarzystwa rolniczego ziemi dobrzyńskiej. Aktywnie angażował się w czasie wojny polsko-bolszewickiej w 1920 r. Stanął na czele Obywatelskiego Komitetu Obrony Państwa na powiaty sierpecki i lipnowski. W nocy z 13 na 14 sierpnia 1920 r. został aresztowany przez bolszewików. przez kilka dni był więziony w lipnie. został zamordowany, a jego ciało znaleziono w lesie maliszewskim.

LISZKI (wieś, gm. Repki, pow. sokołowski, woj. mazowieckie)

- Na północnym skraju wsi na zboczu niewielkiego wzniesienia, przy lekkim łuku drogi w lewo, jest ustawiony duży metalowy krzyż upamiętniający pochówek żołnierza polskiego poległego w 1920 r.

LUBARTÓW (m. pow. nad rz. Wieprz, woj. lubelskie)

LUBLIN (m. woj., woj. lubelskie)

- ul. Lipowa. Cmentarz rzymsko-katolicki. Po prawej stronie wejścia Bramą Bohaterów (od ul. Białej) usytuowana jest kwatera żołnierzy WP poległych w 1920r.

ŁAJSKI (wieś, ok.4 km na zach. od Nieporętu, woj. mazowieckie)

15.VIII.1920r. - wieś ta była celem natarcia 81.Bryg. Strzelców, dokąd wojska te jednak nie dotarły.

ŁAPY (m. i gm. w pobliżu Narwi, pow. białostocki, woj. podlaskie)

VIII.1920r. - członkiem komitetu rewolucyjnego był Marceli Nowotko.

- Cmentarz rzymsko-katolicki. Pomnik, z dużą rzeźbą Chrystusa dźwigającego krzyż. Na cokole napis: "(orzeł w koronie)/ DOM/ POLEGŁYM/ W/ OBRONIE/ WIARY/ I/ OJCZYZNY/ W 1920 R.". Po obu stronach pomnika znajdują się dwa maszty w barwach biało-czerwonych zwieńczone orłami w koronie.

ŁASKARZEW (m. i gm. nad rz. Promnik, na pld. od Garwolina, pow. garwoliński, woj. mazowieckie)

16.VIII.1920r. - Pod miastem 14.DP gen. Konarzewskiego i 15 pułku ułanów toczą bój z radzieckimi oddziałami Grupy Mozyrskiej.

- Pomnik Obrońców Łaskarzewa z 1939 roku. Na cokole napis: "POLEGŁYM/ W WALKACH/ O WOLNOŚĆ OJCZYZNY/ - / CZEŚĆ ICH PAMIĘCI/ -/ W 20. ROCZNICĘ/ ODZYSKANIA NIEPODLEGŁOŚCI/ 1939 R.".

ŁAŚ (wieś za Starym Szelkowem, gm. Rzewnie, pow. makowski, woj. mazowieckie)

- Droga nr 61 - na trasie Pułtusk - Różan ok. 3,8 km za Starym Szelkowem przy drogowskazie w lewo do wsi Tuszcz, na granicy gmin Szelków i Rzewnie. Krzyż upamiętniający poległych żołnierzy w 1920 r.

ŁOMIANKI (m. i gm., pow. warszawski zachodni, woj. mazowieckie).

- ul. Warszawska 142 róg ul. gen. Mikołaja Bołtucia. Pomnik gen. Mikołaja Bołtucia. Na pionowo ustawionym głazie znajduje się medalion popiersia generała, a pod nim tablica z napisem: „GENERAL/ MIKOŁAJ/ BOŁTUĆ/ 1893-1930/ BOHATERSKIEMU/ DOWÓDCY/ SPOŁECZEŃSTWO/ ŁOMIANEK”.

W roku 1919 mjr Mikołaj Bołtuć wstąpił do odrodzonego Wojska Polskiego. Objął dowództwo kompanii, a następnie batalionu w 31 Pułku Strzelców Kaniowskich, z którym uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej 1919-1920 r. W lipcu 1920 r. objął dowództwo tego pułku. Wraz z nim m.in. bronił jako komendant obrony Zamościa przed sowiecką 1 Armią Konną Siemiona Budionnego. Dowodził też zdobyciem Wyszkowa przez wojska polskie opisanym przez Stefana Żeromskiego w opowiadaniu „Na Plebanii w Wyszkanie”. Zginął w walce 22 września 1939 r. w bitwie pod Łomiankami Górnymi. Na cmentarzu w Kiełpinie znajduje się jego symboliczny grób, a prawdziwy grób - na Powązkach Wojskowych w Warszawie

ŁOMŻA (m. pow., woj. podlaskie)

29.VII-2.VIII.1920r. – Twierdza Łomża. Podczas walk obronnych w 1920 roku przeciwko idącym na Warszawę wojskom sowieckim. Twierdza skutecznie broniła przejścia od 28 lipca do 1 sierpnia 1920 roku i mogła się bronić nadal, jednak przegrana oddziałów ochotniczych pod Miastkowem i Nowogrodem zagroziła okrążeniem Łomży. Broniący opuścili umocnienia 2 sierpnia 1920 roku i wycofali się w kierunku Różana. Kilkudniowe powstrzymywanie wojsk sowieckich w tym rejonie pozwoliło wojskom polskim przygotować się do kontruderzenia pod Radzyminem.

29.VII.1920r. - "Kawkor" Gaja zaatakował miasto, które broniło się przez tydzień (obrona twierdzy).

22.VIII.1920r. - Bój pod Łomżą; 15.DP dowodzona przez Władysława Junga rozbija XV Armię Czerw., która cofała się w kierunku Grajewa i Augustowa, a później w kierunku Grodna.

- pl. Żeglickiego (d. Stary Rynek). Na ratuszu tablica upamiętniająca pobyt w mieście w 1920r. F. Dzierżyńskiego, J. Marchlewskiego i F. Kona.

- W mieście w dniu 14.VIII.1990r. poświęcono kamień węgielny pod nową kaplicę upamiętniającą wydarzenia 1920r.

- Zespół cmentarzy wyznaniowych i komunalnych. W części zawierającej pochówki z XIXw. pochowani są żołnierze polscy polegli w wojnie 1920r.

ŁOPACIN (wieś w gm. Sońsk, pow. ciechanowski, woj. mazowieckie)

16.VIII.1920r. - działania bojowe 18.DP powstrzymujące ataki 4. i 33.Dyw. Strzelców z XV Armii Czerwonej.

ŁOSICE (m. i pow., nad rzeką Tocznią; woj. mazowieckie)

ŁOSIE (wieś nad rz. Rządza, ok. 5 km na pñ. od Radzymina, woj. mazowieckie)

13.VIII.1920r. - 46.pp obronił swoje pozycje w rejonie wsi.

ŁÓDŹ (m. woj., woj. łódzkie)

- ul. Ogrodowa 39. Cmentarz Stary, rzymskokatolicki pw. św. Józefa:

1. Grób kpt. Stefana Pogonowskiego. (Patrz Zamostki Wólczyńskie). Na grobie płyta położona poziomo z napisem: "Ś.†P./ KAPITAN/ STEFAN POGONOWSKI/ B. OFICER KORPUSU GEN. DOWBOR-MUŚNICKIEGO,/ B. OFICER IV DYWIZJI GEN. ŻELIGOWSKIEGO,/ DOWÓDCA BAONU 28. PUŁKU/ STRZELCÓW KANIOWSKICH,/ KAWALER KRZYŻA „VIRTUTI MILITARI”,/ URODONY DNIA 12 LUTEGO 1896 ROKU/ POLEGŁ POD WARSZWĄ/ DNIA 15 SIERPNIA 1920 ROKU". Na pionowej płycie umieszczona jest płaskorzeźba kapitana z wrytym napisem: "(krzyż *Virtuti Militari*)/ Ś.P. STEFANOWI/ POGONOWSKIEMU/ NAJWIĘKSZEMU z RYCERZY/ POLEGŁYCH w OBRONIE OJCZYZNY/ PRZED NAWAŁĄ BOLSZEWICKĄ w ROKU 1920/ ŁODZIANINOWI – ŁODZIANIE.". Przy tablicy, po jej prawej stronie umieszczona jest duża rzeźba husarza.

2. Grób kpt. Benedykta Grzymały-Pęczkowskiego. Na mogile pomnik z pełno postaciową rzeźbą kapitana ustawioną na cokole. Na cokole umieszczona jest tablica z napisem: "Ś. (*krzyż Virtuti Militari*) P./ BENEDYKT/ GRZYMAŁA-PĘCZKOWSKI/ KAPRAL LEGIONÓW POLSKICH/ WIĘZIEŃ SZCZYPIORNY I ŁOMŻY/ KAPITAN 28. P. STRZ. KANIOWSKICH/ KAWALER ORDERU „VIRTUTI MILITARI”/ I KRZYŻA WALECZNYCH/ POLEGŁ W BITWIE POD RADZYMINEM/ W OBRONIE WARSZAWY/ DNIA 15 SIERPNIA 1920 R./ PRZEŻYWSZY LAT 23.".

3. Grób rotmistrza Aleksandra Napiórkowskiego. Na mogile duża ozdobna płyta, ustawiona pionowo z napisem: "Ś.†P./ (*rzeźba konia w galopie*)/ ALEKSANDER/ NAPIÓRKOWSKI/ (STEFAN)/ UR. 20◦XI◦1980 W CHRZANOWIE W POW. MAKOWSKIM,/ POSEŁ SOCJAL. M. ŁODZI NA SEJM USTAWODDAWCZY,/ CZŁONEK CENTR. KOM. WYKONAW. P.P.S./ CZŁONEK ŁÓDZK. OKRĘG. KOM. ROB. P.P.S./ PRZEWODNICZĄCY RADY NACZ. ROB. STOW. SPÓŁDZ./ REDAKTOR „ŁODZIANINA”,/ ROTMISTRZ 108 P. UŁANÓW WOJSK POLSKICH./ BRONIĄC OJCZYZNY PRZED NAJAZDEM/ BOLSZEWICKIM POLEGŁ ZASZCZYTNIE W SZARŻY/

UŁAŃSKIEJ POD CIECHANOWEM 18 VIII 1920 R/ CZEŚĆ PAMIĘCI BOHATERA I SZERMIERZA WALKI/ O WYZWOLENIE PROLETARJATU POLSKIEGO./ 18.8.1920 Ł.O.K.R.P.P.S."

- ul. Piotrkowska, przy katedrze, przed II wojną św. wystawiono pomnik ks.I.Skorupki. Na cokole postać księdza dźwigającego duży krzyż. Na frontonie cokołu płaskorzeźba przedstawiająca modlących się ks.I.Skorupkę i żołnierzy. Pod nią na cokole wyryty jest napis: "KSIĘDZU IGNACEMU SKORUPCE/ POLEGŁEMU/ NA POLU CHWAŁY/ POD RADZYMINEM/ 14 SIERPNIA 1920 R/ ŁODZIANIE/ ŁÓDŹ DNIA 15 SIERPNIA 1930 R". Z tyłu pomnika na cokole napis: "POMNIK USUNIĘTY/ W CZASIE HITLEROWSKIEJ OKUPACJI/ ODBUDOWNY/ STARANIEM DIECEZJI ŁÓDZKIEJ/ W ROKU 1989".

- ul. ks. Ignacego Skorupki (dz. Polesie, dawna ul. St. Worcella). Patrz OSSÓW.

- ul. kpt. Stefana Pogonowskiego (dz. Polesie, dawna ul.Zakątna). Patrz ZAMOSTKI WÓLCZYŃSKIE.

- ul. Łąkowej 40/42 (dz. Polesie). Kościół pw. MB Zwycięskiej zbudowany w latach 1926-1938 wg proj. Józefa Kabana jako wotum wdzięczności za zwycięstwo w Bitwie Warszawskiej 1920 roku. W absydzie prezbiterium jest dwuczęściowa płaskorzeźba w drzewie lipowym MB Zwycięskiej autorstwa Ludomira Sleńdzińskiego. Nad głównym ołtarzem umieszczono obraz przedstawiający fragment Bitwy Warszawskiej.

- ul. 28 Pułku Strzelców Kaniowskich (dz. Polesie; dawna ul. Cz. Hutora; równoległa do ul. Zakątnej). Patrz Zamostki Wólczyńskie.

ŁYSOBYKI (wieś ok. 3 km na pld.-wsch. od Tuszcz, gm. Tuszcz, pow. wołomiński, woj. mazowieckie)

ŁYSOBYKI (stara nazwa obecnej wsi gm. JEZIORZANY nad rz. Wieprz, woj. lubelskie)

16.VIII.1920r. - wczesnym rankiem 66 pp pplk. Jarnuszkiewicza z 16.DP plk. Aleksandra Ładosia stoczył z oddziałami sowieckimi Grupy Mozyrskiej zwycięski bój pod Łysobykami i zdobył wieś.

MACIEJOWICE (wieś gm. nad rz. Okrzejką, prawym dopływem Wisły, pow. garwoliński, woj. mazowieckie)

3.VIII.1920r. - do Kobylnicy dotarły wojska bolszewickie z Grupy Mozyrskiej.

16.VIII.1920r. – wieś odbita z rąk bolszewików przez 15. Pułk Ułanów.

- Na cmentarzu przykościelnym mogiła z pomnikiem żołnierzy poległych sierpniu 1920r. Na tablicy napis: "Ś.P./ Żołnierzom W.P./ poległym 15.VIII.1920 R./ (trzy nazwiska)/ polegli za wolność Ojczyzny".

MACIOŁKI (osiedle we wsch. części miasta Kobyłka, w 1920r. osada, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - osada znajdowała się na II linii polskiej obrony. Bezpośrednich walk na odcinku tym nie było, a osada stanowiła jedno z kilku miejsc postoju odwodów 1.Armii WP.

MAJDAN (wieś ok. 4km na pñ.-zach. od Wiązownej, pow. otwocki, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - wieś znajdowała się na I linii polskiej obrony, do bezpośrednich walk na tym odcinku nie doszło.

MAKÓW MAZOWIECKI (m. pow. nad rz. Orzyc, woj. mazowieckie)

19.VIII.1920r. - bój z XV Armią Czerwoną w rejonie Makowa.

- ul. Kilińskiego. Na placyku przed ogrodzeniem cmentarza przykościelnego usytuowany jest pomnik z piaskowca, poświęcony bohaterom poległym w latach 1914-1920.

- ul. Moniuszki 46. Na starym cmentarzu parafialnym mogiła żołnierzy poległych w 1920r. Na mogile pomnik składający się z krzyża z datą 1920 i tablicą marmurową obsadzoną na kamiennym podeście. Na tablicy widnieje napis: "TU SPOCZYWAJĄ / ŻOŁNIERZE POLSCY/ POLEGLI/ NA TERENIE ZIEMI MAKOWSKIEJ/ W WALKACH/ O NIEPODLEGŁOŚĆ POLSKI/ W 1920 R./ WIECZNA PAMIĘĆ OBROŃCOM OJCZYZNY/ Towarzystwo Miłośników Ziemi Makowskiej 1999".

MALUŻYN (wieś, nad rzeką Wkry, gm. Głinojeck, pow. ciechanowski, woj. mazowieckie)

18.VIII.1920r. – bitwa nad Wkrą nieopodal lasku „Bartnica” z 481 pułku piechoty i 84 dywizji strzelców. Na tutejszych polach zginęło ok. 500 żołnierzy agresora. Większość z nich została pochowana we wspomnianym lasku „Bartnica”. Nasi żołnierze spoczywają na miejscowym cmentarzu.

- Cmentarz parafialny. Kwatera wojenna z lewej strony głównej alei. Znajdują się tu groby siedmiu żołnierzy - trzech znanych i czterech nieznanymi. Na grobie trzech żołnierzy jest tablica z napisem: "Tu spoczywają zwłoki poległych w bitwie z bolszewikami w d. 18 sierpnia 1920r.: Śp. Artur Gierzyński

uczeń Gimnazjum Płockiego lat 17, Kazimierz Lusakowski student lat 22, Adam Grochala podporucznik lat 22. Rodzice Artura tę pamiątkę kładą." Na grobach czterech nieznanymi żołnierzami są drewniane krzyże z napisem "Tu spoczywa nieznanym żołnierz polski". W 2010 roku groby te urządzono jako jedną kwaterę. Nagrobek na jednej z mogił ufundowali rodzice Artura Gierżyńskiego, ucznia gimnazjum płockiego. Tablica poświęcona jego pamięci znajduje się w kościele parafialnym w Drobinie.

Spis poległych: szer. Artur Gierżyński, 144 p.strz.; strz. Kazimierz Łusakowski, 144 p.strz.; ppor. Adam Grochal, 144 p.strz.; oraz 4 żołnierzy WP nieznanego nazwiska.

MAŁKINIA GÓRNA (wieś i gm. [dawniej gmina Orło + gmina Prostyń], pow. ostrowski, woj. mazowieckie)

2-4.VIII.1920r. - na początku sierpnia 1920 roku wojska Rosji sowieckiej dotarły w rejon Małkini. Bezpośrednio na Małkinię nacierały 3 Armie sowieckie ze składu Frontu Zachodniego, dowodzonego przez Marszałka Michaiła Tuchaczewskiego. Małkini broniły jednostki 8 Dywizji Piechoty, dowodzonej przez Pułkownika Stanisława Burhart - Bukackiego. Natarcie bolszewików udało się powstrzymać w rejonie Małkini przez 3 dni (2-4 VIII 1920 r)."

- ul. Leśna. Cmentarz wojennym. Spoczywają tu m. in. żołnierze polegli w wojnie polsko-bolszewickiej. Cmentarz ogrodzony jest metalowym płotem, w centralnej części na podwyższeniu wznosi się krzyż z tablicą pamiątkową. Przed krzyżem po lewej znajdują się dwa kamienie a na nich tablice z nazwiskami poległych, lecz wiele krzyży opatrzonych jest symbolem „NN”. Z prawej kamienna tablica z krzyżem Virtuti Militari i napisem „Bóg Honor Ojczyzna”. Napis na pamiątkowej tablicy: "PAMIĘCI/ ŻOŁNIERZY WOJSKA POLSKIEGO/ GRUPY OPERACYJNEJ/ GENERAŁA/ ALEKSANDRA OSIŃSKIEGO/ Z 1 ARMII FRONTU/ POŁUDNIOWO-WSCHODNIEGO/ POLEGŁYCH I ZMARŁYCH OD RAN/ W WALKACH Z BOLSZEWIKAMI/ NAD BUGIEM I NARWIĄ/ W LIPCU I SIERPNIU 1920 ROKU". Spoczywają tu również żołnierze zmarli w szpitalu wojskowym w Małkini w 1920 r. Pomnik chorążego 21 Pułku Ułanów Nadwiślańskich Leona Zaniewskiego.

MAŁOŁĄKA (wieś pod Nieporętem, po wsch. stronie Kanału Żerańskiego, woj. mazowieckie)

14.VIII.1920r. - Późnym wieczorem 243pp 81 bryg. radzieckiej ulokował się w rejonie wioski.

15.VIII.1920r. - patrz IZABELIN.

MARKI (m., pow. wołomiński, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - w mieście znajdowały się sztaby 1.Dyw. Litewsko-Białoruskiej i 11.DP płk. Jazwińskiego. Patrz STRUGA.

- ul. ks. Biskupa Władysława Bandurskiego (d. Piastowska).

Cmentarz parafii św. Izydora: w zach. części cmentarza, od strony lasu znajduje się mogiła w kształcie prostokąta żołnierzy polskich poległych w 1920r. Po lewej stronie grobu stoi metalowy krzyż, a z prawej rzeźba orła na kamiennym cokole, na którym jest krzyż z napis: "BOJOWNIKOM NIEPODLEGŁOŚCI". Pośrodku znajduje się pionowo ustawiona PŁYTA z napisem: "TYM, KTÓRZY ZA WOLNOŚĆ I NIEPODLEGŁOŚĆ POLSKI ZAPŁACILI NAJWYŻSZĄ CENĘ. MIESZKAŃCY MAREK 1983R.". Pomnik ten odsłonięto 1 listopada 1932 r. Po wojnie popadał w ruinę i ostatecznie został rozebrany. W 2012 roku odsłonięto **nowy pomnik**.

- ul. ks. Ignacego Skorupki (d. ul. Armii Ludowej). Patrz OSSÓW.

- ul. Pomnikowa 21 (osiedle Pustelnik). Patrz PUSTELNIK.

1.Nad wejściem do Szkoły Podstawowej umieszczona jest tablica z następującym napisem wykonanym z liter odlanych w brązie: "SZKOŁA PODSTAWOWA NR 3/ W MARKACH/ IM. POMNIK ZWYCIĘSTWA/ 1920 ROKU".

2.W korytarzu szkoły, na ścianie po lewej stronie w oszklonej gablocie umieszczony jest sztandar szkoły. Na zielonym sztandarze wyhaftowana jest głowa marszałka Józefa Piłsudskiego, pod którą stylizowany karabin z szarfą biało-czerwoną, a całość otacza napis: "SZKOŁA PODSTAWOWA NR 3 w MARKACH/ IM. POMNIK ZWYCIĘSTWA 1920 ROKU".

3.W korytarzu szkoły, po prawej stronie wmurowana jest tablica z okazji reaktywowania w dniu 17.VI.1992r. imienia szkoły „Pomnik Zwycięstwa 1920r.”. Na tablicy z brązowo-czarnego marmuru wyryty jest napis: "-ŁATWO O POLSCE MÓWIĆ/ TRUDNIEJ ŻYĆ DLA NIEJ/ JESZCZE TRUDNIEJ UMRZEĆ/ A NAJTRUDNIEJ CIERPIEĆ-/ W DOWÓD PAMIĘCI/ FUNDATOR,

DYREKCJA, GRONO NAUCZYCIELSKIE,/ MŁODZIEŻ I SPOŁECZEŃSTWO/ MARKI 17 CZERWIEC 1992".

Publiczna Szkoła Powszechna w Pustelniku powstała w 1922r. w miejscu prywatnej, fabrycznej szkoły utrzymywanej kosztem Tow. Akc. „Pustelnik”. Początkowo siedzibą szkoły był budynek drewniany, parterowy. W 1926-30 na tym samym miejscu zbudowano nową szkołę murowaną, która w latach 1957-59 została wyremontowana i rozbudowana. Przed II wojną światową początkowo patronem szkoły był św. Jacek Odrowąż, a następnie przybrała imię – Pomnik Zwycięstwa 1920r.

4. Na końcu korytarza szkoły, na ścianie po lewej stronie (przed świetlicą) znajdują się dwie oszklone gablotki poświęcone wojnie polsko-bolszewickiej w 1920r.

5. Na piętrze w sali nr 9 (klasopracownia historii) na jednej całej ścianie umieszczona jest stała ekspozycja czarno-białych zdjęć z okresu wojny z 1920r. za tytułowana „CUD NAD WISŁĄ”.

MAZEWO DWORSKIE „A” (wieś, gm. Nasielsk, pow. nowodworski, woj. mazowieckie)

- Przy drodze wojewódzkiej nr 632 znajduje się kapliczka z 1920 r. z figurką Matki Boskiej upamiętniająca „Cud nad Wisłą”.

MDZEWO (wieś ok. 20 km na pld. od Mławy, gm. Strzegowo, pow. mławski, woj. mazowieckie)

12.VIII.1920r. - w godzinach wieczornych 3.Dyw. Strzelców przełamała obronę wojsk polskich i zdobyła wieś.

18-19.VIII.1920r. - toczą się zacięte walki o wieś, dopiero polskie przeciwuderzenie kawalerii płk. Gustawa Dreszera i grupy Kamińskiego przełamało obronę oddziałów IV Armii Czerwonej i wojska polskie zajęły wieś.

MIASTKOWO (wieś gm., ok. 18 km na zach. od Łomży, pow. łomżyński, woj. podlaskie)

- Cmentarz rzymskokatolicki; usytuowany ok. 300 m od skrzyżowania dróg z Ostrołęki i Łomży, ok. 200 m na ptn. od kościoła. Na cmentarzu spoczywają żołnierze polegli w wojnie 1920r.

MICHAŁOWO (wieś gm. nad rzeką Supraśl, woj. podlaskie)

- We wsi w dniu 15.VIII.1990 wzniesiono krzyż upamiętniający wydarzenia 1920r.

- OBELISK (??)

MICHALKÓW (wieś, gm. Terespol, pow. bialski, woj. lubelskie)

- Mogiła zbiorowa na cmentarzu katolickim. Obłożona granitowymi płytami i zwieńczona krzyżem.

Na środkowej wierzchniej płycie wyryto Krzyż Walecznych i napis: ”(Krzyż Walecznych)/ TU SPOCZYWA/ 6 NIEZNANYCH ŻOŁNIERZY/ WOJSKA POLSKIEGO/ POLEGŁYCH W OBRONIE/ OJCZYZNY W 1920 ROKU/ CZEŚĆ ICH PAMIĘCI!”.

MIELEJCZYCE - patrz MILEJCZYCE.

MIENIA (wieś, gm. Cegłów, pow. miński, woj. mazowieckie)

- Przy dukcie do rezerwatu „Jedlina”, w lesie pomiędzy Mienią a Bożą Wolą znajdują się mogiła powstańców oraz żołnierzy roku 1831, 1863, **1920**, nazywana „Trzy Krzyże” lub cmentarzem Świętej Trójcy.

MIĘDZYRZEC PODLASKI (m. gm. nad rz. Krzna, pow. bialski, woj. lubelskie)

17.VIII.1920r. - wyzwolenie miasta przez 1.DPLeg.

MIKORZYN (wieś, gm. Lubanie, pow. włocławski, woj. kujawsko-pomorskie)

- Mikorzyn 43. Cmentarz parafialny parafii pw. św. Idziego. ?!

- Pomnik. Znajduje się w lesie koło Mikorzyna, za zakładem oczyszczania ścieków (Oczyszczalnia ścieków w m. Kucierz gm. Lubanie). Pomnik ustawiono w miejscu śmierci i pierwszego pochówku ppor. mar. Jerzego Pieszkańskiego, kilkadziesiąt metrów od zachodniego brzegu rz. Wisły, naprzeciwko ruin zamku w Bobrownikach. Pomnik posiada formę symbolicznej mogiły zwieńczonej metalowym krzyżem, na płycie umieszczono napis: Tu zginął śmiercią bohaterską/ w obronie ojczyzny/ 14 sierpnia 1920 r./ por. marynarki/ Jerzy Pieszkański/ kawaler orderu Virtuti Militari”.

Dn. 14.08.1920 r., na wysokości zamku w Bobrownikach, płynący z Torunia statek uzbrojony "Moniuszko" został ostrzelany z broni maszynowej i uszkodzony poniżej linii wody przez oddział sowiecki z III Korpusu Konnego. Doszło do walki ogniowej, w której poległ kpt. Mizera i jeden z marynarzy. Podporucznik Pieszkański skierował statek na zachodni brzeg Wisły, skąd ostrzeliwano przepływającego się nieprzyjaciela. Ciężko ranny Pieszkański został dobity przez czerwonoarmistów. Pośmiertnie awansowany do stopnia porucznika i odznaczony orderem Virtuti Militari. Ciało ppor. Pieszkańskiego ekshumowano i pochowano uroczyście na cmentarzu we Włocławku.

MILEJCZYCE [w 1920r. Mielejczyce] (wieś gm. położona ok. 22 km na ptn.-wsch. od Siemiatycz, pow. siemiatycki, woj. podlaskie)

20.VIII.1920r. - zwycięską bitwę stoczyły polskie szwadrony 3, 7. i 16.p.uł. z wycofującą się Grupą Uderzeniową Artylerii (przeznaczoną do ostrzeliwania Warszawy) na terenach Mielejczyce-Dasza-Kleszcze.

MIŃSK MAZOWIECKI (m. pow. nad rz. Srebrną, woj. mazowieckie)

16.VIII.1920r. - w godzinach popołudniowych miasto zajęła sowiecka Grupa Uderzeniowa Artylerii Jakowlewa.

17.VIII.1920r. - Grupa ppłk. Stanisława Wrzalińskiego z 15DP, w sile ok. pułku, wsparta trzema pociągami pancernymi, pięcioma plutonami czołgów, eskadrą lotnictwa, saperami i artylerią, ok. godz. 10.00 rozpoczęła atak wzdłuż szosy na Dębe Wielkie. Przelamując silny opór nieprzyjaciela w Brzezinach, Wielgolasiu i Dębie Wielkim, grupa zbliżyła się do Mińska. Na linię bitwy przybyli gen. Haller i gen. Weygand. Ok. godz. 18.00 pociągi pancerne wtargnęły do miasta, a w chwilę później podeszły również oddziały 14DP (z frontu środkowego), które po opanowaniu Kołbieli skierowały się przez Rudno na Mińsk.

18.VIII.1920r. - rano w mieście ocenia sytuację operacyjną marszałek Józef Piłsudski.

- ul. Piękna 7A. Liceum Ogólnokształcące im. Polskiej Macierzy Szkolnej. Przy szkole głąz z tablicą: "UCZNIOM/ POLEGŁYM ZA WOLNOŚĆ/ NASZEJ OJCZYZNY/ W SIERPNIU 1920 R."
- ul. Warszawska róg ul. Nadrzecznej 3. Pomnik Niepodległości, na cokole umieszczone są m.in. daty: 1914-1918/ 1920.
- Park Dernałowicza. Na skraju parku od strony ul. Warszawskiej ustawiono głąz z tablicą o treści: "Podczas Bitwy Warszawskiej w sierpniu 1920 r. w Mińsku Mazowieckim i okolicach/ walczyli lub wizytowali front:/ marsz. Józef Piłsudski (1867-1935). Naczelnik Państwa i Naczelnny Wódz, Mińsk Maz. – Dębe Wielkie/ Wojciech Trąpczyński (1860-1953), marszałek Sejmu. Pod Okuniewem/ Edward Peplowski (1880-1960), minister Pracy i Opieki Społecznej, Mińsk Maz./ Stanisław Śliwiński (1869-1929), minister Apropowizacji. Mińsk Maz./ gen. broni Józef Haller (1873-1960), dowódca Frontu Północnego, Mińska Maz./ gen. dyw. Bolesław Roja (1876-1940), dowódca 2 Armii, Mińsk Maz./ gen. bryg. Władysław Jung (1870-1940), dowódca 15 Dyw. Piech., Mińsk Maz. – Dębe Wielkie/ gen. bryg. Daniel Konarzewski (1871-1935), dowódca 14 Dyw. Piech., Mińsk Maz./ gen. bryg. Michał Milewski (1875-1935), dowódca XXVII Bryg. Piech., Mińsk Maz./ gen. bryg. Leonard Skierski (1866-1940), dowódca 4 Armii, Mińsk Maz./ płk Stanisław Burhardt-Bukacki (1890-1942), dowódca 8 Dyw. Piech., Stanisławów/ płk Tadeusz Gałęcki (1868-1941), dowódca XXX Bryg. Piech., Kałuszyn-Cegłów/ płk Karol Krauss (1871-1945), dowódca XV Bryg. Piech., Dobre-Stanisławów/ płk Kazimierz Ładoś (1877-1963), dowódca 16 Dyw. Piech., Latowicz-Kałuszyn/ ppłk Bolesław Wieniawa-Długoszowski (1881-1942), adiutant J. Piłsudskiego, Mińsk Maz./ ppłk Gustaw Paszkiewicz (1892-1955), dowódca 55. pp, Mińsk Maz./ Achille Ratti (1857-1939), nuncjusz apostolski, później papież Pius XI, Mińsk Maz./ gen. Maxime Weygand (1867-1965), doradca Szefa Sztabu Generalnego WP, Dębe Wielkie/ gen. Adrian Carton de Wiart (1880-1963), szef brytyjskiej misji wojskowej, Mińsk Maz./ gen. Paul Henrys (1862-1943), szef francuskiej misji wojskowej, Mińsk Maz./ gen. Romei Longhena (1865-1944), szef włoskiej misji wojskowej, Mińsk Maz./ przedstawiciel japońskiej misji wojskowej, Mińsk Maz./ Mińsk Mazowiecki 19.08.2018r".

- Kościół parafialny pw. Narodzenia NMP. Wewnątrz kościoła, w prawej nawie znajduje się obraz Matki Boskiej Anielskiej (kopia wg B. Murillo) zwany Panną Hallera. Nazwany tak został na pamiątkę modlitw przed nim w dniach 12 i 17 sierpnia 1920r. dowódcy frontu północnego gen. Józefa Hallera.

MŁAWA (m. pow., woj. mazowieckie)

9-10.VIII.1920r. - zacięte walki, w wyniku których wojska bolszewickie weszły do miasta w południe 10 sierpnia.

22.VIII.1920r. - IV Armia Czerw. i "Kawkor" Gaja przebijają się pod Mławą przez pierścień polskiej blokady, do której wykorzystano pociągi pancerne.

- Cmentarz parafialny przy skrzyżowaniu ul.18-go Stycznia i ul. Nowowiejskiej. Znajduje się tu bratnia mogiła z pomnikiem. Na grobie krzyż z tablicą z napisem: "TU ZŁOŻYLI MŁODE ŻYCIE/ ŻOŁNIERZE 49 P.P. W WALKACH/ O NIEPODLEGŁOŚĆ/ I CAŁOŚĆ OJCZYZNY./ CZĘŚĆ ICH PAMIĘCI.". Na poziomej płycie grobowej napis: „49 P.P./ (wymieniono 13 nazwisk)/ oraz 69 NN”. U podstawy grobu, we wnęce napis: "BOHATEROM / WALK ROKU 1920 / Z INICJATYWY ZWIĄZKU PODOFICERÓW/ REZERWY RZECZYPOSPOLITEJ / POLSKIEJ W MŁAWIE - SPOŁECZEŃSTWO".
- al. J. Piłsudskiego (do 1990r. ul. Czernikowa).

MODLIN (dzielnica Nowego Dworu Maz., przy ujściu Narwi do Wisły, pow. nowodworski, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - kwatera d-cy 5.Armii gen. W.Sikorского.

16.VIII.1920r. - w rejonie Modlina doszło do bitwy pomiędzy oddziałami polskimi ze składu 5.Armii WP oraz załogi twierdzy płk.Edwarda Malewicza, a sowieckimi ze składu III Armii komandira W.S.Łazarewicza. Wyniku walk i naporu wojsk polskich oddziały sowieckie wycofały się na płn.-wsch.

- Cmentarz forteczny twierdzy Modlin. Znajduje się tu wspólna mogiła z obeliskiem, na którym jest napis: "1914-1920. Pamięci poległych i zmarłych żołnierzy tu pochowanych". Kwatera obejmuje 500 mogił z 1920r., na 350 mogiłach znajdują się krzyże. Są tu również pojedyncze mogiły np. "Śp. Fr.Giepczyński szer. 30.XII.1920", "Śp. Waclaw Wiórkowski 8.XI.1920."

- ul. gen. Wiktora Thommeégo. Ulica zaczyna się przy moście na rzece Narew, otacza Twierdzę Modlin od wschodu o od północy i przechodzi w szosę do Płocka. W sierpniu 1920r. ppłk. W. Thommeé był dowódcą 19. Brygady Piechoty i walczył na jej czele w Nieporęcie w dniu 14.VIII.1920r. z 243. Piotrogadzkim Pułkiem Strzelców pod dowództwem Tierentiewa.

MODLIN-NASIELSK-CIECHANÓW (odcinek ok. 54 km linii kolejowej; woj. mazowieckie)

16.VIII.1920r. - dwa pancerne pociągi polskie jeżdżąc tam i z powrotem ostrzeliwały pozycje wroga salwami pocisków.

MOKOBODY (wieś, gm. Mokobody, pow. siedlecki, woj. mazowieckie)

- pl. Chreptowicza. Pomnik Zwycięstwa. Pomnik upamiętniający wydarzenia wojny polsko-rosyjskiej roku 1920.

Przed kościołem pomnik zwycięstwa w 10 rocznicę „Cudu nad Wisłą” ? Pomnik Odsłonięty 13.11.2000r.

MOKRE (wieś, 3 km. na płn. od Radzymina, pow. wołomiński, woj. mazowieckie)

15-16.VIII.1920r. - krwawe walki o wieś toczył 28. i 29.pułk 10.dyw. piechoty z 21.dywizją bolszewicką. 15.VIII ciężko ranny został major Stefan Walter osobiście prowadzący natarcie. Mjr. S.Walter nie został pochowany w zbiorowej mogile wraz ze swoimi kaniowskimi strzelcami na cmentarzu w Radzyminie, jak podaje tablica na mogile, ale ciężko rannego przewieziono do Szpitala Ujazdowskiego w Warszawie, gdzie zmarł 6.X.1920r. Pochowano go na Cmentarzu Powązkowskim, a w 1937r. został ekshumowany i pochowany w Kaliszu - tam stacjonował wtedy 29.psk.

- We wsi pomnik mjr Stefana Waltera. Na niskim postumencie z czerwonej cegły umieszczony jest głaz z tablicą o treści:

MOŃKI (m., woj. podlaskie)

MORSKO (wieś i gm., pow. wieluński, woj. łódzkie)

- W centralnym miejscu wsi, koło kościoła, pomnik poświęcony poległym w latach 1918-1920 i w czasie II wojny światowej. Pomnik ma formę dwóch elementów zbudowanych z granitu układających się w dwa prostopadłościanny z pozostawioną luką pomiędzy nimi w kształcie krzyża. W luce umieszczony krucyfiks z Ukrzyżowanym Chrystusem. Na jednym z elementów płaskorzeźba metalowa Orła w Koronie, na drugim dwie tablice pamiątkowe poświęcone poległym w czasie II wojny światowej (tekst inskrypcji: W hołdzie pamięci mieszkańców gminy Mokrosko którzy zginęli w czasie II wojny światowej. Społeczeństwo. 11.XI.1995 r.) oraz poległym w walce w czasie wojny 1918–1920 r. (tekst inskrypcji: Padli na polu chwały odpierając z Państwa Polskiego pod wodzą Józefa Piłsudskiego nawałę najeźdźców w latach 1918– 1920, poniżej lista 19 nazwisk poległych, pochodzących z terenów gminy).

MOSTKI WÓLCZYŃSKIE (nie istniejący obecnie folwark, pow. wołomiński, woj. mazowieckie)

15.VIII.1920r. - Patrz ZAMOSTKI WÓLCZYŃSKIE.

MROZY (miasto i gm. [dawniej gmina Kuflew + gmina Jeruzal], pow. miński, woj. mazowieckie)

18.VIII.1920r. – Pomiędzy Cegłowem a Mrozami polski 65. pp ppłka Franciszka Korewo stoczył zwycięski bój z oddziałami bolszewickimi. Wzięto do niewoli ok. 800 jeńców.

- ul. Mickiewicza. Przed urzędem miasta i gminy pomnik „Bohaterom gm. Kuflew poległym w walkach o niepodległość 1914-1920 i 1939-1945 oraz żołnierzom zamordowanym w latach 1944-1947”.

MYSTKOWO (wieś na płd. zach. od Raciąża, woj. mazowieckie)

MYSZYNIĘC (wieś gm. nad rz. Rozogą, pow. ostrołęcki, woj. ostrołęckie)

25.VIII.1920r. - w Myszyńcu radziecka 53.dyw. strzelców opuściła "Kawkor" Gaja i przekroczyła granicę Prus Wsch. pod Dąbrową. Z Myszyńca "Kawkor" ruszył na Kolno tocząc boje pod Cichoszka i Lemanem.

- ul. Reymonta. Cmentarz rzymskokatolicki, położony ok. 300 m na wsch. od kościoła. Groby żołnierzy Straży Granicznej z lat 1920-30, dwa z nich w formie słupów granicznych.

NADARZYN (część miasta KOBYLKA, na wsch. od stacji PKP Ossów, w 1920r. wieś, pow. wołomiński, woj. mazowieckie)

NADARZYN (wieś gm., pow. pruszkowski, woj. mazowieckie)

- pl. Ks. Józefa Poniatowskiego. Pomnik poległych w walkach o niepodległość w latach 1914-1920.

NADMA (wieś w okolicach Radzymina, ok. 2 km na wsch. od Strugi, pow. wołomiński, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - wieś znajdowała się na bezpośrednim przedpolu II linii polskiej obrony. Na pobliskich wzgórzach rozmieszczone były stanowiska polskiej artylerii. Przez pewien czas we wsi stacjonował pułk nowogródzki, stanowiący część odwodu 1 Armii WP.

NASIELSK (m. gm. nad rz. Nasielną, lewym dopływem Wkry, pow. nowodworski, woj. mazowieckie)

15.VIII.1920r. - 5.Armią toczy bój o miasto

16.VIII.1920r. - o godz. 7.00 ruszyło polskie natarcie na Nasielsk, które wobec zdecydowanego oporu oddziałów radzieckich przerodziło się w przewlekłe, krwawe walki zgrupowanych tu 9., 17. i ochotniczych dywizji 5.Armi WP, a także Brygady Syberyjskiej z oddziałami 16., 11. i 5.Dyw. Strzelców radz. Miasto zostaje zdobyte przez gen. Osińskiego.

- Cmentarz grzebalny: znajduje się tu bratnia mogiła 60 żołnierzy poległych w walkach o Nasielsk. Na pomniku jest napis: "Śp. Braciom poległym za wolność Ojczyzny d. 15.VIII.1920r. Rodacy. Odnowił w czynie społecznym w 1975r. ZBoWiD w Nasielsku. Pozostaje pod stałą opieką ZBoWiD i Zw.In.Woj. PRL w Nasielsku." Nie opodal bratniej mogiły znajdują się dwa oddzielne GROBY z napisami: "Śp. Grób Nieznanego Żołnierza 1920r. Cześć Jego Pamięci" i "Śp. Tadeusz Wajcht sędzia śledczy, ochotnik 233-go pułku piechoty przeżył lat 32, poległ w obronie Ojczyzny d. 17 sierpnia 1920. Cześć jego pamięci".

NEPLE (wieś, gm. Terespol, pow. bialski, woj. lubelskie)

- Na cmentarzu kwatery wojenna z krzyżem ku czci żołnierzy polskich, poległych w 1920 roku w wojnie z bolszewikami. Na płycie napis: "(krzyż Virtuti Militari)/ MIEJSCE/ SPOCZYNKU/ 15 NIEZNANYCH/ ŻOŁNIERZY/ WOJSKA POLSKIEGO/ POLEGŁYCH/ W OBRONIE OJCZYZNY/ NA TERENIE/ GMINY TERESPOL/ W 1920 ROKU".

- Pomnik – krzyż z orłem i tablicą pamiątkową o treści: "NA PAMIĄTKĘ/ POBYTU WOJSKA POLSKIEGO/ z MARSZAŁKIEM/ JÓZEFEM PIŁSUDSKIM/ W ROKU 1920/ -PARAFIANIE-/ 1997R".

NIECIECZ WŁOŚCIAŃSKA (wieś, gm. Sabnie, pow. sokołowski, woj. mazowieckie)

- Na cmentarzu parafialnym mogiła obłożona kamieniami. Na mogile metalowy krzyż z tablicą o treści: „Obrońcom ojczyzny II Pułku Dragonów, poległych w 1920 r. Harcerze Szkoły Podstawowej w Niecieczy. Cześć ich pamięci”.

NIEPOREŃ (wieś gm. nad Jez. Zegrzyńskim, pow. legionowski, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - wieś była ważnym węzłem drogowym na zapleczu II linii polskiej obrony.

14.VIII.1920r. - przybywające do wsi oddziały 19.brygady ppłk. Thommee (29.psk z d-cą mjr. S.Walterem) wzięły udział w walce, jaką z 243.pułkiem strzelców bolszewickich prowadziła rozmieszczona tu artyleria polska.

14/15.VIII.1920r. - w nocy wieś zaatakowana została przez 81. Bryg. Strzelców. Najbliżej dotarł 243.pułk strzelców, który na skraju wsi walczył z polskim 28.pp. Bolszewicy zaniechali szturmu i z bliżej nieznanymi przyczynami wycofali się na pozycje wyjściowe.

NIESZAWA (m. na lewym brzegu Wisły, pow. aleksandrowski, woj. kujawsko-pomorskie)

14.VIII.1920r. - 10.Dyw. "Kawkor" Gaja rozpoczęła bój o przeprawę na Wiśle. Po zdobyciu miasta, oddziały rosyjskich żołnierzy wyruszyły na Odolion i Ciechocinek. Po przegranej bitwie pod Odolionem wycofali się do Nieszawy, przeprawili przez Wisłę i udali do Bobrownik. Dzień 14 sierpnia to jedyny dzień w nawale bolszewickiej, kiedy Rosjanie znaleźli się na lewym brzegu Wisły.

NIEWODNICA KOŚCIELNA (wieś, gm. Turośń Kościelna, pow. białostocki, woj. podlaskie)

- Pomnik ku czci poległych w latach 1918-1920 stoi naprzeciw kościoła pw. św. Antoniego. Został ufundowany w 1930 roku przez mieszkańców gminy Choroszcz. Ma formę kamiennego krzyża, na którym widnieją nazwiska 12 poległych mieszkańców wsi i okolic oraz napis: „ŚP. poległym w obronie Ojczyzny 1918-1920 r. - wdzięczni rodacy gminy choroszczańskiej w dniu 11 XI 1930 r.”.

NOWE ŁUBKI (wieś, gm. Bulkowo, pow. płocki, woj. mazowieckie)

- Kamienna płyta na obelisku z wyrytym napisem: „PAMIĘCI POLE-/GŁYCH w 1920 r/ (9 nazwisk)”.

NOWE MIASTO (wieś i gm., nad rz. Soną, pow. płoński, woj. mazowieckie)

15.VIII.1920r. - 18.Dyw. Piechoty gen. Franciszka Krajowskiego ze składu 5.Armii WP zdobywa wieś walcząc z 4. i 16.Dyw. Strzelców ze składu XV Armii Sowieckiej.

- Cmentarz parafialny. Znajduje się tu duża bratnia mogiła ogrodzona metalowym płotkiem, z dwoma tablicami z napisem: "Żołnierzom poległym w obronie Ojczyzny w 16-17 sierpnia w okolicach Nowego Miasta w 1920r."

NOWE MIASTO nad PILICĄ (m. gm. na prawym brzegu rz. Pilicy, pow. grójecki, woj. mazowieckie)

- Na dworcu PKS. Pomnik z orłem i dwoma tablicami o treściach: "ROKU 1930 / TADEUSZOWI KOŚCIUSZCE / RODACY" i "ROKU 1930 / SWYM BOHATEROM / POLEGŁYM W OBRONIE OJCZYZNY / W LATACH 1918-1920 / NOWE-MIASTO".

NOWOGRÓD (m. gm. nad rz. Narwią przy ujściu Pisy, pow. łomżyński, woj. podlaskie)

VIII.1920r. - prawie wszyscy harcerze z 2.batalionu 205.pułku polegli w pierwszym dniu walki.

- ul. Miastkowska. Zbiorowa mogiła żołnierzy polskich z wojny 1920r. Usypana w 1920r., w kształcie kopca na planie kwadratu, otoczona betonowym ogrodzeniem z wejściem po schodkach od strony ulicy. Mogiła obwiedziona jest podwójnym żywopłotem i topolami. Na mogile ustawiony jest betonowy pomnik: na cokole krzyż z pasyjką na podstawie krzyża, emblemat białego orła, data 1920, napis: "MŁODYM/ BOHATREOM" oraz tablica z nazwiskami kilkudziesięciu pochowanych tu żołnierzy.

NOWOSIÓŁKI (wieś nad rz. Bug, ok. 32 km na płd. od Terespolu, pow. biański, woj. lubelskie)

NOWY DUNINÓW (wieś gm. na lewym brzegu Wisły, woj. płoćkie)

VIII.1920r. - bitwa.

NOWY DWÓR MAZOWIECKI (m. i pow. w widłach Wisły i Narwi, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - patrz Modlin.

- ul. Słowackiego. Cmentarz parafialny. Kwatery żołnierzy polskich poległych w 1920 r. W mogile zbiorowej pogrzebano czterech żołnierzy. Dwóch z nich, ppor. Rudolf Kreutzig i szer. Stanisław Piętka, zmarło z ran w szpitalu polowym 1013. Rany odnieśli 14.08.1920 r. w bitwie nad Wkrą w okolicach Jońca. W pobliżu grób ppor. Mariana Dowbeckiego, dowódcy 1 kompanii 68 pp, poległego w natarciu na wieś Toruń, na północ od Modlina. Spis poległych:

Dowbecki Marian, ppor.[por.], 68 pp, ur. 6.1.1896, pol. 15.08.1920 w bitwie pod Modlinem

Kreutzig Rudolf, ppor.[kpt.], 2 syb. pp, zm.r. 15.08.1920, szpital pol. 1013

Piętka Stanisław, szer., 2 syb. pp, zm.r. 15.08.1920, szpital pol. 1013.

NOWY KRASZEW (wieś ok. 5 km na płd.-wsch. od Radzymina, pow. wołomiński, woj. mazowieckie).

Patrz KRASZEW.

NUR (wieś i gm., na prawym brzegu Bugu, pow. ostrowski, mazowieckie)

W czasie wojny polsko-bolszewickiej w 1920 roku w okolicach Nura trwały zacięte walki w okresie poprzedzającym sierpniowe walki na przedpolu Warszawy.

OBRYTE (wieś gm., ok. 12 km. na wsch. od Pułtuska, pow. pułtuski, woj. mazowieckie)

- Cmentarz rzymskokatolicki; położony ok. 400 m od kościoła, przy drodze prowadzącej do Rząśnika. W części wsch. mogiła ziemna z drewnianym krzyżem i napisem: "Andrzej Grzeszczyk kapral, sztabu KOM 70pp poległ 10.VIII.1920r."

ODOLION (wieś, gm. Aleksandrów Kujawski, pow. aleksandrowski, woj. kujawsko-pomorskie)

14.VIII.1920r. - Bitwa pod Odolionem – decydujące starcie podczas sowieckiej ofensywy na Płock-Włocławek-Toruń. Po zdobyciu miasta Nieszawa, oddziały rosyjskich żołnierzy wyruszyły na Odolion i Ciechocinek. Zasadniczym planem głównodowodzącego Frontem Północno – Zachodnim, Michaiła Tuchaczewskiego, było odcięcie Polski od dostępu do morza, przesuwanie się wzdłuż lewego brzegu Wisły. Plan ten został pokrzyżowany przez jeden pododdział polskich żołnierzy wysłany przez generała Edmunda Hausera – dowódcę Obozu Warownego "Toruń". W bitwie tej Sowietci doznawszy dotkliwej klęski zrezygnowali z planowanego szturmu na Ciechocinek – mimo, iż oddział stanął przed miastem – nigdy do niego nie wkroczył. Udało im się jedynie wysadzić tory kolejowy pomiędzy Ciechocinkiem a Aleksandrowem

Kujawskim myląc je z linią Włocławek – Toruń. Sowietci wycofali się do Nieszawy, przeprawili przez Wisłę i udali do Bobrownik. Dzień 14 sierpnia to jedyny dzień w nawale bolszewickiej, kiedy Rosjanie znaleźli się na lewym brzegu Wisły.

OJRZEŃ (wieś gm., ok. 15 km na płd. od Ciechanowa, woj. mazowieckie)

OKCZYN (wieś, gm. Kodeń, pow. bialski, woj. lubelskie)

- We wsi mogiła wojenna, ogrodzona z napisem na tablicy: "TU SPOCZYWA/ NIEZNANY/ ŻOŁNIERZ/ ARMII POLSKIEJ/ † 1920/ CZEŚĆ JEGO PAMIĘCI".

OKRZEJA (wieś nad rz. Okrzejką, ok. 17 km na pñ. -wsch. od Ryk; gm. Kłoczew, pow. ryski, woj. lubelskie)

- ul. 22 Lipca. Cmentarz rzymskokatolicki. Zbiorowa mogiła nieznanego żołnierza polskich poległych w 1920r. z wysokim pomnikiem z ciosanych głazów. W górnej części pomnika wyryty jest krzyż, a na cokole napis: "10 NIEZNANYCH/ ŻOŁNIERZY POLSKICH/ POLEGŁYCH w 1920 R./ CZEŚĆ IM".

OKUNIEW (wieś nad rz. Długą, ok. 3 km na pñ. od Sulejówka, gm. Halinów, pow. miński, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - pobliskie wsi wzgórze wydmowe wykorzystano do budowy fortyfikacji I linii polskiej obrony. Patrz Wiązowna.

14.VIII.1920r. - równocześnie z atakiem bolszewickim 79 Bryg. Strzelców na Leśniakowiznę, część tych sił atakowała rejon Okuniewa, który był broniony przez 21 pp mjr Zdzisława Przyjałkowskiego. Walki tu nie miały dużego natężenia, gdyż główne uderzenie bolszewickie rozwinęło się w kierunku Leśniakowizna - Ossów.

- ul. Cmentarna (odchodzi od ul. Stanisławowskiej). Cmentarz grzebalny. Po prawej stronie głównej alei (bliżej kaplicy) znajdują się groby kilku żołnierzy polskich poległych w sierpniu 1920r. Na mogiłach tych postawiony jest POMNIK z napisami: "+/ BOJOWNIKOM/ ZA WOLNOŚĆ/ OJCZYZNY"; po lewej stronie tego napisu: "Ś.+P./ STAN. ZAJĄC/ 13.VIII.1920/ IGNACY/ KOWALCZYK/ 16.VIII.1920", a po prawej: "Ś.+P./ STAN. GNOJKO/ 18.VIII.1920/ JAN KOWALKOWSKI/ 15.VIII.1920"; po niżej tych napisów: "11.XI.1928 RODACY".

- ul. Zabraniacka (odchodzi od ul. Stanisławowskiej). Ok. 1 km za wsią (w lesie), przy drodze do Zabrańca, przy zakręcie w lewo, u podnóża wydmy zwanej Łysą Górą w 1929 r., gdzie w sierpniu 1920r. przechodziła I linia polskiej obrony, znajduje się pomnik w kształcie obelisku (ok. 3 m wysokości) zwieńczonego metalowym krzyżem, na którym widnieją napisy: "BOŻE/ BŁOGOSŁAW/ NAM", poniżej ślad o średnicy ok. 10 cm po okrągłym medalionie (?), "NA PAMIĄTKIE STAWIAJĄ/ MAŁŻONKOWIE/ JAN. EWA STRZELEC I. / WSI ZABRANIEC/ 1929 R.", u samego dołu: "M.F.ROJEK". W 2011 roku podczas remontu zakryto tynkiem oryginalny napis na cokole.

- Na zewnętrznych, północnych stokach wzgórz po obu stronach szosy wiodącej z Okuniewa do Zabrańca (ok. 3 km na pñ. od Okuniewa) zachowały się wyraźne ślady fortyfikacji.

OSEKA (wieś, gm. Strachówka, pow. wołomiński, woj. mazowieckie)

- We wsi krzyż przydrożny z napisem: „Na pamiątkę oswobodzenia Polski od bolszewików 1920 r.”. *Napis ten na krzyżu umieścił kpt. Józef Stryjek (1889-1947), kwatermistrz w 10. Dywizji Strzelców Kaniowskich, a w okresie międzywojennym nauczyciel w miejscowej szkole powszechnej.*

OSIECK (wieś gm., pow. otwocki, woj. mazowieckie)

16.VIII.1920r. - dywizje polskie zajmują wieś.

17.VIII.1920r. - 14.DP rozbiła 171. Brygadę Strzelców rosyjskich i łamiąc opór lewoskrzydłowych oddziałów 8.Dyw. Strzelców z XVI Armii Czerwonej osiągnęła linię Osieck - Kołbiel - Stodrzew nad Świdrem.

OSOWIEC (wieś, gm. Goniądz, pow. moniecki, woj. podlaskie)

Nieopodal (ok 6 km) znajduje się osada Osowiec-Twierdza gdzie znajduje się obronna budowla wojskowa Twierdza Osowiec znana z długotrwałej obrony podczas I wojny światowej.

OSOWIEC-TWIERDZA (osada, nad rzeką Biebrzą, gm. Goniądz, pow. moniecki, woj. podlaskie)

23.II.1919r. - twierdzę Osowiec zajęła półkompania wojsk polskich dowodzona przez ppor. Zdrojewskiego.

27.VII.1920r. – żołnierze polscy 101 pp stoczyli ciężkie w walki z 10. Dywizją kawalerii bolszewickiej o utrzymanie twierdzy.

OSSÓW (wieś nad rz. Długą, ok. 4km na płd. od Wołomina, pow. wołomiński, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - wieś położona była przy tzw. drodze dofrontowej pomiędzy I i II linią polskich umocnień.

13-14.VIII.1920r.- Działania bojowe w rejonie wsi 33. i 36.pp.

14.VIII. polskie 236. i 221.pp. tworzą stały front na wysokości płd.-zach. skraju wsi. Radzieckie pułki 235. i 366. z 79.bryg. strzelców z 16.pułkiem 2.dyw. strz. atakowały od strony Leśniakowizny. Żołnierska śmierć kapelana 236.pp. ks.I.Skorupki.

Kontratak 3.bat.13.pp. wspólnie z 236., 221.i 33.pp. wyparł siły radzieckie z Ossowa. Do narodowej tradycji bój pod Ossowem przeszedł jako przełom w niezbyt uporczywej dotąd postawie WP. Straty 79. bryg. strzelców ocenia się na 625 żołnierzy poległych, zaginionych i wziętych do niewoli. Straty polskie wyniosły ok. 600 żołnierzy i oficerów (w tym ok. 100 poległych).

• ul. Matarewicza 148 – Szkoła Podstawowa im. Księdza Ignacego Skorupik:

1 – Przed szkołą, w wygrodzonym miejscu, znajduje się pomnik ks. I. Skorupki. Na wysokim cokole umieszczona jest duża rzeźba przedstawiająca księdza z krzyżem w ręku, otoczona orłem z rozpostartymi skrzydłami. Na cokole umieszczony jest napis wykonany z liter odlanych w brązie: "KS. KAPELAN/ IGNACY/ SKORUPKA/ 1893 – 1920/ OSSÓW 1920". Pomnik autorstwa prof. Czesław Dźwigaja odsłonięto 15 sierpnia 2000r., a kamień węgielny został poświęcony przez papieża Jana Pawła II podczas wizyty w katedrze Praskiej w 1999r.

2 – Przed szkołą, po lewej stronie, usytuowany jest Pawilon Ekspozycyjny Bitwy Warszawskiej im. Gen. Tadeusza Rozwadowskiego. W pawilonie umieszczone są pamiątki związane z wojną 1920r., a jej głównym eksponatem jest makieta plastyczna panoramy pola Bitwy Warszawskiej, подарowana szkole przez Wojsko Polskie. Pawilon otwarto 15 sierpnia 2000r.

3 – po prawej stronie pawilonu głąz z tablicą poświęcona gen. Tadeuszowi Rozwadowskiemu. Napis na tablicy: "TADEUSZ JORDAN/ ROZWADOWSKI/ 1866-1928/ GENERAL BRONI/ SZEFG SZTABU GENERALNEGO/ WOJSKA POLSKIEGO/ 1918-1921/ DOWÓDCA ARMII POLSKIEJ BRONIĄCEJ LWOWA/ W 1919 r. WYBITNY REALIZATOR OBRONY/ WARSZAWY I ZWYCIĘSKIEJ WOJNY/ Z NAJEŹDZCĄ SOWIECKIM W 1920 r./ (po prawej stronie napisu – odlew popiersia generała, a pod nim napis:) JEDEN Z TYCH/ KTÓRYM NASZ NARÓD/ ZAWDZIĘCZA ODZYSKANIE/ I UTRZYMANIE SUWERENNOŚCI/ W 80 ROCZNICĘ „CUDU NAD WISŁĄ”/ RADA MIASTA WOŁOMIN/ 15 sierpnia 2000".

• ul. Matarewicza, na murze ogrodzenia pawilonu umieszczone są cztery tablice poświęcone sojusznikom w Bitwie Warszawskiej:

Tablica 1 (pierwsza z lewej strony)

"MIESZKAŃCY/ ZIEMI „CUDU NAD WISŁĄ”/ W HOŁDZIE NARODOWI WĘGIERSKIEMU/ za przyjaźń i pomoc w latach śmiertelnego zagrożenia sowiecką agresją./ W czasie wojny polsko-bolszewickiej, w sierpniu 1920 roku, do Polski dotarł/ transport 22 milionów pocisków z fabryki Manfreda Weissa w Csepel./ Łącznie w latach 1919-1921 rząd Królestwa Węgier bezinteresownie/ przekazał Polsce 100 milionów pocisków i 30 tysięcy karabinów Mauser./ Burmistrz Csepel/ Szilárd Neméth/ Ossów, 14 sierpnia 2013/ Burmistrz Wołomina/ Ryszard Madziar".

Tablica 2.

"....../ W HOŁDZIE AMERYKAŃSKIM LOTNIKOM/ 7 ESKADRY KOŚCIUSZKOWSKIEJ/ BEZINTERESOWNYM BOHATEROM WOJNY POLSKO-BOLSZEWICKIEJ 1920 ROKU/ ...".

Tablica 3.

"Dali świadectwo, że „można umierać za Francję, broniąc Polski...”/ Marszałek Józef Piłsudski, 11 X 1920 r./ Republice Francuskiej i Jej Najlepszym Synom/ - oficerom Francuskiej Misji Wojskowej w Polsce./ w hołdzie za bohaterski udział/ w Bitwie Warszawskiej 1920 roku/ (*helm Adrian wz. 15*)/ Ossów, 14 VIII 2017 r./ Ambasador Francji w Polsce/ Pierre Lévy/ Burmistrz Wołomina/ Elżbieta Radwan".

Tablica 4.

"W HOŁDZIE ORMIANOM POLSKIM I NARODOWI ORMIAŃSKIEMU/ ZA OKAZANE POŚWIĘCENIE, DETERMINACJĘ I NIEZŁOMNOŚĆ/ W WOJNIE 1920 ROKU, W OBRONIE WOLNEJ I ZJEDNOCZONEJ POLSKI./ ZA WIELOWIEKOWE WZBOGACANIE ORIENTEM KULTURY POLSKIEJ./ UDZIAŁ WIELU ORMIAN POLSKICH W OBRONIE LWOWA POD ZADWÓRZEM/ ORAZ W BRAWUROWEJ SZARŻY KAWALERII POLSKIEJ POD KOMAROWEM./ ZA CZYNNĄ SŁUŻBĘ OFICERÓW ARMENII I ORMIAN POLSKICH/ W WALCE O NIEPODLEGŁOŚĆ RZECZYPOSPOLITEJ 1918-1922./ (*krzyże z gołębkiem*)/ Հայտնի փառաբանի ամբաստանի/ AMBASADOR ARMENII/ SAMVEL MKRTCHIAN/ BURMISTRZ WOŁOMINA/ ELŻBIETA RADWAN/ OSSÓW, 14 SIERPNIA 2019 ROKU".

- ul. Matarewicza skrzyżowanie z drogą prowadzącą na cmentarz. Krzyż, a obok krzyża tablica informacyjna z napisem:

"Krzyż Poległych pod Ossowem/ Upamiętnia miejsce przy rozwidleniu dróg, na które po boju z 13/14 sierpnia/ 1920 r. znoszono po bitwie ciała Poległych. Polacy stracili około 600 żołnierzy/ i oficerów, w tym ok. 100 zabitych../ *W Ossowie i na jego polach zobaczyłem widok żalony i nie do opisania. Ochotnicy pomagali rannym/ kolegom, zbierali się przy zabitych. Nastąpiło u nich pewnego rodzaju odprężenia nerwowe, które/ graniczyło z utratą dyscypliny wojskowej. Nic w tym dziwnego. Była to przecież pierwsza ich bitwa,/ a dla niejednego pierwszy widok rannych i zabitych. Byli to ich koledzy i przyjaciele. Przyznaję, że i ja/ takiego pola bitwy nie oglądałem. (...) Ludność wsi zaczęła wychodzić z ukrycia. Prosiłem o pomoc/ przy zbieraniu ciężko rannych i zabitych. Pomagano bardzo chętnie – te słowa możemy przeczytać/ w wydanych w Londynie w 1964 roku wspomnieniach dowódcy 1. kompanii I batalionu 236. pułku/ piechoty ochotniczej, podporucznika Mieczysława Słowikowskiego, zatytułowanych *Bój w obronie/ Warszawy i śmierć ks. I. Skorupki. Wspomnienia historyczne z wojny 1920 r.* Oficjalny spis rozpoznanych/ poległych w boju pod Ossowem obejmuje 70 nazwisk, a w tej liczbie co najmniej/ ośmiu uczniów w wieku 16-17 lat ...". Poniżej podano odległości do innych miejsc:*

1200 m – MIEJSCE ŚMIERCI KSIĘDZA IGNACEGO SKORUPKI; MOST NA RZECE DŁUGIEJ – 150 m;
KAPLICA I CMENTARZ ŻOŁNIERZY POLSKICH – 500 m.

- Cmentarz i mauzoleum żołnierzy polskich poległych 14.VIII.1920r. Znajduje się tu 8 mogił (w tym 2 żołnierzy bezimiennych) jedna indywidualna mogiła z tablicą pamiątkową Michała Katelbacha lat 28, ochotnika 236 pp. Na tabliczkach mogił znajdują się nazwiska żołnierzy: z 236 pp – ks. Ignacego Skorupki, kapelana l.26; por. Stanisława Matarewicza, l.32; ppor. Wojciecha Świdzińskiego, l.22; ppor. Zygmunta Millera, l.23 oraz z 33 p – ppor. Mieczysława Kubali i ppor. Włodzimierza Michałowskiego. Na środku cmentarza stoi kamienny pomnik z licznymi śladami po kulach z okresu II woj. św., na którym widnieje napis: "14 SIERPNIA 1920R/ SIEDEMKROĆ ODPIERALIŚMY/ HORDY BOLSZEWICKIE/ PADLIŚMY U WRÓT STOLICY/ A WRÓG ODSTĄPIŁ ...".

W 1928 r. cmentarz otoczono murem ceglany i zbudowano małą kaplicę pod wezwaniem Matki Boskiej Zwycięskiej wg projektu prof. Brunona Zborowskiego. W 1929 r. wzniesiono obelisk z wyrytymi nazwiskami poległych. W 1932 r. w kaplicy cmentarnej umieszczony został obraz Matki Boskiej Częstochowskiej pędzla paulina O. Franciszka Jędrzejczyka. W 1933 r. obok kaplicy zbudowano dzwonnice. W czasie II wojny światowej cmentarz włączono w obręb poligonu, co przyczyniło się do jego zaniedbania i zniszczeń. Dopiero w 1977 r. oficjalnie przesunięto granicę poligonu poza teren cmentarza. W 1978 r. odbudowano kaplicę cmentarną, która w 1982 r. została rozbudowana wg projektu prof. Lecha Dunina i Feliksa Dzierżanowskiego.

Po lewej stronie wejścia na cmentarz, przed jego murem ustawiony jest pomnik generała Józefa Hallera, odsłonięty w 1999r. Niewielka rzeźba generała umieszczona jest na schodkowym cokole zbudowanym z czarnej cegły. Na rzeźbie widnieje napis: "DLA CIEBIE POLSKO/ I DLA TWEJ CHWAŁY/ gen. JÓZEF HALLER". Rzeźba sygnowana „Szwechowicz/ 1999”. Na cokole umieszczony jest napis z liter odlanych w brązie: "GENERAL", "JÓZEF/ HALLER", "1873-1960". U stóp pomnika, jest przytwierdzona do podłoża tabliczka z brązu z napisem: "W HOŁDZIE/ GENERALOWI JÓZEFOWI HALLEROWI/ ZWYCIĘSKIEMU DOWÓDCY/ W BITWIE WARSZAWSKIEJ 1920,/ WIELKIEMU POLAKOWI,/ KTÓRY ZAŚLUBIŁ POLSKĘ Z BAŁTYKIEM, DOWÓDCA BŁĘKITNEJ ARMII/ 100000 POLAKÓW Z USA I KANADY/ W I WOJNIE ŚWIATOWEJ./ STOWARZYSZENIE WETERANÓW/ ARMII POLSKIEJ W AMERYCE/ NOWY JORK – WARSZAWA/ 25 sierpnia 1996r."

Naprzeciwko wejścia do kaplicy cmentarnej znajduje się tablica poświęcona pamięci polskich oficerów walczących w Bitwie Warszawskiej 1920 roku i zamordowanych przez NKWD na Wschodzie podczas II wojny światowej.

- ul. Matarewicza 233, ok. 150 m. od głównej drogi znajduje się krzyż drewniany w miejscu śmierci w dniu 14.VIII.1920r ks. mjr. Ignacego Skorupki. Prowadzi do niego wysadzona brzożami aleja. Na krzyżu dwie tabliczki z napisami:

"W tym miejscu poległ/ w dniu 14.08.1920 r./ ks. kapelan 236 Legii Akademickiej/ Ignacy Jan Skorupka/ 4.04.1981 Fundator Marian Jeznach".

"(krzyż *Virtuti Militari*)/ KRZYŻ SREBRNY/ VIRTUTI MILITARI/ NA MIEJSCU ŚMIERCI/ KSIĘDZA MJR IGNACEGO SKORUPKI/ POLEGŁEMU W OSSOWIE 14.08.1920 R./ KTÓRY ZOSTAŁ ZALICZONY W POCZET/ KAWALERÓW ORDERU WOJENNEGO/ VIRTUTI MILITARI/ 14.08.2005 Kapituła Orderu".

- ul. Matarewicza 233. Obelisk ku czci ks. mjr. Ignacego Skorupki. Na podmurówce na której ustawiony jest obelisk wmurowana jest tablica z czarnego marmuru z napisem: "NA TEJ ZIEMI DNIA 14 SIERPNI 1920 ROKU/ W OBRONIE OJCZYZNY PROWADZĄC ŻOŁNIERZY DO ATAKU/ POLEGŁ ŚMIERCIA BOHATERSKA/ KS.MJR IGNACY JAN SKORUPKA/ KAPELAN 236 PUŁKU LEGII AKADEMICKIEJ/ DUSZĘ i CIAŁO NASZE WYDALIŚMY/ ZA PRAWA OJCZYZNE, WZYWAJĄC BOGA, ABY/ NARODOWI NASZEMU BYŁ ŁASKAWYM./ FUNDATOR ODBUDOWY POMNIKA/ MARIAN JEZNACH".

- Krzyż usytuowany przy ul. Matarewicza w Ossowie od strony Turowa, na przeciwko posesji nr 135, po drugiej stronie szosy. Krzyż drewniany ma wyrytą datę 1920 i wg przekazów ustnych oznacza miejsce, do którego najdalej doszli Rosjanie.

- ul. ppor. Stanisława Matarewicza. Dawna droga wiejska w Ossowie. W sierpniu 1920r. był dowódcą baonu 33.pp. Poległ 14.VIII.1920r. na polach Ossowa prowadząc atak na bolszewików.

- Pomnik-mogiła żołnierzy bolszewickich. Znajduje się na tzw. „Polakowej Górze” – jest to niewielkie wyniesienie terenu na łąkach położonych pomiędzy Czarną Strugą i stawami. Wg przekazów ustnych jest to miejsce pochówku poległych żołnierzy radzieckich. **Tablica?**

- Ślady rowów strzeleckich z sierpnia 1920r.

OSTOJE (wieś, gm. Mordy, pow. siedlecki, woj. mazowieckie)

- W lesie mogiła z pomnikiem. Treść napisu: „Ś.P. Wojciech Kaczmarczyk z Małopolski, padł od kuli bolszewickiej dn. 18-8-1920 r. Cześć Jego Pamięci. W 10-ciolecie odzyskania niepodległości Polski 1918-1928 wzniesli ten pomnik mieszkańcy Ostój”.

OSTROŁĘKA (m. pow. nad rz. Narew, woj. mazowieckie)

4-6.VIII.1920r. - "Kawkor" Gaja wziął fort w mieście, wyróżnił dopiero co pozbieraną grupę jeźdźców gen. Bolesława Roji. 20.VIII.1920r. - bój z cofającą się XV Armią Czerwoną w rejonie Ostrołoki.

- ul. Kurpiewska (w pñ. części miasta). Na cmentarzu rzymskokatolickim pośrodku kwatery pñ.-zach. znajduje się wolnostojący nagrobek policjantów poległych w bitwie z bolszewikami w 1920r.

- TABLICA upamiętniająca kontradmirała Włodzimierza Steyera.

OSTROŻANY (wieś ok 15 km. na pñ. od Drohiczyna, woj. podlaskie)

OSTRÓW (wieś, gm. Janów Podlaski, pow. bialski, woj. lubelskie)

- Mogiła wojenna, zlokalizowana przed wsią Ostrów, po lewej stronie drogi Werchliś-Ostrów.

Ogrodzona niskim metalowym płotkiem. U węzłowia mogiły postument zwieńczony krzyżem. Na mogile położona płyta z napisem: "Ś.†P./ SYNOWI OJCZYZNY/ BOHATEROWI Z 1920 R./ NA/ PAMIĄTKĘ 10cio LECIA/ NIEPODLEGŁEJ POLSKI/ RODACY/ 1918 1928/ 11 LISTOPAD".

W mogile spoczywa nieznanymi żołnierz WP poległy w 1920 roku.

OSTRÓWEK (wieś ok. 3 km na pñ. od Okuniewa, na terenie poligonu rembertowskiego, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - przez wieś przechodziła I linia polskiej obrony.

OSTRÓW MAZOWIECKA (m. pow., woj. mazowieckie)

- ul. Cmentarna. Cmentarz rzymskokatolicki (położony pomiędzy ulicami Cmentarną a Lubiejewską): groby żołnierzy polskich poległych w wojnie 1920r.

OTWOCK (m. pow., woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - Otwock wraz z pobliskim Karczewem stanowiły skraj prawego skrzydła I linii polskiej obrony. Odcinek obsadzony był przez polskie oddziały 15.DP. Na przeciw wojsk polskich stała bolszewicka 10.Dyw. Strzelecka. Do bezpośrednich walk w Otwocku nie doszło. Patrz WIAZOWNA.

- ul. Orła. Na skarpie, na przeciwko wiaduktu kolejowego ustawiona jest Figura Chrystusa Dźwigającego Krzyż. Jest to wotum dziękczynne mieszkańców miasta za zwycięstwo nad nawałnicą

bolszewicką w 1920r. Inicjatorem jej powstania był ówczesny proboszcz, ksiądz Ludwik Wolski. Figura jest repliką rzeźby Chrystusa dłuta A. Pruszyńskiego, stojącej od 1858r. na schodach kościoła Św. Krzyża na Krakowskich Przedmieściach w Warszawie, w którym ks. Wolski otrzymał święcenia kapłańskie. Do wybuchu II wojny światowej w piątki po oktawie Bożego Ciała odbywały się pod tę figurę uroczyste procesje.

- ul. Narutowicza róg ul. Stawowej (os. Jabłonna). Kapliczka przydrożna, murowana i otynkowana z datą 1920. Prawdopodobnie wystawiona jako wotum wdzięczności za wygraną wojnę z bolszewikami przez mieszkańców Jabłony.

PAPROĆ DUŻA (wieś, gm. Szumowo, pow. zambrowski, woj. podlaskiej)

W nieistniejącym kościele ewangelicki, w dniu 15 lipca 1899 r. odbył się ślub Józefa Piłsudskiego z Marią z Koplewskich Juszkiewiczową.

- Mogiła zbiorowa usytuowana jest za wsią, po prawej stronie drogi prowadzącej do miejscowości Pęchratka Mała. Ma formę kurhanu, na którego szczycie ustawiono wysoki krzyż drewniany. Za metalowym ogrodzeniem umieszczono granitową tablicę z napisem:

"MATKO POLSKO – OTO GRÓB SYNÓW TWOICH/ ŻOŁNIERZY OCHOTNIKÓW 201-GO PUŁKU PIECHOTY/ BOHATERSKO OSŁANIAJĄCYCH TYŁY ARMII POLSKIEJ/ PODCZAS NAWAŁY BOLSZEWICKIEJ W 1920 r./ POLEGŁYCH NA POLACH PAPROCI DUŻEJ/ I PĘCHRATKI 4 SIERPNIA 1920 r./ CZEŚĆ ICH PAMIĘCI/ W 70 – ROCZNICĘ/ MIESZKAŃCY GMINY SZUMOWO".

Żołnierzy poległych w rejonie Paproci Dużej i Pęchratki pochowano w większości na cmentarzu parafialnym w Szumowie.

PAPROTNI (wieś i gm., pow. siedlecki, woj. mazowieckie)

- Na cmentarzu parafialnym mogiła polskich żołnierzy przykryta marmurową płytą z krzyżem i napisem: „Tu spoczywają nieznanymi żołnierze 1920 r., którzy polegli na terenie wsi Kaliski”

PARCZEW (m. pow., woj. lubelskie)

16.VIII.1920r. - dywizje polskie zajmują miasto.

PIĄTNICA PODUCHOWNA (wieś, gm. Piątnica, pow. łomżyński, woj. podlaskie)

- ul. Szkolna 29. Obok szkoły podstawowej ustawiony jest krzyż upamiętniający walki w 1920r.

PŁOCK (m. pow. nad rz. Wisłą, woj. mazowieckie)

18-19.VIII.1920r. - obrona miasta przez wojsko i ludność cywilną przed atakiem 18.dyw. strzelców z IV Armii Czerwonej zamierzającej sforsować Wisłę. Po południu 18.VIII bolszewicy zajmują część miasta od strony Rogatek Dobrzyńskich i Bielskich. W nocy, 18/19.VIII, w trakcie walk na ulicach Płocka, "Kawkor" Gaja otrzymał rozkaz przerwania walk w mieście i wykonania uderzenia na Płońsk przez Goślice i Górę.

10.IV.1921r. - odznaczenie miasta Krzyżem Walecznych przez Naczelnika Państwa J.Piłsudskiego na Pl. Floriańskim, przed kościołem garnizonowym.

- Na placu Narutowicza pomnik Obrońców Płocka 1920 roku.

Jest to prawie 11 m kolumna z orłem na szczycie. Na bocznych ścianach postumentu są umieszczone: Krzyż Walecznych oraz Order Virtuti Militari. Całość podpisana: "Zwycięskim Obrońcom Płocka 1920 roku w 100-lecie odzyskania niepodległości, wdzięczni płocczanie”.

- Na zapleczu Dw. PKP znajduje się Pomnik Harcerzy poległych w sierpniu 1920r. Jest to mogiła-kurhan, na szczycie którego umieszczony jest duży krzyż brzozy i krzyż harcerski wykonany z blach stalowej. Na zboczu kurhanu położona jest płyta z wyrytym napisem: "+/ BOHATEROM/ POLEGŁYM/ ZA/ WOLNOŚĆ/ OJCZYZNY/ 18-VIII-1920.". Kurhan jest ogrodzony niskim płotem składającym się z betonowych słupków i stalowych, poprzecznych prętów.

- Kazimierza Wielkiego 1. Kolegiata pw. św. Bartłomieja (płocka fara). W kruchcie kościoła umieszczona jest tablica z napisem: "DRUHOM – BOHATEROM, CZYNNYM CZŁONKOM/ STRAŻY POŻARNEJ OCHOTNICZEJ PŁOCKIEJ/(wymieniono 7 nazwisk)/ [po prawej części tablicy] POLEGŁYM/ W OBRONIE/ OJCZYZNY/ W CZASIE/ NAJAZDU HORD/ BOLSZEWICKICH/ W R. 1920". Poniżej napis: "POLEGŁYM W OBRONIE/ LWOWA W 1919R. W WALKACH/ Z HAJDAMAKAMI./ [---]/ TABLICĘ TĘ NA WIECZNĄ RZECZY PAMIĄTKĘ POŚWIĘCAJĄ/ KOLEDZY."

- al. Kobylińskiego. Cmentarz Miejski. W pobliżu bramy głównej znajdują się groby harcerzy, Antoniego Gradowskiego i Stefana Zawidzkiego, poległych w obronie Płocka. Z prawej strony alei

głównej grób Józefa Kamińskiego, ochotnika 201 pułku szwoleżerów. Po lewej stronie alei, w pobliżu kaplicy cmentarnej, pogrzebano rodzeństwo - Jana, Halinę i Tadeusza Grabskich. Jan, były peowiak, poległ w 1919 r. Halina pełniła służbę w Ochotniczej Legii Kobiet. Śmiertelnie ranna od wybuchu pocisku artyleryjskiego we Lwowie. Tadeusz zmarł z ran w 1920 r.

Spis poległych: Grabska Halina, szer., Ochotnicza Legia Kobiet, zm.r. 11.04.1919, Lwów; Grabski Jan, szer., 8 pp leg., pl. 14.06.1919 (odznaczony KW); Grabski Tadeusz, szer., 24 pp, zm.r. 28.02.1919; Gradowski Antoni, harcerz, pl. 16.08.1920 (odznaczony KW); Kamiński Józef, szwol., 201 p.szwol., pl. 26.09.1920 pod Korcem; Zawidzki Stefan, harcerz, pl. 15.08.1920 (odznaczony KW).

- ul. Kolejowa (dz. Radziwie). Cmentarz katolicki: zbiorowy grób obrońców miasta w 1920r., bez nazwisk i ilości pochowanych.
- ul. 3-go Maja 4 (dz. Śródmieście). Na ścianie w korytarzu LO im. Króla Wł. Jagiełły wmurowana jest tablica z napisem: "Na polach walk i w niewoli za świętą sprawę wolności żywot swój położyli uczniowie Państwowego Gimnazjum im. Władysława Jagiełły w Płocku (wymieniono 31 nazwisk, poległych m.in. w 1920r. pod Sarową Górą, pod Warszawą, pod Radzyminem, w obronie Płocka)... Cześć ich pamięci".
- ul. Małachowskiego 1 (dz. Śródmieście). LO im. Marszałka St. Małachowskiego: w auli im. Kajetana Morykoniego (pok. 16), na ścianie po prawej stronie między oknami wmurowana jest marmurowa tablica z napisem: "NON-OMNIS-MORIAR/†/ WIĘKSZEJ+ NAD+TE+/ MIŁOŚCI+ŻADEN+NIE-/ MA+ABY+KTO+DUSZĘ+/ SWĄ+ POŁOŻYŁ+ ZA+PRZY-/ JACIOŁY+SWOJE. ŚW.JAN XV-13/ A+JEŚLI+ NARÓD+/ ZAWINIŁ+PRZYJMIJ+/ PANIE+KREW+NASZĄ+/ ZA+ ODKUPIENIE+ALE+/ PRZEBACZ+WRESZCIE+/ POLSCE. MICKIEWWICZ/ (fotografia)/ +JAN GRABSKI/ uczeń kl.VI lat 19 poległ/ 14 czerwca 1919r. pod/ Kopyczynem w Małopolsce/ (fotografia)/ +TADEUSZ GRABSKI/ uczeń kl.VIII lat 22 zmarł/ 28 lutego 1920r. z ran otrzymanych pod Lwowem/ (fotografia)/ +STANISŁAW NIŹDZIŃSKI/ uczeń kl.VII, lat 21/ poległ 1 sierpnia 1920r. pod Nowogrodem/ nad Narwią/ (fotografia)/ +ARTUR RYCHTER/ uczeń kl.VIII lat 20, poległ/ 1 sierpnia 1920r. pod Nowogrodem/ nad Narwią/ (fotografia)/ +IGNACY SZCZEPKOWSKI/ uczeń kl.VIII lat 20/ poległ w sierpniu 1920r. pod Szydłowcem/ na Mazowszu/ BOHATEROM - POLEGŁYM - KU - WIĘKSZEJ - CHWALE - POTOMNYM/ KU NAŚLADOWANIU - TĘ - PAMIĄTKĘ - KŁADĄ/ KOLEDZY - NAUCZYCIELE - RODZINY - I - SPOŁECZEŃSTWO./ WYKON. SUMPTEM SP.AKC.MARMURY KIELECKIE".
- ul. Norbertańska. Cmentarz Garnizonowy: duża kwatera z kilkudziesięcioma krzyżami, przed nią duża płyta z napisem: "Bohaterom poległym za wolność Ojczyzny 18.VIII.1920r." Nad płytą umieszczona jest druga, mniejsza płyta z napisem: "BOHATEROM / POLEGŁYM / W WALKACH / O WOLNOŚĆ / OJCZYZNY / 18.VIII.1920R." Jest to płyta, która w 1925r. złożona była na pl. Kanonicznym (ob. pl. G. Narutowicza) jak zaczątek Grobu Nieznanego Żołnierza.
- ul. Sierpecka (dz. Trzepowo). Cmentarz parafii św. Aleksego: w części położonej od strony ulicy znajdują się dwie mogiły żołnierzy poległych w 1920r. Na jednej z nich ustawiony jest obelisk z tablicą o treści: "Ś.+P./ POLEGLI W OBRONIE OJCZYZNY/ ODPIERAJĄC Z GRANIC POLSKI/ NAWALĘ BOLSZEWICKĄ w 1918-1920 R./ ŚWITALSKI FRANCISZEK/ STAWICKI JÓZEF/ z TRZEPOWA/ KU CZCI BOHATEROM/ NA PAMIĄTKĘ DZIESIĘCIOLECIA/ POŚWIĘCAJĄ TĘ TABLICĘ/ RODACY 19-X-1930R.". Na drugiej mogile ustawiona jest pionowo płyta zwieńczona krzyżem z napisem: "Ś.P./ TRZYNASTU/ BOHATEROM/ POLEGŁYM/ w WALKACH o WOLNOŚĆ/ OJCZYZNY/ W 1920R./ MŁODZIEŻ STRZELECKA/ z TRZEPOWA/ CZEŚĆ ICH PAMIĘCI".
- ul. Tumska 1. Bazylika katedralna pw. Wniebowstąpienia NMP. W kruchcie na lewej ścianie znajdują się tablica z napisem: "1920/ MARSZAŁKOWI POLSKI/ JÓZEFOWI PIŁSUDSKIEMU/ TWÓRCY/ NIEPODLEGŁOŚCI RZECZPOSPOLITEJ/ NACZELNIKOWI PAŃSTWA/ I HONOROWEMU/ OBYWATELOWI m. PŁOCKA/ W 70 ROCZNICĘ/ W HOŁDZIE/ MIESZKAŃCY PŁOCKA/ I ZIEMI PŁOCKIEJ".

- ul. Tumska 4. Na ścianie frontowej d. Odwachem (ob. Oddz. PTTK), po lewej stronie, w 1994r. umieszczono tablicę z marmuru z napisem: "(Krzyż Walecznych)/ POLEGLI W OBRONIE M. PŁOCKA/ W SIERPNIU 1920 ROKU/ ...(59 nazwisk).../ I INNI NIEZNANI/ OBRONCY PŁOCKA". Po prawej stronie tablica poświęcona marszałkowi Piłsudskiemu z napisem: "(*plaskorzeźba twarzy marszałka*)/ MARSZAŁKOWI/ JÓZEFOWI PIŁSUDSKIEMU/ PIERWSZEMU/ HONOROWEMU OBYWATELOWI PŁOCKA/ W HOŁDZIE/ W 75 ROCZNICĘ BOHATERSKIEJ/ OBRONY MIASTA W WOJNIE/ POLSKO-SOWIECKIEJ/ W SIERPNIU 1920 ROKU/ SPOŁECZEŃSTWO PŁOCKA/ DNIA 18 SIERPNIA 1995 ROKU".

- ul. Wyszogrodzka (d. al. PPR) róg ul. Harcerskiej (dz. Imielnica). W kościele paraf. pw. Św. Jakuba znajduje się marmurowa tablica z napisem: "Bohaterom poległym w obronie Ojczyzny w 1920r...(18 nazwisk). Mieszkańcom gminy Bielino w dowód pamięci Rada Gminna. Dn. 18.X.1930r."

PŁOŃSK (m. pow. nad rz. Płońką, woj. mazowieckie)

14.VIII.1920r. - o godz. 5.30 18.DP wraz z 8 brygadą jazdy ruszyła z Płońska w kier. Raciąża, z zamiarem pobicia skrzydłowych jednostek IV Armii Czerwonej.

16.VIII.1920r. - działania bojowe kawalerii polskiej zorganizowanej w dywizji płk. Gustawa Dreszera (zwycięska szarża 201. i 1.pułku szwoleżerów).

- Cmentarz grzebalny: znajduje się tu bratnia mogiła z pomnikiem, na którym jest napis: "Rodakom poległym w roku 1920. Poświęceniem dla Ojczyzny zdobyli uznanie, odpoczynek wieczny daj im za to Panie!"

POLIGONNYJ GORODOK - patrz REMBERTÓW.

POMIECHÓWEK (wieś gm. nad rz. Wkra, pow. nowodworski, woj. mazowieckie)

- Cmentarz parafialny (położony między przejazdem kolejowym a wsią Pomiechowo): znajduje się tu kwatery żołnierzy polskich poległych w 1920r. W centralnym punkcie kwatery umieszczony jest głaz, a za nim metalowy krzyż. Na głazie umieszczono wykonany z metalu napis: "(stylizowany Krzyż Walecznych 1920) / TU SPOCZYWAJĄ / ŻOŁNIERZE POLSCY / Z V ARMII GEN. WŁ. / SIKORSKIEGO / POLEGLI W OBRONIE / OJCZYZNY/ W WALKACH / NAD WKRĄ / W DNIACH / 14-15.08.1920R."

POPIELŻYN-ZAWADY - patrz ZAWADY.

POSTOLISKA (wieś, gm. Tuszcz, pow. wołomiński, woje. Mazowieckie)

- ul. 11-go Listopada. Cmentarz parafialny (położony przy szosie prowadzącej do Jadowa, ok. 2 km od kościoła): grób Józefa Kostrzewy, poległego 15.I.1920r.

POŚWIĘTNE (wieś gm., ok. 10 km na płd. od Łap, woj. podlaskie)

PRATULIN (wieś, ok. 21 km na płn.-wsch. od Terespoła, gm. Rokitno, pow. bialski, woj. lubelskie)
W czasie wojny polsko-bolszewickiej w miejscowości toczyły się walki z atakującymi oddziałami Armii Czerwonej.

- Cmentarz rzymskokatolicki, przy kościele pw. św. Piotra i Pawła. Znajduje się tu grób 20 nieznanymi żołnierzy polskich poległych w 1920r. Grób odnowiony w 1994r. Na grobie wysoki drewniany krzyż z wyryty napisem: [belka pozioma] "POLE *krucyfiks* GŁYM", [belka pionowa] "ZA OJCZYZNĘ 1920 R". U stóp krzyża tablica z napisem: „Tu spoczywa 20 nieznanymi bohaterów poległych za Polskę w 1920 roku. Inicjator Zdzisław Piotrowski przy pomocy parafian Pratulina woj. Tadeusz Korszeń”.

PRAŻMÓW (wieś i gm., pow. piaseczyński, woj. mazowieckie)

- Cmentarz parafialny. Grób szeregowca Andrzeja Ryxa. Znajduje się w południowo-zachodnim rogu cmentarza parafialnego, koło kolumny z figurką św. Heleny. Kolumna została ustawiona na sztucznie usypanym pagórku, w którym znajduje się krypta grobowa rodziny Ryxów. Na wysokim cokole, w jednej z nisz, umieszczono tablicę z napisem: "Ś. † P./ ANDRZEJ/ RYX/ UR. 8.IX.1895 R./ W WOLI PRAŻMOWSKIEJ/ ABSOLWENT S.G.G.W./ W WARSZAWIE/ OCHOTNIK LEGJI/ AKADEMICKIEJ/ POLEGŁ W OBRONIE/ OJCZYZNY POD LWOWEM/ DN. 10.I.1919 R."

PROMNA (wieś i gm., pow. białobrzegi, woj. mazowieckie)

- Pomnik ustawiony tuż przy wejściu do kościoła św. Marii Magdaleny. Znajdują się na nim nazwiska mieszkańców poległych w wojach 1918-1920, 1939 i walk podczas II wojny światowej. Ufundowali go parafianie.

PRUSINOWICE (wieś, gm. Świercze, pow. pułtuski, woj. mazowieckie)

- Przy drodze wojewódzkiej nr 620 w miejscu walki i śmierci polskich żołnierzy przy drodze stoi okazały pomnik z kamienia z napisem: "18 TU / POLEGŁYCH / BOHATERÓW / 17 VIII 1920 R./ CZEŚĆ IM!".

PRUSZKÓW (m. pow., woj. mazowieckie)

- ul. Zdziarska (dz. Żbików). Murowana kapliczka z krzyżem z 1920 r. Pod krzyżem znajduje się napis z nazwiskami fundatorów oraz 1920 r.

PRZASNYSZ (m. pow. nad rz. Węgierką, woj. mazowieckie)

7.VIII.1920r. - miasto zajmują kozacy, w czasie strzelaniny zginęło kilku Polaków. Wojska sowieckie okupują miasto do 21 sierpnia.

19.VIII.1920r. - bój z XV Armią Czerw. w rejonie Przasnysza.

21-22.VIII.1920r. -

- ul. Ostrołęcka. Cmentarz rzymskokatolicki (położony we wsch. części miasta). W osi głównej cmentarza usytuowany jest pomnik poległych w 1920r. żołnierzy WP. Został on wzniesiony w latach 1926-29, na planie kwadratu w formie ażurowej kaplicy-baldachimu na czterech murowanych z cegły, otynkowanych kolumnach, pokrytej dachem w kształcie hełmu zwieńczonego metalowym krzyżem. Na przedniej stronie podstawy pomnika umieszczona jest m.in. metalowa tablica z napisem: "BOHATEROM/ POLEGŁYM w WALKACH/ o WOLNOŚĆ i NIEPODLEGŁOŚĆ OJCZYZNY/ POWSTAŃCOM 1863 R./ ORAZ ŻOŁNIERZOM W.P. z 1920 R./ POR. 76 P.P. JÓZEF. WOLSKIEMU/ PCHOR. 76 P.P. FELIKS. FLOETEROWI/ SZER. 76 P.P. ANDRZEJ. SIKORSKIEMU/ SZER. 76 P.P. FELIKS. GRZELAKOWI/ SZER. 70 P.P. MARIAN. WICHURZE/ SZER. 83 P.P. STEFAN. ROKOWI/ i 15 NIEZNANYM/ LUDNOŚĆ MIASTA I POW. PRZASNYSKIEGO". W czterech rogach tablicy widnieją sylwetki orłów w koronie.

PRZEDWOJEWO (wieś, gm. Opinogóra Górna, pow. ciechanowski, woj. mazowieckie)

W sierpniu 1920r. w okolicach wsi toczyły się krwawe walki.

- Na cmentarzu przykościelnym, obok drewnianego kościoła par. pw. Przemienienia Pańskiego i św. Stanisława b-pa z 1620r., stał przed II wojną światową pomnik żołnierzy polskich poległych w 1920r. Został on rozbity przez Niemców. Obecnie pozostał po nim jedynie cokół.

PRZEMIAROWO (wieś ok. 6 km na płn. od Pułtusa, pow. pułtuski, woj. mazowieckie)

PUŁAWY (m. pow. nad rz. Wisłą, woj. lubelskie)

12.VIII.1920r. - do kwatery głównej przyjeżdża Naczelną Wódz J.Piłsudski.

- Osiedle Kaniowczyków, położone jest w centralnej części miasta przy ul. Lubelskiej (dawna ul. F. Dzierżyńskiego), a ograniczona ul. J. Słowackiego i ul. Kaniowczyków (d. ul. XX-lecia PRL).
- ul. Czartoryskich 6A. Na murze ogrodzenia przy budynku Muzeum Regionalnego PTTK (dawnego szpitala św. Karola Boromeusza) umieszczona jest tablica z orłem w koronie z następującym napisem: "BOHATEROM/ ROKU 1920/ w 60 ROCZNICĘ/ 1980 °PTTK".
- ul. Czartoryskich 8. Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa (dawny pałac Czartoryskich). W prawej części pałacu, na ścianie przy wejściu do Centralnej Biblioteki Rolniczej, w sierpniu 1990r. zrekonstruowano i odsłonięto tablicę pamiątkową o treści: "15 VIII 1920 15 VIII 1930/ W MURY TE, SKĄD PADŁ ROZKAZ/ JÓZEF A PIŁSUDSKIEGO/ PODJĘCIA ZWYCIESKIEJ OFENSYWY/ PRZECI W NAJAZDOWI BOLSZE WICKIEMU/ TABLICĘ TĘ KŁADZIE/ NACZELNEMU WODZOWI/ I/ OFIARNYM WOJSKOM/ W HOŁDZIE/ WSPÓLCZESNYM I POTOMNYM/ NA PAMIĄTKĘ/ SPOŁECZEŃSTWO PUŁAWSKIE/ REKONSTRUKCJA AD.1990".
- ul. Lubelska 7a. Kościół pw. MB Różańcowej. W krużgoczu kościoła tablica poświęcona 2 Pułkowi Saperów Kaniowskich z napisem: "(odznaka pamiątkowa 2 psap)/ W TYM MIEJSCU W LATACH 1921-1939/ STACJONOWAŁ 2-GI PUŁK/ SAPERÓ W KANIOWSKICH/ NA KARTY HISTORII PUŁK WPISAŁ SIĘ/ OCZESTNICZĄC W ZWYCIESKICH BOJACH/ .../ W OBRONIE WARSZAWY 18.8.1920 R./ .../ KU CZCI POLEGŁYM/ SPOŁECZEŃSTWO MIASTA PUŁAWY".
- ul. Saperów Kaniowskich i ul. gen. Władysława Sikorskiego (ulice te znajdują się na Osiedlu Niwa przy ul. Lubelskiej).
- ul. Włostowicka 55, obok kościoła par. pw. Św. Józefa, po prawej stronie drogi w kierunku Kazimierza Dolnego, jest usytuowany pomnik dziesięciolecia odzyskania niepodległości na który

składa się obelisk zwieńczony orłem oraz dwie poziomo położone na podmurówce tablice. Na podmurówce obelisku widnieje napis: " 11 listopada 1918/ ODZYSKANIE NIEPODLEGŁOŚCI". Po prawej stronie obelisku ustawiona jest tablica z napisem: "Polegli na polu chwały w obronie Państwa Polskiego pod wodzą Józefa Piłsudskiego z najazdem bolszewickim 1920r., (...wymieniono 17 nazwisk...)". Na drugiej tablicy, po lewej stronie obelisku, umieszczono następujący napis: "DLA UPAMIĘTNIEŃ/ 10 LECIA/ NIEPODLEGŁOŚCI/ POLSKI/ MŁODZIEŻ SZKOLNA/ DRZEWKO TO POSADZIŁA/ WŁOSTOWICE DNIA 11/ LISTOPADA 1928 R."

PUŁTUSK (m. pow. nad rz. Narew, woj. mazowieckie)

9-10.VIII.1920r. - toczą się zaciekle walki o utrzymanie miasta, którego bronił gen. Baranowski (sztab mieścił się w hotelu "Victoria"). Miasto ostrzeliwała artyleria sowiecka z rejonu Przewodowa.

10.VIII.1920r. - w Pułtuskach przebywał gen. Sikorski, który apelował o utrzymanie miasta za wszelką cenę.

12.VIII.1920r. - po południu bolszewicy sforsowali Narew i wkroczyli do miasta, opuszczonego przez polskie oddziały. W okolicach cmentarza przy kościele św. Krzyża rozstrzelano ukrywających się żołnierzy polskich, a ciała po egzekucji pokłuto jeszcze bagnietami.

17.VIII.1920r. - w wyniku natarcia oddziałów 9.DP o godz. 20-tej miasto zostało wyzwolone. Pierwszy do miasta wkroczył 15.pułk 9.DP pod dowództwem mjr Bolesława Zalewskiego.

- ul. Kościuszki 133. Pierwszy cmentarz grzebalny. Na prawo, za bramą wejściową, obok kwater wojskowych, znajduje się kopiec na grobach 45 żołnierzy polskich poległych pod Pułtuskim 1920r. Jego skarpy wyłożone są kamieniami, a na szczycie drewniany krzyż z napisem: "BÓG/ HONOR/ (w środku krucyfiks)/ OJCZYŻNA/ 1920". U stóp kopca tablica z brunatnego marmuru z napisem: "W 70 ROCZNICĘ/ BOHATERSKIM ŻOŁNIERZOM POLSKIM/ POLEGŁYM W DN. 10-11.VIII.1920 R/ POD PUŁTUSKIEM/ W OBRONIE NIEPODLEGŁEJ OJCZYŻNY/ W WOJNIE POLSKO-SOWIECKIEJ/ MIESZKAŃCY MIASTA/ PUŁTUSK 10.VIII.1990R.". KWATERY żołnierzy polskich poległych w 1920r.

- ul. Rynek 41 – Ratusz.

1. Na ścianie, po lewej stronie wejścia do Urzędu Miejskiego wmurowana jest tablica z czarnego marmuru z napisem: "W DNIU 17 SIERPNIA 1920 R./ ARMIA POLSKA W WALCE Z/ BOLSZEWIKAMI WYZWOLIŁA/ PUŁTUSK./ CZYNU TEGO DOKONAŁ 15 PP/ „WILKÓW” DZIAŁAJĄCY W SKŁADZIE/ 9 DYWIZJI PIECHOTY W RAMACH/ V ARMII DOWODZONEJ PRZEZ GEN./ WŁADYSŁAWA SIKORSKIEGO./ WIECZOREM 17 SIERPNIA 1920 R./ PUŁK SZTURMEM ZDOBYŁ MIASTO./ DOWÓDCA PUŁKU MJR BOLESŁAW/ ZALEWSKI OTRZYMAŁ GODNOŚĆ/ HONOROWEGO OBYWATELA MIASTA/ PUŁTUSKA. SZTANDAR PUŁKU ZOSTAŁ/ ODZNACZONY KRZYŻEM VIRTUTI/ MILITARI V KLASY./ (wryty herb Pułtusk)/ W 76 rocznicę tego wydarzenia/ mieszkańcy Pułtusk/ czyn bohaterskich żołnierzy/ uczcili wmurowaniem tej tablicy".

2. Na ścianie, po prawej stronie wejścia do Urzędu Miejskiego wmurowana jest tablica odlana w metalu poświęcona marszałkowi Józefowi Piłsudskiemu z napisem: "(profil głowy marszałka) WSKRZESICIEL PAŃSTWA POLSKIEGO, TWÓRCA i WÓDZ/ ARMII POLSKIEJ MARSZAŁEK JÓZEF PIŁSUDSKI./ VRODZONY W ZIEMI WILEŃSKIEJ ..., OREŻEM WYKREŚLIŁ GRANICE POL- SKI. – W 1020 R. ODPARŁ NAJAZD BOLSZEWICKI. – OD 1926 r. DAŻY/ CAŁĄ POTĘGĄ SWEJ WOLI DO NAPRAWY KONSTYTUCJI./ ...W KRÓTKIM CZASIE OLBRZYMIEGO DZIEŁA. STA-/ WIANE JEMU POMNIKI SĄ JEDNOCZEŚNIE POMNIKAMI/ MIŁOŚCI OJCZYŻNY!/ Wacław Sieroszyński".

- ul. ks. Ignacego Skorupki (ulica znajduje się na Osiedlu Skarpa Górna).

- ul. Ignacego Daszyńskiego róg ul. Stare Miasto. Kościół św. Józefa.

Podobno jest tablica poświęcona poległym w 1920r.

- ul. Piotra Skargi. Kościół św. Piotra i Pawła, zwany też kościołem szkolnym. Wewnątrz kościoła na marmurowej tablicy, wmurowanej w 1923r., umieszczone są nazwiska poległych w 1920r. uczniów-ochotników pułtuskiego gimnazjum. Obecnie kościół jest zamknięty.

- W 1923r. w istniejących w Pułtusku koszarach wystawiono pomnik z napisem: "Poległym żołnierzom 13 P.P. w walkach o wolność 1918-1920", który odsłonił Prezydent RP Stanisław Wojciechowski. Pomnik został zniszczony w czasie okupacji.

PUSTELNIK (obecnie osiedle w pñ. części miasta Marki, w 1920r. wieś, pow. wołomiński, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - miejscowość znajdowała się na bezpośrednim zapleczu II linii polskiej obrony. Mieściły się tu składy materiałów budowlanych niezbędnych przy pracach fortyfikacyjnych oraz odwody 1. Armii WP. W nieistniejącym obecnie folwarku Pustelnik, który wtedy znajdował się na II linii polskiej obrony stacjonowały niektóre jednostki 1. Dyw. Litewsko-Białoruskiej.

13.VIII.1920r. - we wsi stacjonował pułk grodzieński.

PUZNÓWKA (wieś, gm. Pilawa, pow. garwoliński, woj. mazowieckie).

- Mogiła zbiorowa znajduje się w zachodniej części wsi, po północnej stronie drogi. Urządzony jest w kształcie kopca, na którego szczycie znajduje się metalowy krzyż - u podnóża kopca stary drewniany oraz tablica z napisem:

"PAMIĘCI POLEGŁYM W CZASIE WALK/ I WOJNY ŚWIATOWEJ 1914-1918,/ WOJNY POLSKO ROSYJSKIEJ 1919-1920,/ II WOJNY ŚWIATOWEJ 1939-1945./ OJCZYŻNA TO ZIEMIA I GROBY./ NARODY TRACĄC PAMIĘĆ – TRACĄ ŻYCIE./ MY PAMIĘTAMY./ PUZNÓWKA 1998".

RACIĄŻ (m. gm. w dolinie rz. Raciążnicy, pow. płoński, woj. mazowieckie)

14.VIII.1920r. - miasto zostaje zajęte przez oddziały 53. i 18. dywizji strzelców pieszych z IV Armii Czerwonej.

RADOM (m. pow. nad rz. Mleczną, woj. mazowieckie)

- Cmentarz grzebalny: w wydzielonej kwaterze legionistów grób kapitana Józefa Mariańskiego, poległego w Białymstoku w wojnie 1920r. (zwłoki ekshumowano w 1923r.??). Kapitan był zasłużonym Komendantem Okręgowego POW w Radomiu, a 2.XI.1918r. dowodził rozbrajaniem Austriaków w Radomiu.

RADZANÓW (wieś gm. nad rz. Wkra, pow. mławski, woj. mazowieckie)

- Cmentarz grzebalny: mogiła żołnierzy polskich poległych w 1920r.

RADZIWIE (od 1923r. dzielnica Płocka, na lewym brzegu Wisły, w 1920r. - wieś).

Patrz PŁOCK.

RADZYMIN (m. gm., pow. wołomiński, woj. mazowieckie)

12-16.VIII.1920r. - Bitwa o Radzymin.

12.VIII - Ok. godz. 18.00 artyleria radziecka otworzyła ogień na miasto. Pociski padały w rejonie kościoła i starostwa nie wyrządzając większych strat.

12/13.VIII - nocne utarczki z radzieckimi patrolami.

13.VIII - rano atak 61., 62. i 63. brygady 21. Dyw. Strzelców Smolina na miasto.

14.VIII.1920r. - w południe miasto zostało odebrane z rąk bolszewickich, ale niebawem oddziały polskie musiały się wycofać w sytuacji grożącego oskrzydlenia.

15.VIII.1920r. - Polacy wprowadzają do walki czołgi.

15-16.VIII.1920r. - zacięte boje o miasto toczyły się aż do dnia 16.VIII, gdy ok. godz. 13 odzyskane zostały polskie pozycje obronne, które utracono 13.VIII. W bitwie pod Radzyminem straty polskie wynosiły: 18 oficerów, 292 podoficerów i szeregowców poległych, 60 oficerów i 1590 podof. i szeregowców rannych, 22 oficerów i 1052 podof. i szeregowców zaginionych. Bitwa pod Radzyminem w potocznej świadomości traktowana jest często jako Bitwa Warszawska, która zadecydowała o klęsce Armii Czerwonej pod Warszawą. W rzeczywistości 16.VIII wieczorem XVI Armia Czerw.

szycowała się do ponownego ataku na Warszawę i forsowania Wisły. Zamiary te pokrzyżowała dopiero kontrofensywa polska znad Wieprza rozpoczęta 16.VIII (o jeden dzień wcześniej niż planowano). Patrz ALEKSANDRÓW (folwark).

18.VIII.1920r. - na Rynku gen. J.Haller dekorował bohaterów Krzyżami Virtuti Militari.

- "DROGA GOLGOTY NARODU POLSKIEGO" - tak szosę warszawską (ob. Al. Jana Pawła II) nazwał w 1973 r. Prymas Kardynał Stefan Wyszyński. Droga połączyła Cmentarz Poległych 1920 r. z Kolegiatą Radzyminską w centrum miasta. Wzdłuż drogi, tj. Al. Jana Pawła II w latach 1998-2005 ustawiono 16 krzyży Virtuti Militari upamiętniających jednostki WP walczące o Radzymin 13-16 sierpnia 1920 r.

- ul. Komunalna 4. Zasadnicza Szkoła Zawodowa przy Zakładzie Szkolenia Zawodowego w dniu 25.V.1991r. otrzymała imię kpt. Stefana Pogonowskiego, a w korytarzu szkoły odsłonięto tablicę poświęconą patronowi. Patrz ZAMOSTKI WÓLCZYŃSKIE. Na tablicy widnieje napis: "1895-1920/

PATRON SZKOŁY/ KPT. STEFAN POGONOWSKI/ BOHATER RADZYMINA 1920/ RADZYMIN 1991". W prawym górnym rogu tablicy umieszczony jest medalion z podobizną Stefana Pogonowskiego.

- ul. Konstytucji 3 Maja 17, róg ul. kpt. Stefana Pogonowskiego. Od strony ul. Janusza Korczak nowy budynek przychodni zdrowia funkcjonujący od 1997r. Nad wejściem do przychodni umieszczony jest napis wykonany z liter odlanych w brązie: "CENTRUM MEDYCZNE/ im. Bitwy Warszawskiej 1920r./ w Radzyminie/ PRZYCHODNIA ZDROWIA". W korytarzu przychodni, po lewej stronie wejścia ustawione jest popiersie marszałka Józefa Piłsudskiego, a zanim na ścianie pamiątkowa tablica.
- ul. mjr. Stefana Waltera (dawna ul. gen. Waltera Świerczewskiego; przywrócona w 1989r., nazwa z przed II woj. św.). Mjr. Stefan Walter był dowódcą 29 pułku Strzelców Kaniowskich, ciężko ranny pod Mokrem 15.VIII.1920r., zmarł 6.X.1920r. w Warszawie.

- ul. Warszawska 60 róg ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego (zmieniona w 1988r. nazwa ul. Cmentarnej - ulica do wsi Ciemne). Cmentarz parafialny: znajdują się tu zbiorowe groby żołnierzy polskich poległych w 1920r. oraz kaplica-pomnik odsłonięta w dniu 9.X.1927r., przed którą 13 czerwca 1999r. modlił się papież Jan Paweł II. Na murowanych słupach bramy wejściowej na cmentarz umieszczone są cztery tablice poświęcone pochowanym tu żołnierzom poległym w 1920r. z następującymi napisami: "POLEGŁYM CZEŚĆ/ CMENARZ PARAFIALNY/ NA KTÓRYM SPOCZYWAJĄ/ BOHATEROWIE POLEGLI/ POD RADZYMINEM/ W ROKU 1920/ r.1939";

"13-18 VIII 1920/ TYŚMY SIĘ MEŻNIE PRZE OJCZYZNY BILI/ I NA OSTATEK GARDŁA POŁOŻYLI/ NIE MASZ PRZECHODNIV ŁZY NAD NAMI TRACIĆ/ TAKĄ ŚMIERĆ MÓGŁYŚ SAM DROGO ZAPŁACIĆ/ JAN z CZRNOLASV/ POLEGŁYM TV/ W OBRONIE OJCZYZNY I STOLICY/ TOWARZYSZOM BRONI-ŻOŁNIERZOM/ ZIEMI GRODZIEŃSKIEJ/ KORPVS OFICERSKI/ 81-GO PVŁKV STRZELCÓW GRODZIEŃSKICH/ IMIENIA STEFANA BATOREGO/ W 10-Ą ROCZNICĘ POWSTANIA PVŁKV/ 12 XI 1918 - 12 XI 1926";

""PRZECHODNIU! - POWIEDZ/ OJCZYŹNIE, ŻE WIERNI JEJ/ PRAWOM - TU SPOCZYWAMY."/ TOWARZYSZOM BRONI B.46.P.P./ STRZELCÓW KRESOWYCH/ OBECNIE 5.P.S.P.- POLEGŁYM/ W OBRONIE OJCZYZNY POD RA/DZYMINEM W DNIACH CHWAŁY/ 13-18.VIII.1920.R./ OFICEROWIE I SZEREGOWI/ 5.PUŁKU STRZELCÓW PODHALAŃSKICH/ 14.VIII.1931.R.";

"POLEGŁYM POD RADZYMINEM/ W DNIACH CHWAŁY 1920 ROKU/ BOHATEROM/ 85 PUŁKU STRZELCÓW WILEŃSKICH/ 85 PUŁK STRZELCÓW WILEŃSKICH/ MIASTO WILNO".

Przed kaplicą trzy bratnie mogiły. Po prawej od wejścia mogiła zbiorowa poświęcona żołnierzom poległym w 1939 r. Po środku zbiorowa mogiła, ziemna (wymiary 20x13 m), otoczona murkiem, na niej krzyż i betonowa tablica z napisem:

"BRATNIA MOGIŁA/ BOHATERÓW/ POLEGŁYCH ZA OJCZYZNĘ/ W ROKU 1920/ UFUNDOWANA OFIARNOŚCIĄ/ PRACOWNIKÓW/ MAGISTRATU M. ST. WARSZAWY".

Po lewej stronie od wejścia zbiorowa mogiła, ziemna (wymiary 20x13 m), otoczona murkiem, na niej krzyż i betonowa tablica z napisem:

"BRATNIA MOGIŁA/ BOHATERÓW POLEGŁYCH/ W OBRONIE OJCZYZNY W 1920 R./ UFUNDOWANA OFIARNOŚCIĄ/ PRACOWNIKÓW/ BANKU POLSKIEGO W WARSZAWIE".

Przy mogile pomnik modlącego się św. Jana Pawła II.

Za mogiłami, przy głównej alei, murowana kaplica-pomnik, odsłonięta 9 października 1927 r. Na jej szczycie fresk przedstawiający żołnierzy broniących Warszawy. Na frontowej ścianie kaplicy cmentarnej, po lewej stronie wejścia umieszczona jest rzeźba głowy papieża Jana Pawła II, a pod nią tablica z marmuru z wyrytym napisem:

"(herb papieski)/ URODZIŁEM SIĘ/ W ROKU 1920/ W MAJU, W TYM CZASIE,/ KIEDY BOLSZEWICY/ SZLI NA WARSZAWĘ./ I DLATEGO NOSZĘ/ W SOBIE OD URODZENIA/ WIELKI DŁUG W STOSUNKU/ DO TYCH, KTÓRZY WÓWCZAS/ PODJĘLI WALKĘ/ Z NAJEŹDZCĄ I ZWYCIĘŻYLI,/ PŁACĄC ZA TO SWOIM ŻYCIEM. (...)/ PRZYBYWAM TU Z

WIELKĄ WDZIĘCZNOŚCIĄ, SPŁACAJAC/ DŁUG ZA TO, CO OD NICH/ OTRZYMAŁEM.
(...)/ (podpis: *Jan Paweł II*)/ RADZYMIN 13.6.1999/ W 80 ROCZNICĘ/ CUDU NAD WISŁĄ/
MIESZKAŃCY ZIEMI RADZYMIŃSKIEJ".

Na ścianie bocznej kaplicy, od strony głównego wejścia, tablica z napisem:

"†/ CHWALEBNIK/ POLEGŁYM/ W WALKACH/ POD RADZYMINEM/ W OBRONIE
OJCZYZNY/ W ROKU 1920 - RODACY".

Pamiętkowa tablica wewnątrz kaplicy z napisem:

"POLEGLI W WALKACH Z BOLSZEWIKAMI W R. 1920/ MIESZKAŃCY POW.
RADZYMIŃSKIEGO/ Ś.†P./ Z GMINY JADÓW: J. GMUR, K. MODZELEWSKI, S. SOBIESKI.
GM. KAMIEŃCZYK:/ J. NAJMOTA, J. WYSZYŃSKI. GM. KLEMBÓW: S. LACH, P. RADZKI, S.
SUCHOCKI,/ S. SIENKIEWICZ. GM. MIĘDZYLEŚ: J. BANASZEK, K. GAJCY, S. JANKOWSKI,
S. WIĘCH,/ S. JACHACY, S. KIELAK, P. KUR, S. MUSZELIK, S. PYTKOWSKI, J. RAFALIK, B.
SOBISZ,/ J. SUCHENEK, J. SASIN. GM. RADZYMIN: A. RASIŃSKI, J. SADLIK. GM.
RĘCZAJE:/ E. BOSS, P. KUŹNICKI, J. SZCZĘSNY, S. TLAGA, J. WÓJCIK. GM. TŁUSZCZ: J.
GIERTZ,/ Z. BALCERAK, J. DĄBROWSKI, M. GROMCZEWSKI, W. JĘDRAK, S. KOSTRZON,
F. KUBUJ,/ B. KOWALEWSKI, J. KARWASIŃSKI, J. KUR, A. MICHALIK, E. MIĄTKIEWICZ,
W. PIEKUT,/ A. ORDYNIAN, E. PIECHOTA, W. ROJECKI, B. ROGUSKI, W. RACKI, J.
STRYJEK,/ T. SAPIECHA. GM. ZABRODZIE: F. BAŃSKI, J. GRZESZKIEWICZ, A. NAJMOŁA,
M. ROPEK,/ A. STAŃCZAK, J. WRONA, S. ZIELIŃSKI, S. ŻELAZOWSKI/ CZEŚĆ ICH
PAMIĘCI!"

Za kaplicą, przy głównej alei, kwatery poświęcone bohaterom II wojny światowej oraz dwie bratnie mogiły z wojny 1920 roku.

Pierwsza zbiorowa mogiła poświęcona jest 30 Pułkowi Strzelców Kaniowskich. Otoczona murkiem, na niej krzyż i betonowa tablica z napisem:

"BRATNIA MOGIŁA/ ŻOŁNIERZY 30 PUŁKU/ STRZELCÓW KANIOWSKICH/ POLEGŁYCH
POD RADZYMINEM/ W WOJNIE Z BOLSZEWIKAMI 1920 R."

Druga zbiorowa mogiła poświęcona jest 28 i 29 Pułkowi Strzelców Kaniowskich. Kwaterna otoczona murkiem, na niej duży krzyż, a pod nim tablica z napisem:

"BRATNIA/ MOGIŁA BOHATERÓW/ KANIOWCZYKÓW/ POLEGŁYCH ZA OJCZYZNĘ/ W
ROKU 1920/ UFUNDOWANA PRZEZ TELEFONISTKI P.A.S.T.". Po lewej stronie tablicy krzyż
VIRTUTI MILITARI, a po prawej krzyż NA POLU CHWAŁY 1920.

W narożach kwatery umieszczone są betonowe słupki z tablicami.

W narożniku po lewej stronie krzyża tablica z napisem:

"28 PUŁK STRZELCÓW/ KANIOWSKICH/ W BOJACH O NIEPODLEGŁOŚĆ/ POD
RADZYMINEM/ WÓLKĄ RADZYMIŃSKĄ/ NIEPORĘTEM I MOKREM/ POSŁUSZNI
PRAWOM OJCZYZNY/ W DNIACH 15-17 SIERPNI/ 1920 ROKU/ POLEGLI/ KPT.
POGONOWSKI STEFAN/ KPT. PECZKOWSKI BENEDYKT/ PLUT. ROZENBLAT KAROL/
STRZ. CZARNECKI MICHAŁ/ STRZ. CZĘCZEK FRANCISZEK".

W narożniku po prawej stronie krzyża tablica z napisem:

"29 PUŁK STRZELCÓW/ KANIOWSKICH/ W BOJACH O NIEPODLEGŁOŚĆ/ POD
RADZYMINEM I MOKREM/ POSŁUSZNI PRAWOM OJCZYZNY/ W DNIU 15 SIERPNI/ 1920
ROKU/ POLEGLI/ MJR WALTER STEFAN/ PLUT. FISZER FRANCISZEK/ KPR.
KRZYCZEWSKI ANTONI/ KPR. SYPNIEWSKI STANISŁAW/ STRZ. CZEKAN MICHAŁ/ STRZ.
KORDZIŃSKI KAZIMIERZ/ STRZ. WIELGOSZ MARIAN".

W lewym narożniku od frontu kwatery odznaka 28 Pułku Strzelców Kaniowskich i miejscowości ze szlaku bojowego: "BOREJKI/ AUTA/ RADZYMIN/ SOKAL", a w prawym narożniku od frontu kwatery odznaka 29 Pułku Strzelców Kaniowskich.

- ul. gen. Lucjana Żeligowskiego (d. ul. Parkowa). Gen. L. Żeligowski był d-cą 10 Dyw. piechoty strzelców kaniowskich i głównodowodzącym bitwą o Radzymin w sierpniu 1920r..

- *Skwer przy zbiegu ul. Konstytucji 3 Maja i ul. Warszawskiej. Towarzystwo Przyjaciół Radzimina planuje tu wznieść POMNIK "Bitwy pod Radziminem 1920r.". Na pomniku tym prawdopodobnie będzie umieszczony następujący napis: "W dniach 13-15.VIII.1920r. 1 Armia Polska pod dowództwem gen. F. Latynika stoczyła bitwę o Radzimin, która miała decydujące znaczenie dla zwycięstwa w wojnie polsko - sowieckiej."?*

- Rada Narodowa decyzją z dn. 29.X.1989r. przywróciła miastu historyczne nazwy następujących ulic:
 - ul. kpt. Stefana Pogonowskiego (d. ul. Szpitalna),
 - ul. Strzelców Kaniowskich (d. ul. Armii Ludowej),
 - ul. Strzelców Wileńskich (d. ul. Jarosława Dąbrowskiego).

- W 1990r. przywrócono dwie dalsze, historyczne nazwy ulic związanych w wojną 1920r.:
 - ul. ks. Ignacego Skorupki (d. ul. Wiosenna), patrz OSSÓW;

RADZYŃ PODLASKI (m., woj. białskopodlaskie)

16.VIII.1920r. - dywizje polskie zajmują miasto.

RAKÓW (wieś i gm., pow. kielecki, woj. świętokrzyskie)

- Na rynku (pl. Wolności) znajduje się obelisk z medalionem marszałka Józefa Piłsudskiego, pod którym umieszczona jest tablica z czarnego marmuru z napisem:

"PADLI NA POLU CHWAŁY/ ODPIERAJĄC OD GRANIC/ PAŃSTWA POLSKIEGO/ POD WODZĄ/ JÓZEFA PIŁSUDSKIEGO/ NAWAŁY NAJEŻDZÍCÓW/ W LATACH 1918-1920/ (Krzyż Walecznych)/ MIESZKAŃCY/ GMINY RAKÓW/ 1928/ PAMIĘĆ POLEGŁYM/ TREŚĆ TABLICY PRZYWRÓCONO/ W ROKU 1991".

RAWICZ (m. pow., woj. wielkopolskie)

- W mieście znajduje się pomnik bohaterów wojny polsko-bolszewickiej z 1920r. Na frontowej płycie pomnika, pod wizerunkiem orła w koronie widnieje napis:

"TU/ W BYŁYCH KOSZARACH/ W 1920 ROKU/ MIEŚCIŁ SIĘ LAZARET,/ W KTÓRYM PRZEBYWALI/ RANNI ŻOŁNIERZE POLSCY/ W WOJNIE POLSKO-BOLSZEWICKIEJ/ W IMIENIU SPOŁECZEŃSTWA ZIEMI RAWICKIEJ/ ZARZĄD MIEJSKI GMINY RAWICZ, 15 SIERPNI 2000".

RĄCZNO (wieś, woj. piotrkowskie) - **RĘCZNO** (wieś i gm., pow. piotrkowski, woj. łódzkie)

- We wsi znajduje się pomnik z głazów wysokości ok. 2,5 m, na którym umieszczona jest tablica z napisem: "W czwartą rocznicę Cudu nad Wisłą młodzież Rączna/ Rączno 1924". Obok tablicy wmurowany pocisk wzięty z pola bitwy.

REMBELSZCZYŻNA (wieś między Kanałami Bródnowskim a Żerańskim, woj. mazowieckie)

14.VIII.1920r. - Późnym wieczorem patrol 241.pp 81.bryg. radzieckiej osiągnęły rejon wsi, co było najgłębszym wtargnięciem nieprzyjaciela na odcinku obrony 46.pp.

REMBERTÓW (ob. warszawska dzielnica; patrz -Warszawa, woj. mazowieckie)

W płn. części ob. Rembertowa, o dawnej rosyjskiej nazwie Poligonnyj Gorodok, znajdował się wielki poligon istniejący do dzisiaj.

14.VIII.1920r. - stąd wyruszył III batalion 13.pp na pomoc walczącym pod Ossowem. Uderzenie tych oddziałów od strony południowej na Ossów zdecydowało o klęsce bolszewików i ich wycofaniu się na pozycje wyjściowe.

- Przy głównym wejściu do Akademii Sztabu Generalnego (powstałej tu po II woj. św.), do początku lat 80-ych znajdował się niewielki cmentarz związany z 1920r.

ROKITNO (wieś gm. ok. 15 km na płn.-wsch. od Białej Podlaskiej, woj. białskopodlaskie)

RÓŻAN (m. gm. na prawym brzegu Narwi, pow. makowski, woj. mazowieckie)

- ul. Cmentarna. Cmentarz rzymskokatolicki (położony w płn.-wsch. części miasta, przy szosie z Warszawy do Ostrołęki, ok. 300 m od kościoła): w płd.-wsch. części cmentarza zbiorowa mogiła z pomnikami żołnierzy polskich uprowadzonych z Różana i zamordowanych we wsi Miecze 23 sierpnia 1920r. Na pomniku napis: "(...13 nazwisk...) Zginęli w czasie wojny 1920r." W czasie budowy pomnika był napis: "Zamordowani przez bolszewików w 1920r. Powstanie mścicieli z kości naszych i zapali serca przyszłych pokoleń gorącą miłością Ojczyzny. 1929".

RUDA (wieś nad rz. Rządza, ok. 5 km na płn.-zach. od Radzimina, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - przez wieś przechodziła I linia polskiej obrony obsadzona przez 48.pp.

12-13.VIII.1920r. - W wieczornych ciemnościach pododdział z 189.pułku 21.dywizji radzieckiej Smolina zaskoczył polskie placówki 48.pp z 11.DP dowodzone przez płk. Kazimierza Łukoskiego, broniące odcinka Rynia-Łosie ciągnącego się wzdłuż doliny rz. Rządzy. W krótkim boju pododdział radziecki wziął do niewoli kilkunastu żołnierzy i zajął wieś. Wczesnym rankiem 13.VIII dowódca 2.bat. 48.pp kpt.Stanisław Grodzki poprowadził polski kontratak na wieś siłami 5.komp. ppor.Józefa Żaka i 11.komp. sierż. sztab. Mariana Jagielskiego. Do godz 9.00 wieś została odbita. Straty polskie wyniosły kilku poległych i kilku rannych żołnierzy. Rosjanie utracili w Rudzie 16 zabitych, 3 rannych i 7 wziętych do niewoli.

16.VIII.1920r. - po południu wyparto całkowicie wojska bolszewickie z pozycji pod Rudą, odzyskując w ten sposób odcinek I linii obrony.

RYBIENKO LEŚNE (obecnie dzielnica Wyszkowa nad rz. Bug, pow. wyszkowski, woj. mazowieckie)

- Pomnik wystawiony przed II woj. św., jesienią 1949r. został zniszczony. Obecnie postawiono nowy pomnik, który odsłonięto i poświęcono w dniu 13.VIII.1989r. Napis: "TU ZOSTALI / ZAMORDOWANI / DN. 17.VIII.1920 / PRZEZ CZREZWYCZAJKĘ / BOLSZEWICKĄ / ŚP. ANTONI WOŁOWSKI / PPOR. WOJSK POLSKICH / I SZEŚCIU NIEZNANYCH / CZEŚĆ ICH PAMIĘCI".

- ul. ppor. Antoniego Wołowskiego (zmieniona w 1990r. nazwa ul Nadburzańskiej, przy której znajduje się pomnik.

RYNIA (wieś nad Narwią w pobliżu ujścia Rządzy, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - przez wieś, wzdłuż Rządzy ciągnęły się umocnienia I linii polskiej obrony, będąc jednocześnie miejscem styku z II linią obrony. Wieś obsadzona była przez oddziały 48.pp.

RYPIN (m. pow. nad rz. Rypienią, woj. kujawsko-pomorskie)

11.VII.1920 - powstaje Obywatelski Komitet Obrony Państwa na pow. rypiński.

16.VIII.1920r. - o godz. 7.30 bez wystrzału do miasta wkraczają bolszewicy w sile ok. 500 konnych z taborami. Był to 86-ty międzynarodowy pułk składający się przeważnie z Węgrów, Polaków dezertersów, Rosjan i innych. Po południu wyruszyli pod Brodnicę.

20.VIII.1920r. - o godz.1-szej po południu oddziały WP wkroczyły do Rypina i po krótkiej strzelaninie wyzwoliły miasto.

RZECZKI-WÓLKI (część wieś Rzeczek, gm. i pow. ciechanowski, woj. mazowieckie)

19.VIII.1920r. - miała miejsce potyczka oddziału polskiego ze składu 201.Ochotniczego Pułku Piechoty z oddziałem Kozaków 3.KK Gaja, w której zginęło 9 żołnierzy polskich.

- Pod potężnymi wierzbami, na łące należącej do ob. Mieczysława Kowalskiego, stoi wyniosły pomnik z piaskowca, otoczony betonowym murem. Na pomniku widnieje napis: "W tę ziemię wsiąkała krew ofiarna. 19.VIII.1920r. W walce o ziemię ojczystą, ciężko raniony, prawy jej syn Tadeusz Wrzesiński, harcerz, student Uniwersytetu Warszawskiego, ochotnik od 1918 roku, porucznik 201p.p., przedstawiony do krzyża Virtuti Militari, dobity został przez Kozaków. Żył lat 20. W pierwszą rocznicę bitwy, w której padło 9 żołnierzy ochotników poświęcony ten kamień składają swemu jedynekowi, swej chlubie i nadziei. Rodzice."

- Około 1 km od powyższego pomnika na pagórku między wierzbami, na polu ob. Szczepana Głodowskiego, stoi pomnik z Chrystusem Frasobliwym. Na cokole jest napis: "Obrońcom Ojczyzny, ochotnikom 201pp, który po ciężkich znojach i krwawych walkach i po wyparciu stąd wroga 19 sierpnia 1920r., tu w tej ziemi chwilowy odpoczynek znaleźli. Pamięć im, kochanie i błogosławieństwo....8 nazwisk i dwaj, których nazwiska nieznane. >>A jeśli komu droga otwarta do nieba - tym co Ojczyźnie służą.<< J.Kochanowski. >>Większą nad tę miłość żadnej nie ma jeśli kto życie położy za rodaków swoich.<< Św. Jan XV."

RZEKUŃ (wieś gm., ok.5 km na płd.-wsch. od Ostrołęki, pow. ostrołęcki, woj. mazowieckie)

- ul. Kościuszki. Cmentarz rzymskokatolicki (położony na skraju wsi): w zach. części cmentarza dwie zbiorowe mogiły żołnierzy polskich poległych w 1920r. z pomnikiem 2 Pułku Ułanów odsłoniętym w 1928 r.

RZESZOTKÓW (wieś, gm. Paprotnia, pow. siedlecki, woj. mazowieckie)

- Przy dawnej szkole, krzyż z napisem: „Poległym za Ojczyznę pomnik ten kładą Koło Młodzieży i Związek Strzelecki w Rzeszotkowie 6/VIII 1922 r.”.

RZEWIN (wieś nad rz. Raciążnicą, woj. mazowieckie)

RŻYSKA (wieś, ok 5 km na płn. od Wołomina, woj. mazowieckie)

13.VIII.1920r. - o godz.17.00 rozpoczął się atak 80. Brygady Strzelców ze składu 27.Dyw. Strzelców W.Putny z rejonu Kraszewa w kierunku Rżyska i Jankowa Starego na pozycje 1 batalionu kpt. Ignacego Dorocińskiego. Atak sowiecki był wspierany ogniem artylerii z rejonu Kraszewa. Na tym odcinku walczył polski 46.pp. Zmasowany atak sowiecki doprowadził do panicznej ucieczki żołnierzy polskich w kierunku Radzyna. Tylko 2.kompania ppor.Andrzeja Rodziewicz-Bielewicza po obronie rejonu Rżyska cofnęła się do Jankowa w sposób zorganizowany.

SADŁOWO (wieś, ok. 8 km. na pld. od Żuromina, woj. mazowieckie)

- W kościele parafialnym umieszczona jest tablica, której tytuł został zatynkowany. Pod wizerunkiem krzyża Virtuti Militari wypisane jest 14 nazwisk.

SADOWNE (wieś i gm., pow. węgrowski, woj. mazowieckie)

- Cmentarz parafialny. Mogiła nieznanego żołnierza poległego w 1920 r. Na płycie pamiątkowej napis: „Nieznany żołnierz 1920 w XX rocznicę niepodległości. Sadowne 11-XI-1918-1938”

SADYKIERZ (wieś, gm. Obyrte, pow. pułtuski, woj. mazowieckie)

- Kościół pw. św. Rocha. Na przykościelnym cmentarzu znajduje się mogiła żołnierzy poległych w wojnie polsko-bolszewickiej 1920 r.: Adama Sienkiewicza z 68 Pułku Piechoty oraz Jana Iwaszkiewicza, ułana z 13 Pułku Ułanów Wileńskich. Na kamiennym obelisku metalowa tablica z napisem: "Ś.†P./ ADAM/ SIENKIEWICZ/ SZER. 68 P.P. WIELKOP./ "Ś.† P./ JAN/ IWASZKIEWICZ/ UŁ. 13 P. WILEŃ/ POLEGLI/ 10/VIII 1920R./ CZEŚĆ BOHATEROM".

SANIE-DĄB (wieś, gm. Kołaki Kościelne, pow. zambrowski, woj. podlaskie)

3.VIII.1920r. - w rejonie Kołak Kościelnych walczył 34 pułk piechoty. W toku zaciętych bojów, podczas których stracono ponad połowę stanu bojowego, pułk został otoczony. Wieczorem III batalion 34 pp próbował otworzyć pułkowi drogę na kierunku wsi Sanie. Atak się nie powiódł i po walce na wąskiej grobli za wsią Sanie batalion został rozbity. Niewielkie grupy żołnierzy przerwały się przez pierścień bolszewicki i wycofały w kierunku na Zambrów.

- Przy wjeździe do wsi, koło drogi prowadzącej z Kołak Kościelnych zborowa mogiła. Na mogile lastrykowy pomnik, zwieńczony krzyżem, na którym umocowano tablicę z napisem: "Ś.†P./ MIEJSCE SPOCZYNKU/ TRZECH ŻOŁNIERZY/ POLSKICH/ POLEGŁYCH 3.VIII. 1920 R./ W WALCE/ Z BOLSZEWIKAMI".

SARNAKI (wieś i gm., pow. łosicki, woj. mazowieckie)

W lipcu 1920 roku Sarnaki kilkakrotnie najeżdżali, ograbiali i usiłowali „skomunizować” bolszewicy.

SARNOWA GÓRA (wieś, gm. Sońsk, pow. ciechanowski, woj. mazowieckie)

18-20.VIII.1920r. - ciężkie boje pod wsią toczyła 18.DP gen.Krajowskiego z przeważającymi siłami 4. i 33.dyw.strz. z XV Armii Czerwonej Augusta Korcka. Straty polskiej dywizji wyniosły 30 oficerów i 775 żołnierzy.

- We wsi znajduje się metalowy krzyż oraz pomnik upamiętniający bitwę stoczoną z bolszewikami przez 18 Dywizję Piechoty WP w dniach 18-20.08.1920 r.

Nazwa miejscowości Sarnowa Góra pod Ciechanowem oraz data bitwy zostały wyrzeźbione na jednej z tablic umieszczonych na Grobie Nieznanego Żołnierza w Warszawie.

SEJNY (m. pow., nad rz. Marychą, pow. sejneński, woj. podlaskie)

19.VII.1920r. - zajęcie Sejny przez wojska litewskie przy współdziałaniu z bolszewikami.

SEROCK (m., nad Jeziorem Zegrzyńskim, pow. legionowski, woj. mazowieckie)

- ul. Frana. Kościół Zwiastowania NMP. Znajduje się w nim obraz Stanisława Witolda Bieniasa przedstawiający Bitwę Warszawską.

- ul. Warszawska 19. Cmentarz parafialny. Mogiła zbiorowa nieznanymi żołnierzy Wojska Polskiego w wojnie polsko-bolszewickiej w 1920. Na płycie napis: "(*orzeł w koronie*)/ ZBIOROWA MOGIŁA/ NIEZNANYCH ŻOŁNIERZY/ W.P./ POLEGŁYCH W 1920 R".

W rejonie Serocka zginęli żołnierze ze 155. Pułku Piechoty dnia 17 sierpnia 1920 roku (szer. Marian Podczaski, szer. Walenty Rogacki oraz szer. Sylwester Rożewski).

SERPELICE (wieś nad Bugiem, gm. Sarnaki, pow. łosicki, woj. mazowieckie)

- We wsi, przy skrzyżowaniu dróg znajduje się kamienny pomnik w kształcie kopca z metalowym krzyżem na szczycie, na mogile pięciu żołnierzy poległych w 1920 r. Obiekt został zbudowany w 1928 r. Niżej na kamieniu polnym napis: "KU/ UCZCZENIU/ 10-LECIA/ NIEPODLEGŁOŚCI/ DNIA/ 11.XI/ POLSKI/ ROK/ 1928". Niżej brązowa tablica z wygrawerowanym napisem: "NIEZNANYM BOHATEROM/ POLEGŁYM ZA OJCZYZNĘ/ W 1920 ROKU/ MIEJSCOWA LUDNOŚĆ".

SIDRA (wieś i gm., ok.18 km na pln. od Sokółki, pow. sokólski, woj. podlaskie)

- Na frontowej ścianie kościoła parafialnego pw. Świętej Trójcy, po lewej stronie wejścia, wmurowana jest odrestaurowana tablica z napisem: "Bohaterom poległym/ we wrześniu 1920r./ pod Sidrą w obronie/ niepodległości/ Polski/ Wdzięczni Rodacy/ Sidra dn 11 XI 1928 roku". W kościele tablica z napisem: "ROKU 1930/ PIERWSZEMU MARSZAŁKOWI POLSKI/ JÓZEFOWI PIŁSUDSKIEMU/ BUDOWNICZEMU POLSKI ODRODZONEJ/ W DZIESIĄTĄ ROCZNICĘ/ WYZWOLENIA OJCZYZNY OD NAJAZDU BOLSZEWICKIEGO", poniżej tablica z napisem: „Tablica ta pochodzi ze zniszczonego pomnika w okresie okupacji sowieckiej w 1940 r. Odzyskana w roku 1991, wmurowana w roku 1992”

SIEDLCE (m. pow., woj. mazowieckie)

17.VIII.1920r. - po krótkiej walce miasto zostało wyzwolone przez 21.DP.

19.VIII.1920r. - Piłsudski jest już pewny wygranej bitwy i przyjmuje w Siedlcach premiera Wincentego Witosa i Macieja Rataja.

- ul. Cmentarna (we wsch.-płn. części miasta)

1. Cmentarz wojskowy. Znajduje się tu pomnik poświęcony żołnierzom polskim poległym w wojnie 1919-20. Obecnie brak jest, istniejącej kiedyś, tablicy upamiętniającej miejsca walk z tych lat.

2. Cmentarz centralny rzymskokatolicki. Znajdują się tu mogiły żołnierzy polskich poległych w 1920r.

- ul. gen. Gustawa Orlicz-Dreszera (zmieniona w 1990r. nazwa ul. Nowotki; dz. Śródmieście).

W wojnie polsko-bolszewickiej Gustaw Orlicz-Dreszer dowodził 1 pułkiem szwoleżerów (od listopada 1918 do lipca 1920), IV Brygadą Jazdy (lipiec 1920) oraz 2 Dywizją Jazdy (sierpień 1920 – lipiec 1921).

- ul. ks. Ignacego Skorupki (zmieniona w 1990r. nazwa ul. Hibnera, dz. Śródmieście).

- W centrum miasta, na Skwerze Niepodległości, odsłonięto w 1990r. pomnik Józefa Piłsudskiego.

SIEMIATYCZE (m., woj. podlaskie)

SIENNICA (wieś gm., pow. miński, woj. mazowieckie)

- Nad stawem kamień upamiętniający Antoniego Królikowskiego, nauczyciela Seminarium Siennickiego, poległego 1.VIII.1920r. pod Nowogrodem.

SIERPC (m. pow. na lewym brzegu Sierpicy, woj. mazowieckie)

11.VII.1920r. - powstał Komitet Obrony Miasta.

11.VIII.1920r. - o godz. 21 miała miejsce pierwsza potyczka na przedmieściach ze zbliżającymi się oddziałami sowieckimi.

12.VIII.1920r. - ok. godz. 4-tej hordy kozackie wpadły do miasta rabując sklepy i mieszkania prywatne. Po zajęciu miasta bolszewicy wysłali zwiady w kierunku Torunia, Włocławka i Płocka.

14.VIII.1920r. - 54.Dyw. strzelców IV Armii Czerwonej skoncentrowana została w mieście.

21.VIII.1920r. - bolszewicy opuszczają miasto.

SIKÓRZ (wieś, ok. 13 km. na płn.-zach. od Płocka, gm. Brudzeń Duży, pow. płocki, woj. mazowieckie)

- W kościele parafialnym jest tablica z napisem: "Polegli w obronie Ojczyzny odpierając z granic państwa polskiego nawałę bolszewicką w 1918-1920r...(wymieniono 10 nazwisk)... Ku czci bohaterom na pamiątkę dziesięciolecia poświęcają. Rodacy. 19.X.1930r."

SKEPE (m. i gm., pow. lipnowski, woj. kujawsko-pomorskie)

- ul. Plażowa 9 róg al. 1 Maja. Cmentarz parafialny. – groby, mogiły ?!

SKRZESZEW (wieś, gm. Wieliszew, pow. legionowski, woj. mazowieckie)

- Przy ul. Szkolnej róg Nowodworskiej znajduje się krzyż przydrożny z 1922 r. upamiętniający I wojnę światową i wojnę 1920 r.

SKRZESZEW (wieś po stronie lewego brzegu Bugu, gm. Repki, pow. sokołowski, woj. mazowieckie)

18-19.VIII.1920r. - zwycięski bój o wieś kawalerii mjr. Feliksa Jaworskiego i zajęcie przeprawy przez Bug w obszarze Frankopola (osada, 3 km na wsch. od wsi, nad Bugiem).

- Kościół pw. św. Stanisława bpa. W przedsionku kościoła, po lewej stronie głównego wejścia, znajduje się tablica wykonana z brązu z następującym napisem: "+/ W HOŁDZIE ŻOŁNIERZOM/ POLEGŁYM W OBRONIE/ OJCZYZNY/ W LATACH 1917-1920-1939-45/ 19 P.UŁANÓW WOŁYŃSKICH/ Z OSTROGA n. HORYNIEM/ w 72 R. ZWYCIĘSKIEJ BITWY/ POD SKRZESZEWEM/ I FRANKOPOLEM/ WIERNI BOGU I OJCZYZNIE/ AD. 19-VIII-1992 Towarzysze Broni.". Tablica została odsłonięta 22 sierpnia 1993r.

- Cmentarz parafialny. Na osi głównej cmentarza kwatera ułanów poległych w bitwie 19.08.1920 r. i pomnik poświęcony mjr F. Jaworskiemu. Na pionowo ustawionym głazie, zwieńczonym rzeźbą głowy majora, umieszczony jest napis: "W HOŁDZIE BOHATERSKIM OBROŃCOM/ OJCZYZNY, UŁANOM JAZDY OCHOTNI-/CZEJ MJR FELIKSA JAWORSKIEGO STRZEL-/COM IV. WOŁ. DYW. 1. P.S.K. MIESZKAŃCOM/ SKRZESZEWA i OKOLIC POLEGŁYM ZA/ WIARĘ I OJCZYZNĘ/W BITWIE Z BOLSZEVIKAMI POD/ SKRZESZEWEM I FRANKOPOLEM/ 19 SIERPNIA 1920 r./ NARÓD/ *Skrzeszew A.D.22•VIII•1993*".

- Za wschodnim krańcem wsi, po płn. stronie szosy, znajduje się pomnik z szarego kamienia. Na szczycie pomnika umieszczony jest Krzyż Walecznych z 1920r. Na cokole napis: "POLEGŁYM / NA POLU CHWAŁY / UŁANOM 212 PUŁKU / 22 PUŁK UŁANÓW / SIERPIEŃ 1920 * SIERPIEŃ 1925".

SŁAWATYCZE (wieś i gm., nad rz. Bug, pow. biański, woj. lubelskie)

W okresie wojny polsko-bolszewickiej miejscowość na kilka dni, w sierpniu 1920 r., znalazła się pod okupacją sowiecką. Kontrofensywa polska znad Wieprza spowodowała jednak rychłe wyparcie oddziałów bolszewickich. Osiągnięcie linii drogowej Sławatycze – Wisznice było jednym z istotnych elementów planu Naczelnego Wodza Józefa Piłsudskiego, który na celu miał oskrzydlenie i zniszczenie wojsk sowieckich atakujących Warszawę. W rejonie Sławatycz walczyły oddziały 3 dywizji piechoty legionowej pod dowództwem gen. Leona Berbeckiego.

- Na cmentarz zbiorowa mogiła legionistów, którzy polegli w 1920 roku przy obronie mostu na Bugu w Sławatyczach.

SŁUPNO (wieś ok. 3 km na pld.-zach. od Radzymina, pow. wołomiński, woj. mazowieckie)

13.VIII.1920r. - w rejonie wsi, późnym wieczorem, zbierają się (po zajęciu przez wojska bolszewickie ok. godz. 19 Radzymina) 1., 2. i 3.bat. 46.pp. We wsi znajdowało się dowództwo i sztab 46.pp. Do wsi przybywa szef sztabu dywizji ppłk. Romuald Kohutnicki, który odwołał płk. Krzywobłockiego ze stanowiska d-cy 46.pp i powierzył je mjr. Liwaczowi.

14/15.VIII.1920r. - w nocy we wsi stały brygady bolszewickie (61. i 62.Bryg. Strzelców).

15.VIII.1920r. - rano II batalion grodzieńskiego pułku (30.pp) zajmuje Słupno, w czym pomaga miejscowa ludność rozbrajając bolszewików i biorąc ich do niewoli. O zmroku 30.pp ze Słupna zaatakował Radzymin.

- Przy szosie radzymskiej, po lewej stronie jadąc z Warszawy, a przed tablicą z napisem Radzymin (na wysokości drogi polnej skręcającej w prawo do leśniczówki) na niewielkim wzniesieniu usytuowany jest POMNIK. Składa się on z dużego krzyża otoczonego niskim murkiem wzmacniającym szczyt wzniesienia. Na murku umieszczone są dwie tablice z różowego marmuru z napisami: (na lewej tablicy) - "POLSKO...!/ WSZAK MYŚMY/ Z TWEGO ZROBILII NAZWISKA/ PACIERZ, CO PŁACZE/ I PIORUN CO BŁYSKA./ J.SŁOWACKI", (na prawej tablicy) - "CHWALEBNIK BRONIĄCYM/ OJCZYZNY W 1920 ROKU/ W 70-TĄ ROCZNICĘ/ BITWY POD RADZYMINEM/ RODACY/ 15 SIERPNIA 1990 R."

- Przy szosie radzymskiej, po prawej stronie jadąc z Warszawy, a przed tablicą z napisem Słupno znajduje się pomnik. Są to trzy głazy na betonowej podmurówce. Przed lewym głazem umieszczone są trzy sylwetki żołnierzy idących do ataku. Sylwetki tych żołnierzy wykonane są z grubej blachy. Na głazie umieszczony jest herb Radzymina. Na podmurówce czarnymi literami wykonano napis: "RADZYMIN". W dniu 15.VIII.1920r. w tej okolicy miała miejsce koncentracja wojska polskiego przed ostatecznym atakiem na Radzymin.

SŁUSTOWO (wieś na zach. od Nasielska, woj. mazowieckie)

15.VIII.1920r. - rano ruszyło skrzydłowe natarcie polskiej 18-tej Dyw. Piechoty gen.Franciszka Krajowskiego na 4. i 16. Dyw. Strzelców ze składu XV Armii Sowieckiej. Po całodziennym walce polskie pułki wyszły na linię kolejową Ciechanów - Nasielsk. Wieś została zdobyta przez 49. Pułk Piechoty kpt. Nadachowskiego.

SMARDZEWO (wieś nad rz. Raciążnicą, prawym dopływem Wkry, ok. 10 km na płn. od Płońska, woj. mazowieckie)

16.VIII.1920r. - działania bojowe na pozycjach polskich atakowanych przez 54.i 18.Dyw. Strzelców z XV Armii Czerwonej.

SOCHOCIN (wieś gm. na lewym brzegu rz. Wkry, pow. płoński, woj. mazowieckie)

14/15.VIII.1920r. - późną nocą 145.pp płk. Rachmistruka, idąc w straży przedniej 18.DP, uderzył na Sochocin i w boju na bagnety z oddziałami XV Armii Czerw. Augusta Korka zdobył go o godz. 3.00 rano 15.VIII. Polacy stracili 6 oficerów i 60 żołnierzy.

- Cmentarz parafialny. Na prawo od głównej alejki znajduje się tu mogiła z kamiennym pomnikiem, na którym jest napis: "Poległym/ Bohaterom/ w obronie/ Wiary i Ojczyzny/ Dn. 17.VIII.20 R."

SOCHACZEW (m. pow., woj. mazowieckie)

- ul. Traugutta. Cmentarz grzebalny: tablica ku czci 66 obywateli Ziemi Sochaczewskiej poległych w latach 1918-1920, odsł. 1938r.

SOKOŁÓW

16.VIII.1920r. - patrz GARWOLIN.

SOKOŁÓW PODLASKI (m. pow. i gm. na płn. od Siedlec, pow. sokołowski, woj. mazowieckie)

18.VIII.1920r. - patrz STANISŁAWÓW (woj. mazowieckie)

19.VIII.1920r. - 21.DP po ciężkich walkach zajęła miasto.

- ul. Siedlecka, cmentarz rzymskokatolicki: groby żołnierzy z 1920 r. – pomnik.

- ul. Chopina, mogiła z 1920 r.

SOKÓŁKA (m. i pow., woj. podlaskie)

w okresie VII-IX 1920 r. – Sokółka zajmowana była przez wojska bolszewickie.

25-26.VII.1920r. - pod Sokółką i Kuźnicą walczył III batalion słuckiego pułku strzelców. 26.07.1920 r. przeważające siły nieprzyjaciela zmusiły batalion do odwrotu. W walkach pod Sokółką poległo 2 oficerów i przeszło 30 szeregowych.

20.IX.1920 r. - w kierunku Kuźnicy uderzyła grupa ppłk Boruty-Spiechowicza z Dywizji Górskiej. Natarcie wspierała 8 bateria 11 pap oraz pociągi pancerne „Poznańczyk” i „Paderewski”. Doszło także do dwudniowych walk pod Zaścierznią i Bielwinami, które kilkakrotnie przechodziły z rąk do rąk.

24.IX.1920r. - stacjonował w mieście sztab dowodzenia 2 Armii Wojska Polskiego, tu także został wydany przez Józefa Piłsudskiego rozkaz ataku na Lidę.

- ul. Mickiewicza. Cmentarz parafialny rzymskokatolicki. Kwaterna wojenna. Pogrzebano tu 43 żołnierzy Wojska Polskiego poległych w lipcu i we wrześniu 1920 r. oraz 4 poległych we wrześniu 1939 r. Na mogiłach, obramionych krawężnikami, ustawiono betonowe krzyże.

- Na skwerze przy ul. Białostockiej. Pomnik Wolności. Jest on ocalałą część pomnika ufundowanego przez społeczeństwo sokólskie w 1927 roku. Na obelisku napisy:

"BOHATEROM POLEGŁYM/ ZA NIEPODLEGŁOŚĆ OJCZYZNY/ W ROKU 1918/ I W OBRONIE JEJ GRANIC/ W ROKU 1920". "DZIECIOM POLSKIEJ ZIEMI/ POLEGŁYM W JEJ OBRONIE/ 1920". "WDZIĘCZNE/ MIASTO SOKÓŁKA/ 1927 R.". "W 80 ROCZNICĘ/ UFUNDOWANIA POMNIKA/ I PRZYWRÓCENIA/ HISTORYCZNEJ WARTOŚCI/ SOKÓŁKA 2007 R.". Do obelisku przymocowano także kamienną tablicę ku czci mieszkańców Ziemi Sokólskiej pomordowanym w okresie okupacji hitlerowskiej oraz metalową tabliczkę z nazwiskami poległych w 1920 roku.

SOLNIKI (wieś ok. 5 km na pld.-zach. od Zabłudowa, woj. podlaskie)

- Przed wejściem do wsi krzyż poświęcony poległemu mieszkańcowi w 1920r. Na pionowej płycie, na której stoi krzyż, jest napis: "Ś.P / JAN / BRAŃSKI / ŻYŁ LAT 19 / POLEGŁ W OBRONIE OJCZYZNY / 1920-1938 R."

SOŃSK (wieś gm. nad rz. Soną, ok. 10 km. na pld od Ciechanowa, pow. ciechanowski, woj. mazowieckie)

15.VIII.1920r. - 42.pp mjr.Krynickiego z 18.DP rozbił cofające się oddziały radz. nacierając na kier. Ojrzeń -Sońsk i zajął rejon Sońska.

- Cmentarz grzebalny: znajduje się tu bratnia mogiła ośmiu Polaków, którzy zginęli na tym terenie. Na cokole pomnika umieszczony jest napis: "CZEŚĆ!!! Ś.P./ POLEGŁYM ŻOŁNIERZOM/ W WOJNIE/ Z BOLSZEVIKAMI/ 1920 R./ STAWIA TĄ PAMIĄTKĘ/ KOŁO MŁODZIEŻY/ W/ GOŁOTCZYŹNIE/ 1925 R."

- Przy drodze z Sońska do Sarnowej Góry stoi wysoki kamienny krzyż. W dolnej jego części jest napis: "Boże błogostaw nam. 1922. Pamiątka po zmarłym śp. Stefanie Jaworskim." Krzyż ten stoi w miejscu, w którym w sierpniu 1920r. zginął St. Jaworski, żołnierz polski.

SOSNOWICA (wieś gm., nad kanałem Wieprz - Krzna, na zach. od Włodawy, pow. parczewski, woj. lubelskie)

17.VIII.1920r. - 4.brygada jazdy płk. Nieniewskiego w rejonie Sosnowicy zadała poważne straty Oddziałowi Wydzielonemu Grupy Mozyrskiej.

- Mogiła z kamienia polnego, w kształcie stożka, ogrodzona metalowym płotem. Na głazie napis: "†/ NIEZNANEMU ŻOŁNIERZOWI/ POLEGŁEMU ZA OJCZYZNĘ/ 1914-1920".

STANISŁAWÓW (wieś na wsch. brzegu Kanału Żerańskiego, woj. mazowieckie)

14.VIII.1920r. - Późnym wieczorem patrol 241 pp 81.bryg. radzieckiej osiągnęły rejon wsi.

STANISŁAWÓW [d. nazwa *Cisek*], wieś gm., pow. miński, woj. mazowieckie)

13.VIII.1920r. - o świcie została sforsowana przez bolszewików linia polskich straży tylnych przechodząca przez wieś.

18.VIII.1920r. - rozpoczął się gwałtowny odwrót zdezorganizowanych mas wojska z 8., 10., i 17. dyw XVI Armii Czerwonej po trasie Stanisławów - Dobrze - Węgrów - Sokołów Podlaski. Polskie lotnictwo, zwłaszcza bombowe, nękało wycofujące się kolumny.

- W rynku od pld. strony ratusza znajduje się pomnik z szaro-pstrego marmuru, zbudowany z trzech płyt. Na lewej stronie jest data "1914" a na prawej "1920". Na środkowej płycie umieszczony jest metalowy orzeł bez korony, pod nim napis: "W / WALKACH / O / NIEPODLEGŁOŚĆ OJCZYZNY / W / LATACH 1914-1920 / POLEGŁYM NA POLU CHWAŁY / OBYWATELOM GM.

STANISŁAWÓW". Poniżej drugi napis: "-POMNIK TEN UFUNDOWANO-/ Z INICJATYWY MIEJSCOWEGO KOŁA / OGÓLNEGO ZWIĄZKU PODOF. REZERWY / PRZY OFIARNOŚCI SPOŁECZEŃSTWA GM. / STANISŁAWÓW

DNIA 15 SIERPNIA 1938R." Pomnik ten odrestaurowano w 1980r.

STARA DĄBIA [dawniej DĄBIA] (wieś, gm. Ryki, pow. rycki, woj. lubelskie)

16.VIII.1920r. - 14.DP gen. Daniela Konarzewskiego współdziałając z 15.pułkiem ułanów stoczyła bitwę z oddziałami Grupy Mozyrskiej, a po rozbiciu ich zdobyła wieś.

STARA MALISZEWA (d. Stara Maliszowa, wieś ok. 7 km na zach. od wsi gm. Kosów Lacki, woj. mazowieckie)

8.VIII.1920r.-w bitwie poległ Stefan Lisiecki, por. 9.komp.67.pp. Pochowany został we wsi pod krzyżem, a dn. 19. 01.1921 ekshumowano zwłoki do Warszawy na Cmentarz Komunalny Powązki (d. wojskowy, kwatery A-14,II, 8).

STARA MIŁOSNA (osiedle w pld. części warszawskiej dzielnicy Wesoła, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - wzdłuż pasma pobliskich wzgórz ciągnęła się II linia polskiej obrony.

STARAWIEŚ (wieś [nazwa obowiązuje od 2003r.], gm. Liw, pow. węgrowski, woj. mazowieckie)

- Na cmentarzu mogiła z płytą, na której wyryty jest napis: "(*plaskorzeźba orła*)/ BOHATEROM 1920 ROKU/ POLEGŁYM W OBRONIE OJCZYZNY/ W 10 LETNIĄ ROCZNICĘ/ ODZYSKANIA NIEPODLEGŁOŚCI/ Wdzięczeni Rodacy/ 1918-1928".

STARA WRONA (wieś, gm. Joniec, pow. płoński, woj. mazowieckie)

14.VIII.1920r. - po ciężkich walkach pod Ciekysnem i Jońcem, Brygada Syberyjska została zmuszona do odwrotu.

Sowiecka 11 Dywizja Strzelców sforsowała rzekę Wkrę pod Borkowem i posuwając się za odstępującymi Polakami dotarła w rejon wsi Wrona. Znajdujący się tu 41 pułk piechoty zatrzymał tyraliery sowieckie skutecznym ogniem 50 karabinów maszynowych. Następnie wraz z 35 pp odpierał kolejne natarcia. W toku ciężkich walk w rejonie wsi Wrona 41 pp stracił 12 oficerów i 200 szeregowców zabitych i rannych.

- Cmentarz parafialny. W głębi cmentarza mogiła zbiorowa, przykryta granitowymi płytami. W mogile spoczywają żołnierze pułków Brygady Syberyjskiej i Dywizji Ochotniczej. Znajduje się na niej tablica z nazwiskami pochowanych i z napisem: "TU SPOCZYWAJĄ/ ŻOŁNIERZE/ WOJSKA POLSKIEGO/ POLEGLI W WALKACH/ Z BOLSZEVIKAMI/ POD WRONĄ W DNIACH/ 14 – 15 SIERPNIA 1920 R./ (23 nazwiska)/ WIECZNA PAMIĘĆ/ O OBROŃCACH OJCZYZNY."

Za mogiłą wzniesiono pomnik w formie obelisku z piaskowca, na którym wyryto napis: "RODAKOM – POLEGŁYM/ W ROKU 1920/ POŚWIĘCENIEM DLA OJCZYZNY/ ZDOBYLI UZNANIE/ ODPOCZYNEK WIECZNY/ DAJ IM ZA TO PANIE/ FUNDATORZY KOŁA MŁODZIEŻY/ WIEJ. W KAROLINOWIE/ W DN. 10 LECIA CUDU NAD WISŁĄ/ 15 SIERP."

STARE MIERZWICE (wieś nad rz. Bug, ok. 13 km. na pld.-wsch. od Siemiatycz, gm. Sarnaki, pow. łosicki, woj. mazowieckie)

- Kilkaset metrów na południowy wschód od Mierzwic Starych, po prawej stronie drogi do Serpelic, znajduje się zbiorowa mogiła polskich żołnierzy. Pod drewnianym krzyżem spoczęło czterech ułanów poległych podczas obrony linii Bugu przed bolszewicką inwazją w roku 1920.

STAROGRÓD (wieś, gm. Siennica, pow. miński, woj. mazowieckie)

- Pomnik z czerwonej cegły, zwieńczony metalowym krzyżem, ustawiony przy głównym skrzyżowaniu dróg we wsi, upamiętnia mieszkańców. Na obelisku metalowy odlew orła w koronie i

tablica z napisem: "BÓG HONOR I OJCZYZNA/ W HOŁDZIE POLEGŁYM I POMORDOWANYM/ MIESZKAŃCOM STAROGRODU/ W LATCH 1914-1920 I 1939-1945/ 202 R./ RODACY" .

- Kapliczka przydrożna, z czerwonej cegły, w pobliżu mostu na Świdrze przy rozwidleniu dróg do Siennicy i Borówka, ufundowana w 1922 r. przez Gustawa Zabieglńskiego jako wotum dziękczynne za uratowanie życia podczas rozbrajania żołnierzy bolszewickich w sierpniu 1920 r.

STARY BUBEL (wieś, gm. Janów Podlaski, pow. bialski, woj. lubelskie)

- Mogiła zbiorowa, zlokalizowana za wsią Stary Bubel, na zakręcie drogi, na wysokości wsi Bubel Łukowisko. Obmurowana kamieniami polnymi. Na granitowej tablicy wyryto napis: "TU SPOCZYWA/ 10 ŻOŁNIERZY WOJSKA POLSKIEGO/ Z 14 DYWIZJI PIECHOTY/ GENERAŁA DANIELA KONARZEWSKIEGO,/ KTÓRZY POLEGLI W SIERPNIU 1920 ROKU/ W WALCE Z NAWAŁĄ BOLSZEWICKĄ".

STARY DYBÓW [dawniej DYBÓW] (wieś nad rz. Rządzą na wsch. od Radzymina, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - wieś znajdowała się bezpośrednio przed I polską linią obrony, na jej najważniejszym, tj. radzyminskim kierunku.

12.VIII.1920r. - Miejsce styku polskich batalionów 1. i 2. z 46 pp broniących odcinka Łosie-Helenów na przedpolu Radzymina. Ok. godz. 17.00 na widok patroli radzieckich, gdy padły pierwsze strzały, polscy saperzy spalili most na Rządzy.

13.VIII.1920r. - o świcie polskie placówki zostały wycofane, po czym wieś stała się miejscem postoju bolszewickich pododdziałów 27. Dyw. Strzeleckiej.

16.VIII.1920r. - wyniku walk 30 pp ok. godz. 16 odzyskano wieś.

STARY KRASZEW (wieś nad brzegiem rz. Rządzy, ok. 5 km na wsch. od Radzymina, woj. mazowieckie) - Patrz KRASZEW.

STARY SZELKÓW (wieś, gm. Szelków, pow. makowski, woj. mazowieckie)

9.VIII. 1920r. - o świcie bolszewicka piechota i kawaleria uderzyły na pozycje obsadzone przez żołnierzy lidzkiego pułku strzelców i 46 pułku strzelców kresowych. Po dwugodzinnym boju pododdziały 46 psk zaczęły się cofać, odsłaniając dwie baterie artylerii, które wpadły w ręce nieprzyjaciela. Bataliony III i I lidzkiego pułku, zagrożone okrążeniem, musiały także się wycofać. Droga odwrotu prowadziła przez most znajdujący się pod ostrzałem bolszewickich karabinów maszynowych. Natychmiastowy kontratak czterech kompanii 101 pułku piechoty i lidzkiego p. strz. odrzucił wroga za rzekę Orzyc. Działa zostały odzyskane, zdobyto kilkanaście karabinów maszynowych i wzięto kilkudziesięciu jeńców. Bolszewicy stracili 300 zabitych i rannych. Straty lidzkiego p. strzelców wyniosły 3 oficerów zabitych, 3 rannych oraz 86 zabitych i rannych szeregowców. Wieczorem oddziały polskie otrzymały rozkaz wycofania się do Pułtuska.

20.VIII.1920r. - rankiem II batalion 68 pułku piechoty, wsparty ogniem baterii 2 pułku artylerii polowej, uderzył na Szelków. Dzięki odnalezieniu brodu batalion przeprawił się przez Orzyc i wyparł oddziały bolszewickie z zajmowanych pozycji. Znane są nazwiska trzech żołnierzy poległych w tym boju.

- W centralnej części wsi, przy skrzyżowaniu dróg koło boiska szkolnego, znajduje się zbiorowa mogiła żołnierzy polskich z 1920 r. Na mogile pomnik składa się z trzech granitowych elementów: dwóch pionowych słupów i płyty poziomej. Na słupach umieszczono, na jednym odlew orła, a na drugim datę „1920”. Na poziomej płcie umieszczony jest napis: „1920”r. - "CZEŚĆ I CHWAŁA ŻOŁNIERZOM WP/ 101 PP I 1 LIDZKIEGO PP/ POLEGŁYM ZA OJCZYZNĘ/ POD SZELKOWEM W BITWIE/ Z ROSJANAMI". Z lewej strony pomnika położono płytę z napisem: "TU/ SPOCZYWAJĄ/ ŻOŁNIERZE POLSCY/ WIECZNA PAMIĘĆ/ OBROŃCOM OJCZYZNY".

- Cmentarz parafialny. W północnym skraju cmentarza usytuowana jest mogiła żołnierzy Wojska Polskiego, poległych w roku 1920 podczas walk z bolszewikami,

STERDYŃ (wieś i gm., pow. sokołowski, woj. mazowieckie)

- Cmentarz parafialny. Mogiła z krzyżem. Pod krzyżem na płycie napis: "GRÓB/ NIEZNANEGO/ ŻOŁNIERZA".

STODZEW (Stodrzew, wieś nad rz. Świder, w okolicach dopływu Rudni, woj. mazowieckie)

17.VIII.1920r. - patrz OSIECK.

STRACHÓW (wieś na lewym brzegu rz. Liwiec, gm. Jadów, pow. wołomiński, woj. mazowieckie)

- ul. Bitwy Warszawskiej 1920 nr 114, róg ul. Krótkiej, przy drodze do wsi Puste Łąki, niedaleko Ośrodka Wypoczynkowo – Rekreacyjnego „Nadliwie” znajduje się kapliczka słupowa, murowana „Cudu nad Wisłą” poświęcona wydarzeniom z sierpnia 1920r. We wnętrzu obraz Matki Boskiej, a na jej

cokole napis o treści: "KRÓLOWO/ KORONY/ POLSKIEJ/ MÓDL SIĘ/ ZA NAMI/, a poniżej "CVD/ NAD/ WISŁĄ/ +/ NA PAMIĄTKĘ/ ODPARCIA/ BOLSZEVIKÓW/ POD RADZYMINEM/ 15 SIERPNIA 1920 R."

STRUGA (część miasta Marki, nad rz. Czarną, w 1920r. wieś, pow. wołomiński, woj. mazowieckie) VIII.1920r. - wieś znajdowała się na II linii polskiej obrony i stanowiła centralny punkt dla wszystkich polskich operacji nakierowanych na Radzymin. Na piaszczystych wzgórzach obok Strugi znajdowały się punkty dowodzenia, punkty obserwacyjne i stanowiska artylerii. W Strudze miały miejsce postoju odwody 46.pp.

14.VIII.1920r. - ze wsi o 5 rano wyruszyło wzdłuż szosy polskie natarcie na Radzymin, podobnie było też w dniu 15 sierpnia. Do wsi przybyli: gen. Józef Haller - dowódca Frontu Północnego, gen. Franciszek Latinik - d-ca 1.Armii WP i szef sztabu - gen. Tadeusz Rozwadowski. Wtedy zapadła decyzja o odbiciu Radzimina i odzyskania utraconych pozycji nad rz.Rządzą. Dowództwo powierzono gen. Lucjanowi Żeligowskiemu, d-cy 10.DP. Jemu też podporządkowano 1. i 11.Dyw. oraz wszystkie związki bojowe biorące udział w walkach na przedpolu Warszawy.

- Za skrzyżowaniem dróg w Strudze, po lewej stronie szosy radzyminskiej jadąc z Warszawy, za parkingiem, na skarpie góry św. Antoniego znajduje się betonowa kapliczka św. Antoniego, wykonana w kształcie drzewa, z figurą Maki Boskiej na szczycie. W sierpniu 1920r. gen. L.Żeligowski, stojąc obok tej kapliczki przyjmował defiladę WP przed ostateczną bitwą o Radzymin.

Obok kapliczki na metalowym słupku umieszczono tekst:

"Przechodniu!/ Niechaj pamięć i sumienie z serca/ Twego płynące, zapomnieć nigdy/ nie zdołają, że my żołnierze WP,/ dywizji litewsko-białoruskiej,/ dowodzonej przez Gen. Jana/ Rządzkowskiego, siłami pułku/ strzelców wileńskich wraz z/ naszym dowódcą mjr. Stanisławem/ Bobiatyńskim, z tego miejsca w/ dniach 14 i 15.08.1920 r. szliśmy/ do śmiertelnej rozprawy z/ bolszewikami o utracony/ Radzymin./ Drugiego dnia walk, po/ krwawym wysiłku i śmiertelnych/ ranach, rozkaz wykonaliśmy -/ odbiliśmy Radzymin ku chwale/ naszej kochanej Ojczyzny Polski."

STRZEGOWO (wieś gm. nad rz.Wkrą, pow. mławski, woj. mazowieckie)

21.VIII.1920r. - Bitwa pomiędzy oddziałami polskimi ze składu 5.Armii WP, a oddziałami IV Armii Czerwonej. Po stronie polskiej walczył m.in. 115.p.uł. z 8.Brygady Kawalerii gen.Karnickiego.

- Cmentarz grzebalny: pomnik na mogile żołnierzy polskich z 115. pułku ułanów poległych 21.VIII.1920r.

- W pobliżu Gminnego Ośrodka Kultury, na miejscu przedwojennego pomnika, stoi nowy pomnik w kształcie litery V, odsłonięty 11.XI.1989r. Pomnik zaprojektował artysta Stempkowski ze Strzegowa. Na płycie pomnika jest napis: "Zdejm obuwie twoje albowiem miejsce, na którym stoisz ziemią świętą jest. Na wieczny spoczynek złożono tu śmiertelne szczątki nieśmiertelnych obrońców ziemi ojczystej. Ułanom 115/25 Pułku Ułanów Wielkopolskich poległym na polach Strzegowa w dniu 21 VIII 1920r. Wolni za ich wolność. Poległym pamięć, cześć i modlitwę ślubują. Polegli...(wymieniono 8 nazwisk)..".

STUPSK (wieś i gm., ok. 10 km. na pld.-wsch. od Mławy, pow. mławski, woj. mazowieckie)

Patrz - Wyszyny.

- Cmentarz parafialny. Mogiła żołnierzy polskich poległych w sierpniu 1920 roku. Na poziomej płycie tablica z napisem: "Ś.†P./ TU SPOCZYWAJĄ/ ŻOŁNIERZE 5. ARMII/ GEN. WŁ. SIKORSKIEGO/ KTÓRZY POLEGLI/ W OBRONIE OJCZYZNY/ W 1920 r./ PRZED NAWAŁĄ/ BOLSZEVIKĄ".

SUCHOWOLA (wieś gm. ok. 50 km na płn. od Białegostoku, przy szosie do Augustowa, pow. sokólski, woj. podlaskie)

- Za płn. krańcem wsi, po prawej stronie szosy znajduje się pomnik wykonany w kształcie ołtarza z tablicą o treści: "MIEJSCE UŚWIĘCONE KRWIĄ / BESTIALSKO POMORDOWANYCH / PRZEZ BOLSZEVIKÓW 9.VIII.1920R. / MIETKO FABIAN/ NAUMOWICZ WŁADYSŁAW/ RUDAKOWSKI PIOTR/ ZANIEWSKI FELIKS/ ZIMNOCH FRACISZEK/ ZGINĘLI ZA POLSKĘ / PAMIĘTAMY". Pomnik z kamienia wykonany był przed II woj. świat., a tablica jest nowa (odtworzona).

SULEJÓWEK (m., pow. miński, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - przez wsch. kraniec ówczesnej wsi przechodziła I linia polskiej obrony, obsadzona przez oddziały 15.DP, bezpośrednich walk na tym odcinku nie było.

- ul. ks. Ignacego Skorupki (os. Cechówka). Patrz OSSÓW.

SUPRAŚL (m. gm., pow. białostocki, woj. podlaskie)

- ul. Józefa Piłsudskiego. Na skwerze, nie opodal Urzędu Miasta i Gminy, usytuowany jest pomnik zwieńczony orłem, z tablicą na cokole o następującej treści: "NA PAMIĄTKĘ/ OBCHODÓW X-LECIA ZWYCIĘSTWA/ POLSKI NAD ROSJĄ SOWIECKĄ/ I DLA UCZCZENIA PAMIĘCI/ POLEGŁYCH W WOJNIE 1920 R./ SYNÓW M. SUPRAŚLA/ ...(11 nazwisk).../ ZREKONSTRUOWANO W 1989 R."

SURAŻ (m. i gm. nad Narwią, pow. białostocki, woj. podlaskie)

- W kościele pw. Bożego Ciała, tablica z czarnego marmuru z napisem: "†/ BÓG I OJCZYŻNA/ W HOŁDZIE SYNOM ZIEMI SURASKIEJ/ KTÓRZY WALCZYLI O WOLNOŚĆ OJCZYŻNY/ I PONIEŚLI ŚMIERĆ/ W LATACH 1863, 1918-1920, 1939-45/ PAMIĘĆ O NICH PRZEKAZUJEMY/ PRZYSZŁYM POKOLENIOM/ NIECH ODPoczywają W POKOJU/ WdzięcZni MIESZKAŃCY SURAZA/ I ZAWYK"

SUWAŁKI (m. pow. nad rz. Czarną Hańczę, woj. podlaskie)

SWATY (wieś ok. 10 km na płn. od Dębina, woj. lubelskie)

16.VIII.1920r. - patrz GARWOLIN.

SZCZUCZYN (m. gm., pow. grajewski, woj. podlaskie)

- Cmentarz rzymskokatolicki (usytuowany na zach. od zabudowań miasta, u zbiegu dróg prowadzących do Niedźwiadnej i Łomży): płyta nagrobna żołnierzy polskich poległych w wojnie 1920r.

SZCZUROWICE (wieś, obecnie na Ukrainie w obwodzie lwowskim). Patrz – Bydgoszcz.

SZELKÓW (wieś, nad rzeką Orzyc, pow. makowski, woj. mazowieckie) - patrz STARY SZELKÓW.

SZLUSTÓW (wieś w woj. mazowieckim)

15.VIII.1920r. - po walkach 49.pp kpt. Nadachowskiego z 18.DP zajął rejon Szlustowa.

SZUMOWO (wieś i gm., pow. zambrowski, woj. podlaskie)

4.VIII.1920r. – w dniu tym II batalion 201 ochotniczego pp, osłaniający odwrót pułku, poniósł poważne straty w boju pod Paprocią Dużą i Pęchratką. W walce z bolszewicką kawalerią i piechotą poległo ponad sześćdziesięciu żołnierzy. Część z nich, wraz z dowódcą batalionu por. Wądołkowskim, pochowano w mogile zbiorowej w Szumowie.

- Cmentarz parafialny. Na zbiorowej mogile ustawiony jest obelisk zwieńczony krzyżem, do którego przytwierdzono tablicę z napisem: "BOHATEROM 201 GO P.P. POLEGŁYM W WALCE ZA OJCZYŻNĘ/ NA POLACH PAPROCI I PĘCHRATKI DN. 4 GO SIERPNIA 1920 ROKU". Pod napisem zostały umieszczone dane znanych z nazwiska żołnierzy.

SZWELICE (wieś nad rz. Pełta, gm. Karniewo, pow. makowski, woj. mazowieckie)

- Cmentarz parafialny. Przy głównej alei (idąc od strony kościoła), po prawej stronie zbiorowa mogiła żołnierzy polskich poległych w 1920r.

SZYDŁOWIEC (m. pow., woj. mazowieckie)

- ul. Zakościelna 13. W kościele św. Zygmunta umieszczona jest tablica z czarnego marmuru z napisem: "W 80 ROCZNICĘ/ BITWY WARSZAWSKIEJ/ ŻOŁNIERZOM SZYDŁOWCA/ WALCZĄCYM W 1919-1920 ROKU/ ZA WIARĘ I WOLNOŚĆ/ TABLICĘ UFUNDOWAŁ/ KAZIMIERZ JĘDRZEJCZYK/ SYN ŻOŁNIERZA 1919-1920 R."

SZYDŁOWO (wieś gm., ok. 5 km na płn.-wsch. od Mławy, pow. mławski, woj. mazowieckie)

22.VIII.1920r. - "Kawkor" Gaja przebija się przez linię kolejową w okolicach Szydłowa i Wyszyn. Odcinka tego bronił 49.pp. ochotniczy. 3.kompania 1.batalionu tego pułku walczyła dzielnie do ostatniego naboju, a po dostaniu się do niewoli wszyscy zostali wycięci szablami, ocalał tylko jeden z oficerów rzucając się do ucieczki. Później oddział, który wymordował polskich żołnierzy dostał się do niewoli pod Chorzelami, przyprowadzono go do Mławy pod sąd wojskowy, który skazał 201 żołnierzy na rozstrzelanie. Pochowano ich przy drodze do Szydłowa. Ocalał tylko jeden kozak, który pozwolił uciec polskiemu oficerowi. Kozak ten służył później w wojsku polskim w kawalerii płk. Dreszera. Patrz WYSZYNY.

- Cmentarz parafialny: znajdują się tu dwa groby żołnierskie z 1920r. Pierwszy zbiorowy grób z szarych płyt umieszczonych na podwyższeniu, z czarną tablicą z napisem: "BOHATERSKIM/ ŻOŁNIERZOM 49 P.P./ WALCZĄCYM O NIEPODLEGŁOŚĆ/ OJCZYŻNY/ W 1920 ROKU/ CZĘŚĆ ICH PAMIĘCI". Drugi grób znajduje się za pierwszym z tabliczką z napisem: "TU ZŁOŻYLI

MŁODE ŻYCIE/ ŻOŁNIERZE 49 P.P. W WALKACH/ O NIEPODLEGŁOŚĆ/ I CAŁOŚĆ OJCZYZNY./ CZEŚĆ ICH PAMIĘCI."

- Cmentarz żołnierzy radzieckich z 1920r. (przy szosie). Na wielkiej betonowej płycie pomnika na czerwonym tle widnieje napis "ŻOŁNIERZOM RADZIECKIM POLEGŁYM W TRAGICZNYCH WALKACH 1920r.". Nad napisem czerwona gwiazda. Pomnik ten wzniesiono w 1946r. Pierwotnie tu była tablica z napisem: "Bohaterskim żołnierzom Armii Czerwonej, którzy polegli w 1920 roku w walce z burżuazyjną i jaśniepańską Polską, w walce o socjalizm i naszą wolność. Społeczeństwo gminy Szydłowo". W październiku 1956 tablica ta zniknęła, a wkrótce pojawiła się jej nowa wersja. **SZYMANOWICE DUŻE** (wieś, gm. Sobienie Jeziory, pow. otwocki, woj. mazowieckie)

- Przy drodze do Gusina, w sadzie ustawiony jest kamienny krzyż, pobielony, upamiętniający rok 1920. Na cokole krzyża napis: "na Cześć/ Panu Bogu/ Jan Nowak/ 1920 r."

SZYDŁÓWEK (wieś, ok. 4 km na płd.-wsch. od Mławy, pow. mławski, woj. mazowieckie)

ŚNIADOWO (wieś gm., ok. 17 km na płd. od Łomży, pow. łomżyński, woj. podlaskie)

- ul. Cmentarna. Na cmentarzu parafialnym mogiła żołnierzy polskich poległych w wojnie 1920r. Na mogile ustawiono granitowy obelisk z metalową tablicą, na której znajduje się napis: "ZBIOROWA MOGIŁA/ 26-CIU NN. ŻOŁNIERZY/ POLSKICH, KTÓRZY W DNIU/ 2 SIERPNI 1920 R./ W WALCE Z BOLSZEWICKIM/ NAJEŹDŹCĄ ODDALI/ SWOJE MŁODE ŻYCIE/ ZA ODRODZONĄ I WOLNĄ/ POLSKĘ".

ŚWIDRY WIELKIE (osiedle we wsch. części m. Otwocka, nad brzegiem Wisły przy ujściu Świdra, pow. otwocki, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - w osadzie tej rozpoczynała się II linia polskiej obrony na przedmościu Warszawy.

ŚWIECIE nad WISŁĄ (m. pow. na lewym brzegu Wisły przy ujściu rz. Wdy, woj. kujawsko-pomorskie)

- ul. Sienkiewicza. Stary cmentarz: groby żołnierzy polskich poległych w 1920r.

- ul. Sądowa 21. Klasztor pobernardyński z kościołem Niepokalanego Poczęcia NMP. Przed wieżą bramną (przed tzw. klasztorciem) mieści się pomnik Najświętszego Serca Jezusowego. Jego fundatorem był Jan Mączkowski. Pomnik odsłonięto już 3 maja 1923 r. na cześć Sokołów, którzy oddali życie za Ojczyznę w wojnie polsko - bolszewickiej (jednym z nich był syn p. Mączkowskiego). Na cokole rzeźba żołnierz, a obok wyryty napis: "Cześć Bohaterom!/ którzy polegli/ w polskiej wojnie/ na Froncie/ bolszewickim".

ŚWIERCZE-KOTY (wieś gm., ok. 10 km na płn. od Nasielska, woj. mazowieckie)

15.VIII.1920r. - po walkach 144.pp mjr. Ocetkiewicza z 18.DP powstrzymując ataki 4. i 33. dyw. strzelców z XV Armii Czerwonej zajął rejon Świerczy.

TERESPOL (m. i gm., pow. bialski, woj. lubelskie)

- Mogiła żołnierska z napisem: "TU/ SPOCZYWA/ NIEZNANY ŻOŁNIERZ/ ARMII POLSKIEJ † 1920/ CZEŚĆ JEGO PAMIĘCI".

- Pomnik poległych z napisem: "TU SPOCZYWAJĄ/ PROCHY/ NIEZNANEGO ŻOŁNIERZA/ 1920-1939".

TŁUSZCZ (m. gm., pow. wołomiński, woj. mazowieckie)

12/13.VIII.1920r. - w nocy wojska bolszewickie sforsowały przechodzącą przez miasto linię polskich straży tylnych.

- ul. Warszawska. Pomnik Obrońców Ojczyzny 1920 - cmentarz wojenny. Położony na terenie skweru oddzielającego ul. Warszawską od torowiska. Założony w 1920r., na planie prostokąta, otoczony niskim wałem ziemnym i obsadzony żywopłotem grabowym. W środkowej części siedem płasko ułożonych płyt z wgłębными krzyżami, u wezgłównia betonowy postument z krzyżem na szczycie. Na pomniku znajduje się kamienna tablica z napisem: "†/POLEGŁYM ◦ ŻOŁNIERZOM/ W OBRONIE OJCZYZNY 1920 ROKU/ DWORNIAK JAN szer. 36.p.p. 7.VIII/ KOŚCIUCH FRANCISZEK szer. 42.p.p. 10.VIII/ OBORA JAN szer. 4.p.p.leg. 9.VIII/ OPAŁKA JAN szer. 21.p.p. 4.VIII/ PIETRZAK IM.N.N. szer. 69.p.p. 7.VIII/ STEFANIAK JÓZEF strz.grodzień.p.strz. 9.VIII/ W HOŁDZIE I KU PAMIĘCI/ MIESZKAŃCY ZIEMI/ TŁUSZCZAŃSKIEJ".

TORUŃ (m. woj. nad Wisłą, woj. kujawsko-pomorskie)

- ul. Grudziądzka (naprzeciwko dworca PKS). Cmentarz garnizonowy: kwatera żołnierzy polskich poległych w 1920r.

TRZCIANKA (wieś, gm. Brańszczyk, pow. wyszkowski, woj. mazowieckie)

- Przy drodze krajowej nr 8 w stronę Wyszkowa znajduje się murowana kaplica nagrobna upamiętniająca miejsce pochówku żołnierzy poległych 3.VIII. 1920 r. w obronie Ojczyzny w wojnie polsko – bolszewickiej 1920 r. Spoczywa tu: ppor. Tadeusz Wagner i szer. Józef Jerzyński żołnierze 201 Ochotniczego Pułku Piechoty wchodzącego w skład I Brygady Dywizji Ochotniczej.

W 1922r. rodzice ppor. Tadeusza Wagnera ufundowali kapliczkę wzniesioną w miejscu mogiły.

Zbudowana jest z czerwonej cegły pokryta dachem z blachy. W jej wnętrzu umieszczona jest tablica z napisem: "Ś.P. TADEUSZ WAGNER PPOR. 201 OCHOTNICZEGO P.P. POLEGŁ W OBRONIE OJCZYZNY DNIA 3 SIERPNIA 1920 R. ŻYŁ LAT 24".

TRZEPOWO (dzielnica w płn. części Płocka; w 1920r. wieś; woj. mazowieckie)

18.VIII.1920r. - W godzinach przedpołudniowych, pod wsią, wypad batalionu 6-go pułku Legionów pod dow. por.

Mieczysława Głogowskiego natknął się na większe skupienie kawalerii bolszewickiej i został rozgromiony.

- Patrz PŁOCK.

TYKOCIN (wieś gm. nad Narwią, woj. podlaskie)

UNIEJÓW (m. gm. nad Wartą, pow. poddębicki, woj. łódzkie)

- ul. Kościelna. W kościele parafialnym na lewo od wejścia, na ścianie umieszczona jest tablica z piaskowca z m.in. następującym napisem: "Synom tego miasta i okolicy / co padli w walkach o wolność / w latach 1918-1920 / ku wiecznej pamiętce ich śmierci bohaterskiej / tablicę tę erylguje / ZORP / Zarząd Koła Uniejów / Uniejów 11.XI.1932r."

URLE (wieś nad Liwcem, gm. Jadów, pow. wołomiński, woj. mazowieckie)

- ul. Żwirki i Wigury 4. Liceum Ogólnokształcące im. Bitwy Warszawskiej 1920 roku (koedukacyjna szkoła o charakterze wojskowym).

- Kapliczka „Cudu nad Wisłą” wzniesiona na pamiątkę odparcia bolszewików pod Radzyminem w 1920 r.

WARSZAWA (m. stoł. nad Wisłą, woj. mazowieckie)

- al. Gen. Władysława Sikorskiego (dz. Mokotów, Stegny).

W sierpniu 1920r. gen. Wł. Sikorski był dowódcą 5 Armii WP, stanowiącej północne skrzydło Frontu Północnego, który obejmował odcinek od granicy Prus Wsch. do Modlina. Autor książki "Nad Wisłą i Wkrą. Studium z polsko-rosyjskiej wojny" (Lwów 1928).

- al. Jerozolimskie 3 (dz. Śródmieście). Muzeum Wojska Polskiego. W zbiorach muzeum znajduje się wiele eksponatów z okresu Bitwy Warszawskiej 1920r.: broń, mundury, odznaczenia, plakaty propagandowe, zdjęcia, obrazy itp. Znajduje się tu m.in. krzyż, stuła i order Virtuti Militari V klasy ks.I.Skorupki; a z obrazów: "ROK 1920" - mal. Z.Jasiński 1930, ol. pł.; "ŚMIERĆ KSIĘDZA IGNACEGO SKORUPKI" - mal. M.Bylina, 1938, ol. pł.; "BITWA POD WARSZAWĄ W 1920r.", mal. M.Bylina, 1939, ol. pł. oraz dwie tablice z Grobu Nieznanego Żołnierza z nazwami pól bitewnych z lat 1918-1920.

- al. Solidarności 51 (dz.Praga Północ). VIII Liceum Ogólnokształcące im. Króla Władysława IV. Na ścianie budynku szkoły wmurowana jest tablica z czarnego marmuru z napisem:

"TU/ NA TERENIE/ GIMNAZJUM/ im. WŁADYSŁAWA IV/ OD CZERWCA/ DO SIERPNIA/ 1920 ROKU/ FORMOWAŁ SIĘ I BATALION/ 236 OCHOTNICZEGO PUŁKU PIECHOTY/ I STĄD/ POD DOWÓDZTWEM/ PPOR. STANISŁAWA MATAREWICZA/ Z KAPELANEM/ KS. IGNACYM SKORUPKĄ/ WYRUSZYŁ/ DO ZWYCIĘSKIEGO BOJU/ POD OSSOWEM/ OBROŃCOM OJCZYZNY/ WŁADYSŁOWIACY 1992".

- Ogród Saski. Na głównej osi ogrodu płyta upamiętniająca powitanie wojsk polskich przez Józefa Piłsudskiego w 1921 (kopia płyty odsłonięta w 1995). Napis na płycie: "22 MAJA 1921 R/ MARSZAŁEK/ PIŁSUDSKI/ W DNIU POWROTU/ ZWYCIĘSKIEGO WOJSKA/ WITANEGO RADOŚNIE PRZEZ/ STOLICĘ WYRAZIŁ Z TEGO/ MIEJSCA UZNANIE/ DLA WARSZAWY/ ZA JEJ PATRIOTYCZNĄ/ POSTAWĘ W PAMIĘT-/NYCH DNIACH/ SIERPNIOWYCH 1920 ROKU".

- Park im. Józefa Piłsudskiego (dz. Śródmieście). Tę nazwę od 1988r. nosi Pole Mokotowskie. Granice parku określają ulice: Żwirki i Wigury - Wawelska - Armii Ludowej - Waryńskiego - Batorego - Rostafińskich. Na trawniku przy ul. Batorego znajduje się wielki złom piaskowca z napisem: "PARK / im. JÓZEFA / PIŁSUDSKIEGO". W latach 1920-1937 na Polach Mokotowskich znajdowało się lotnisko. Od 9.VIII. 1920r. kwaterowała tu m.in. 8-ma eskadra wywiadowcza pod dowództwem por.pil. Augustyna Menczaka. W miarę zbliżania się ofensywy bolszewickiej pod Warszawę eskadra ta skierowała swe działania na Radzymin i wzięła udział w walkach 14 i 15 sierpnia 1920r., bombardując i szturmując pierwsze linie piechoty nieprzyjaciela. W 1935r. na Polach Mokotowskich odbyła się przed trumną Marszałka J.Piłsudskiego pożegnalna defilada wojskowa.
- Park im. Edwarda Rydza-Śmiałego (między ul.Rozbrat, a al. Na Skarpie; dz. Śródmieście).
W 1920r. Rydz-Śmigły był dowódcą 3.Armii i Frontu Środkowego, który w sierpniu zgrupowany został nad Wieprzem skąd uderzył na lewe skrzydło i tyły nieprzyjaciela.
- Park im. gen. Gustawa Orlicz-Dreszera (dz. Mokotów). Park znajdujący się między ulicami: Ursynowską, Puławską, Odyńca i Krasickiego.
W wojnie polsko-bolszewickiej Gustaw Orlicz-Dreszer dowodził 1 pułkiem szwoleżerów (od listopada 1918 do lipca 1920), IV Brygadą Jazdy (lipiec 1920) oraz 2 Dywizją Jazdy (sierpień 1920 – lipiec 1921).
- pl. gen. Józefa Hallera (dz. Praga Północ).
W sierpniu 1920r. J.Haller był dowódcą Frontu Północnego, którego zadaniem było przyjęcie bitwy obronnej na linii biegnącej od Prus Wsch. wzdłuż rzeki Orzyc, Narwi i przedmościa Warszawy. W skład tego frontu wchodziły trzy armie: 1, 2 i 5.
- pl. Grzybowski 3/5 (dz. Śródmieście). Kościół pw. Wszystkich Świętych. Na ścianie kościoła, po lewej stronie wejścia, umieszczona jest tablica z napisem: "POLEGLI / W WALCE ZA WIARĘ I OJCZYZNĘ / W LATACH 1914-1920/ (wymieniono nazwiska).../ PAMIĄTKĘ TĘ UFUNDOWAŁ / OFIARNOŚCIĄ PARAFIAN PROBOSZCZ / PARAFJI WSZYSTKICH ŚWIĘTYCH / ks. DR MARCELI GODLEWSKI."
- pl. Marszałka Józefa Piłsudskiego (do 1990r. pl. Zwycięstwa; dz. Śródmieście). Przy płd.-zach. stronie placu znajduje się Grób Nieznanego Żołnierza, upamiętniający tysiące bezimiennych bohaterów poległych w walkach o niepodległość Polski. 2.XI.1925r. złożono tu uroczyste prochy jednego z nieznanych żołnierzy, który poległ nad Wereszycą w obronie Lwowa. Pobojowisko to wyłoniono drogą losowania spośród 15 wybranych do tego celu. Na kolumnach umieszczono dwie tablice z nazwami pól bitewnych z lat 1918-1920r., obecnie tablice te znajdują się w Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie. Na tablicach tych są umieszczone m.in. następujące miejsca bitew: ".../ RADZYMIN / OSSÓW / 13-15.VIII.1920 / BORKOWO / POD NASIELSKIEM / 14-15.VIII.1920 / SARNOWA GÓRA / POD CIECHANOWEM / 16-20.VIII.1920 / PRZASNYSZ / 21-22.VIII.1920/..." W dniu 11.XI.1990r. odbyło się odsłonięcie i poświęcenie czterech nowych TABLIC z nazwami pól bitewnych, wykonanych na wzór istniejących tu tablic przed II wojną światową.
- pl. Na Rozdrożu. Pomnik Bitwy Warszawskiej 1920. ?
- pl. Politechniki 1 (d. pl. Jedności Robotniczej; dz. Śródmieście). Politechnika Warszawska. W sierpniu 1920r. w Gmachu Głównym PW mieścił się sztab armii ochotniczej gen. J.Hallera, a na górnych piętrach szpital wojskowy. W innych budynkach PW stacjonowały jednostki wojskowe. Liczni studenci służyli w wojsku, a ok. 80 z nich poległo w walkach. W dniu 25.XI. 1923r. w Dużej Auli PW odsłonięto pamiątkowe tablice, które w latach 40-tych po II woj. św. zostały zniszczone. W listopadzie 1990r. (podczas obchodów 75-lecia PW) przywrócono na poprzednie miejsce zrekonstruowane tablice. (Tablice poświęcone udziałowi uczniów w walkach w obronie stolicy w 1920r. znajdowały się w okresie międzywojennym w wielu szkołach i instytucjach, np. w słynnej "kolejówce" na ul. Chmielnej.).
- pl. Przymierza nr 8 (Saska Kępa)
W narożu budynku wmurowana jest tablica z czarnego marmuru z wyrytym napisem:
"PPLK (rysunek twarzy en face)/ GRAŻYNA LIPIŃSKA/ PEDAGOG,/ ŻOŁNIERZ NIEPODLEGŁOŚCI/ OBRONY LWOWA 1918, WOJNY 1920,/ POWSTANIA ŚLĄSKIEGO 1921,/ OBRONY GRODNA 1939,/ OFICER WYWIADU AK 1941-944,/ KAWALER ORDERU

WOJENNEGO/ "VIRTUTI MILITARI", WIĘZIEŃ ŁAGRÓW/ 1939-1941 i 1944-1956/ MIESZKAŁA W TYM DOMU/ 1998".

GRAŻYNA LIPIŃSKA

- pl. Trzech Krzyży 2 (dz. Śródmieście). Pomnik Wincentego Witosa. Napis na frontowej ścianie cokołu: „... a Polska / winna trwać wiecznie.” / Wincenty Witos / 1874 – 1945". Napis na tylnej ścianie cokołu: "Wielkiemu synowi / polskiej wsi / – Naród". Wincenty Witos trzykrotnie sprawował funkcję premiera (od 24.07.1920 do 13.09.1921, od 28.05.1923 do 14.12.1923 i od 10.05.1926 do 14.05.1926). Wiceprzewodniczący Rady Obrony Państwa (24 VII - 1 X 1920). Poza podejmowaniem bieżących decyzji jako premier zwracał szczególną uwagę na kwestie morale żołnierzy i społeczeństwa w ciężkich chwilach, gdy Armia Czerwona była coraz bliżej stolicy. Sam premier kilkakrotnie wyjeżdżał na linię frontu (pod Marki, Radzymin, Nasielsk, Modlin i Okuniew).

- ul. Bajkowa nr 17/21 (dz. Wawer, os. Radość). Szkoła Podstawowa nr 204 im. 19. Pułku Ułanów Wołyńskich. Pomnik 19. Pułku Ułanów Wołyńskich. (patrz – Skrzyszew).

Pomnik usytuowany jest przed budynkiem szkoły, na placu, po lewej stronie furty wejściowej. Na niewielkim wzniesieniu ustawiony jest głaz, na którym umocowana jest tablica (o wymiarach 0,67x0,97 m) z blachy stalowej oksydowanej na czarno z wytłoczonym napisem:

"„A wy winniście im cześć” A. Asnyk/ ŻOŁNIERZOM/ 19 PUŁKU/ UŁANÓW/ WOŁYŃSKICH/ 1917 • UTWORZENIE NA UKRAINIE SZTURMOWEGO/ SZWADRONU HUZARÓW/ 1920 • ZWYCIĘSKA BITWA JAZDY JAWORSKIEGO/ POD SKRZESZEWEM/ 1920 • SFORMOWANIE 19 PUŁKU UŁANÓW WOŁYŃSKICH/ ZA WALKI W 1939 R. ODZNACZENIE PUŁKU KRZYŻEM VIRTUTI MILITARI/ SPOŁECZNOŚĆ SZKOŁY PODSTAWOWEJ NR 204/ W WARSZAWIE SWOJEMU PATRONOWI/ KWIECIEŃ 1997". Po prawej stronie napisu, na tej samej tablicy, wytłoczony jest orzeł w koronie. Po obu stronach głazu rosną tuje, a za głazem trzy lance z pułkowymi proporczykami niebiesko-białymi. Pomnik odsłonięto 12 kwietnia 1997r.

- ul. Belwederska 1 (dz. Śródmieście). Pałac Belweder: W nocy z 5 na 6 sierpnia 1920r. Wódz Naczelny Marszałek Józef Piłsudski opracowuje wraz z Szefem Sztabu gen. Tadeuszem Rozwadowskim ogólny plan Bitwy Warszawskiej, który zostaje podany w rozkazie nr 8358/III z dn. 6.VIII.1920r. Obecnie w Belwederze mieści się muzeum pamiątek po marszałku Józefie Piłsudskim. Na placu przed ogrodzeniem Belwederu (po lewej stronie) w dniu 8 listopada 1998r. odsłonięto pomnik marszałka Józefa Piłsudskiego wg projektu rzeźbiarza Jana Konarskiego, który wzorował się na przedwojennej rzeźbie wykonanej w marmurze przez Stanisława Ostrowskiego. Pomnik odlany w brązie, wysokości 4,5 m, ustawiony jest na niskim cokole, na którym, po prawej stronie umieszczony jest napis: "SWEMU OBRONCY W ROKU 1920/ WARSZAWA". Z tyłu cokołu widnieje napis: "Z INICJATYWY JERZEGO WALDORFFA POMNIK TEN ODSŁONIĘTO/ 8 LISTOPADA 1998 R. W 80-TĄ ROCZNICĘ ODZYSKANIA NIEPODLEGŁOŚCI/ FUNDATORAMI SĄ:/ GMINA WARSZAWA CENTRUM, ZARZĄD DRÓG MIEJSKICH W WARSZAWIE/ „CIAŁBUD” WIESŁAW CIAŁKOWSKI I INNI OFIARODAWCY/ SPOŁECZNY KOMITET BUDOWY POMNIKA/ MARSZAŁKA JÓZEFA PIŁSUDSKIEGO WARSZAWA 1998 R."

- ul. Bitwy Warszawskiej 1920r. (dz. Ochota, do 15.VIII.1990r. ul. Wery Kostrzewy).

- ul. Chłodna 9 (dz. Wola - Mirów). W podziemnej kaplicy Miłosierdzia Bożego kościoła pw. św. Karola Boromeusza (par. św. Andrzeja Apostoła) znajduje się tablica z czarnego marmuru z napisem: "NA PAMIĄTKĘ ROCZNICY UTWORZENIA/ 1 PUŁKU SZWOLEŻERÓW JÓZEFA PIŁSUDSKIEGO/ PUŁKU ODZNACZONEGO KRZYŻEM VIRTUTI MILITARI/ DLA UCZCZENIA SZWOLEŻERÓW POLEGŁYCH I POMORDOWANYCH/ W WOJNIE POLSKO - BOLSZEWICKIEJ 1918-1920 R./ W WOJNIE 1939-1945 R. W KONSPIRACJI SZP ZWZ I AK/ W AKCJI "BURZA" I POWSTANIU WARSZAWSKIM/ W WIĘZIENIACH I OBOZACH HITLEROWSKICH, SOWIECKICH/ I POLSKIEJ LUDOWEJ/ ZA DZIAŁALNOŚĆ NIEPODLEGŁOŚCIOWĄ I WALKĘ/ O SUWERENNOŚĆ OJCZYZNY/ 10 GRUDNIA/ 1993 ROKU/ KOŁA SZWOLEŻERÓW/ WARSZAWA – LONDYN".

- ul. Ciepła 3 (dz. Śródmieście; przy Rondzie ONZ). Na ścianie budynku, po prawej stronie bramy prowadzącej na podwórko wmurowana została w 1997r. tablica z napisem: "W TYM DOMU/ URODZIŁ SIĘ/ 31 LIPCA 1893 ROKU/ IGNACY JAN SKORUPKA/ KSIĄDZ KAPELAN WOJSKA POLSKIEGO/ POLEGŁY W BITWIE POD OSSOWEM/ 14 SIERPNIĄ 1920 ROKU/ BOHATER WOJNY POLSKO - BOLSZEWICKIEJ/ OBROŃCA WARSZAWY". Napis ten wyryty jest na czarnym marmurze, wyciętym w kształcie konturów części Polski na zachód od Wisły. Ta płyta marmurowa jest przytwierdzona do prostokątnej płyty z brązowego marmuru, na której (po prawej jej stronie) wyryto główne rzeki płynące po terenach działań wojennych na wschód od Wisły. Poniżej czarnej płyty marmurowej, na brązowym marmurze umieszczony jest napis: "PROJEKTOWAŁ:/ ANDRZEJ GAWLIKOWSKI".
 - ul. Długa 13/15 (dz. Śródmieście). Kościół N.M.Panny - Garnizonowy. Drzwi głównego wejścia do świątyni ozdobione są ośmioma płaskorzeźbami, z których jedna jest poświęcona Bitwie Warszawskiej z 1920r. Płaskorzeźba jest sygnowana: "ANDRZEJ RENES 1994".
 - ul. Floriańska 3 (dz. Praga Północ). Pomnik Ignacego Skorupki przed katedrą praską, stąd 16 batalion 236 pp. Armii Ochotniczej /młodzież akademicka i gimnazjalna/ wyruszył do walki pod Ossowem.
-
- ul. Freta 10 (dz. Śródmieście). Wewnątrz kościoła św. Jacka (OO.Dominikanów) znajdują się dwie tablice poświęcone bohaterom wojny z 1920r. W końcu lewej nawy umieszczona jest tablica z napisem: "PAMIĘCI/ GENERALÓW/ TADEUSZA JORDANA ROZWADOWSKIEGO/ JÓZEFA HALLERA/ WŁADYSŁAWA SIKORSKIEGO/ FRANCISZKA LATINIKA/ FRANCISZKA KRAJOWSKIEGO/ ZYGMUNTA PODHORSKIEGO/ WŁODZIMIERZA OSTOI-ZAGÓRSKIEGO/ KSIĘDZA/ IGNACEGO JANA SKORUPKI/ ORAZ WSZYSTKICH/ OFICERÓW i ŻOŁNIERZY/ KTÓRZY W SIERPNIU 1920 R. BRONILI/ OJCZYZNY W ZWYCIĘSKIEJ BITWIE/ O BYT NARODU./ ŻOŁNIERZE/ OBWODU "BAŻANT" N.O.W.-AK". Napis na drugiej tablicy: "ŻOŁNIERZOM/ 81 PUŁKU STRZELCÓW/ GRODZIENSKICH/ IMIENIA KRÓLA STEFANA BATOREGO/ POLEGŁYM W OBRONIE/ OJCZYZNY/ i POMORDOWANYM W LATACH/ 1918-1920 i 1939-1945/ ORAZ ZMARŁYM PO WOJNIE/ TOWARZYSZE BRONI i RODZINY/ 12 LISTOPADA 1985".
 - ul. gen. Antoniego Chruściela (dz. Rembertów; d. ul. A. Wieczorkiewicza; Stary Rembertów). Na terenie Akademii Obrony Narodowej, na frontowej ścianie bloku nr 25 umieszczona jest pamiątkowa tablica z napisem: "GENERAL/ CHARLES/ DE GAULLE/ 1890-1970/ W STULECIE URODZIN/ W 70-LECIE/ UDZIAŁU W WOJNIE/ 1920 ROKU/ WOJSKO POLSKIE".
Charles Andre de Gaulle, generał i polityk francuski, teoretyk wojskowy i mąż stanu. Był uczestnikiem I wojny światowej. W latach 1920-21 był członkiem francuskiej misji wojskowej w Polsce. Uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej, a następnie był wykładowcą w Centrum Wyszczolenia Piechoty w Rembertowie. Na terenie AON zachowały się do dziś pamiątki po generale.
 - ul. gen. Tadeusza Kutrzeby (dz. Wola, os. Boernerowo).
W sierpniu 1920r. pplk. T. Kutrzeba był szefem sztabu Frontu Środkowego obejmującego odcinek od Dębina do Brodów, który był obsadzony przez 3 i 4 Armię WP.
 - ul. gen. Wiktora Thommeégo (dz. Wola, Boernerowo).
W sierpniu 1920r. pplk. W. Thommeé był dowódcą 19. Brygady Piechoty składającej się z 28 i 29 PP. W dniu 14.VIII.1920r. brygada ta stoczyła walkę pod Nieporętem z 243. Piotrogadzkim Pułkiem Strzelców pod dowództwem Tierentiewa.
 - ul. Grochowska 365 (dz. Praga Południe, os. Kamionek).
1. Kościół pw. Matki Boskiej Zwycięskiej wzniesiony w latach 1929-31 jako dziękczynne votum za opiekę Matki Najświętszej w tragicznych dniach sierpnia 1920r. W ołtarzu głównym tryptyk malowany przez B. Wiśniewskiego 1935r. (m.in. z wizerunkiem ks. Ignacego Skorupki na tle toczącej się bitwy).
2. Na frontowej ścianie kościoła, po lewej stronie głównego wejścia umieszczona jest prostokątna płaskorzeźba popiersia gen. Tadeusza Rozwadowskiego (1866-1928) z napisem: "GENERAL/ TADEUSZ JORDAN/ ROZWADOWSKI/ *1866 +1928-/ OBROŃCA OJCZYZNY/ LWÓW 1918 1919/ WARSZAWA 1920". Pod płaskorzeźbą umieszczona jest tablica z czarnego marmuru z

napisem: "DOWÓDCA OBRONY LWOWA 1918-1919/ SZEFE SZTABU GENERALNEGO I TWÓRCA/ ZWYCIĘSTWA ORĘŻA POLSKIEGO W 1920./ ARESZTOWANY PO ZAMACHU MAJOWYM/ W 1926r. WIĘZIONY PRZEZ ROK BEZ AKTU/ OSKARŻENIA W WILNIE GDZIE ODEBRANO/ MU ZDROWIE."

3. Również na frontowej ścianie kościoła, po prawej stronie głównego wejścia umieszczona jest tablica z ciemnego marmuru z napisem: "D+O+M/ NA PAMIĄTKĘ WYJŚCIA z POLSKI WOJSK ROSYJSKICH/ OD PRZESZŁO DWUSTU LAT MORDUJĄCYCH POLAKÓW/ TŁUMIĄCYCH POWSTANIA NARODOWE/ 1768-1794-1831-1863/ WOJSKA TE USIŁUJĄCE ODEBRAĆ NAM/ NIEPODLEGŁOŚĆ ZOSTAŁY POBITE U BRAM/ STOLICY W 1920 ROKU/ NIESTETY OKUPOWAŁY ONE OJCZYZNĘ/ PO CZWARTYM ROZBIORZE 1939-1993/ SZERZĄC ZBRODNIĘ KOMUNY/ W DWUSETNĄ ROCZNICĘ RZEZI PRAGI-/ TABLICĘ TĘ KŁADZIE Biskup Zbigniew Józef Kraszewski/ 4 LISTOPADA 1994".

4. POMNIK KU CZCI POLEGŁYCH I ZMARŁYCH Pochowanych na cmentarzu Kamionkowskim. Pomnik wykonany wg proj. Lecha Dunina ustawiony jest przed kościołem, po prawej stronie wejścia od ul. Grochowskiej. Został wzniesiony w 1981r. z ciosów kamiennych, na cokole w kształcie krzyża. W ścianę obelisku od strony kościoła (południowa strona pomnika) wmurowana jest kamienna tablica z wykutym napisem:

"+ D + O + M +/ MIEJSCE NA KTÓRYM STOISZ/ ZIEMIA ŚWIĘTĄ JEST./ WJ 3,5/ PAMIĘCI POLEGŁYCH I ZMARŁYCH/ NA TYM CMENARZU KAMIONKOWSKIM/ OD 1000 LAT POGRZEBANYCH:/ (gałązka oliwna)/ POLAKÓW SZWEDÓW/ ROSJAN NIEMCÓW ŻYDÓW/ FRANCUZÓW LITWINÓW/ KOZAKÓW TATARÓW I INNYCH/ (gałązka oliwna)/ POMNIK TEN UFUNDOWAŁ/ KSIĄDZ PROBOSZCZ BISKUP/ ZBIGNIEW JÓZEF KRASZEWSKI/ I PARAFIANIE TUTEJSI. AD. 1981".

W roku 1990 umieszczono na obelisku, od strony wschodniej, tablicę odlaną z brązu poświęconą ks. I. Skorupce z napisem:

"(płaskorzeźba przedstawiająca orła z krzyżem na głowie, nad którym góruje Matka Boska z Dzieciątkiem)/ W STARYM KOŚCIÓŁKU/ NA KAMIONKU - W DRODZE/ NA FRONT - ODPRAWIŁ SWOJĄ/ OSTATNĄ MSZĘ ŚWIĘTĄ KSIĄDZ/ IGNACY SKORUPKA/ KAPELAN 236 PUŁKU PIECHOTY ARMII/ OCHOTNICZEJ. POLEGŁ 14 SIERPNIA 1920/ POD OSSOWEM. CZEŚĆ JEGO PAMIĘCI./ W 70 ROCZNICĘ BITWY WARSZAWSKIEJ/ ZWANEJ „CUDEM NAD WISŁĄ”/ PZO i TPW/ 15 SIERPNIA 1990".

• ul. Grzybowa 1 (dz. Rembertów, Nowy Rembertów).

POMNIK BOHATERÓW WOJNY 1919-20 (schody kościoła MB Zwycięskiej)

Pomnik stanowią schody przed frontonem kościoła Matki Boskiej Zwycięskiej. Kościół zbudowany w latach 1947-50 wg projektu architekta Wacława Kononowicza jest wotum wdzięczności za opiekę Matki Najświętszej nad narodem polskim w tragicznych dniach sierpnia 1920r. Główne schody do świątyni zbudowane w 1996r. wg projektu inż. Witolda Sobczyka upamiętniają kampanię wojenną lat 1919-1920. Na płycie głównej schodów splecione są litery „V” i „M” – znak Matki Boskiej Zwycięskiej. Płyta główna schodów z czarnej, bazaltowej kostki upamiętnia ofiary wojny z bolszewikami. Po dwóch stronach leżą dwie płyty z czarnego marmuru. Są to symboliczne groby żołnierzy (płyta po lewej stronie) i cywilów (płyta po prawej stronie). Nad tymi symbolicznymi grobami stoją dwa mury zwrócone ku zachodowi, w kształcie otwartych ksiąg (o wysokości około 1 m). Ze stronic tych ksiąg wystają różnobarwne i różno-wymiarowe płytki granitowe. Na każdej z 99 płytek wyryto nazwę miejscowości i datę stoczonych bitew. Księga północna zawiera daty bitew z 1919 roku, a księga południowa – z roku 1920. Po bokach obu tych ksiąg stoją piedestały (łącznie cztery). W ściany każdego z nich wmurowane są trzy czarne granitowe tablice z nazwiskami dowódców, Wódza Naczelnego Józefa Piłsudskiego i ks. Ignacego Jana Skorupki. Na piedestałach nakrytych płytami z czarnego marmuru stoją cztery trójramienne kandelabry. Są one ręcznie kute i zdobione motywem liści dębowych – symbolem trwałości, hartu i męstwa.

Tablice umieszczone na piedestałach i murach-księgach:

Tablica 1 (z tyłu książki północnej)

"MATCE BOSKIEJ/ ZWYCIĘSKIEJ/ ZA CUD NAD WISŁĄ/ OBIEKT TEN/ UFUNDOWALI PARAFIANIE/ 15 SIERPNI 1996 ROKU".

Tablica 2 (z tyłu książki północnej)

"INICJATOR KS. PRAŁ. JÓZEF URCUS/ BUDOWNICZY KS. PROB. PRAŁ. EDWARD ŻMIJEWSKI/ PROJEKTANT MGR INŻ. ARCH. WITOLD SOBCZYK/ FAKTOGRAFIA PLK. DYPL. MGR JAN PASTERNAK/ MJR MGR ZYGMUNT KOZAK/ MGR KUSTOSZ DYPL. ZOFIA SZMYD/ WYKONAWCA INŻ. JÓZEF STANKIEWICZ/ KAMIENIARSTWO MISTRZ ZDZISŁAW TARACH/ KOWALSTWO MISTRZ ALOJZY MICHALSKI/ LITERNICTWO JADWIGA i HENRYK JARZYNA".

Tablica 3 (księga północna, prawy piedestał)

"GEN. ALEKSANDER/ OSIŃSKI/ 1870-1956/ GEN. JULIUSZ/ RÒMMEL/ 1881-1967/ GEN. FRANCISZEK/ KRAJOWSKI/ 1861-1932/ GEN. JÓZEF/ LASOCKI/ 1861-1931".

Tablica 4 (księga północna, prawy piedestał)

"GEN. JÓZEF/ HALLER/ 1873-1960/ GEN. WŁADYSŁAW/ SIKORSKI/ 1881-1943/ GEN. FRANCISZEK/ LATINIK/ 1864-1949/ GEN. BOLESŁAW/ ROJA/ 1876-1940".

Tablica 5 (księga północna, prawy piedestał)

"GEN. TADEUSZ/ ROZWADOWSKI/ 1866-1928/ GEN. KAZIMIERZ/ SOSNKOWSKI/ 1885-1969/ GEN. WACŁAW/ IWASZKIEWICZ/ 1871-1922/ GEN. ANTONI/ LISTOWSKI/ 1865-1927".

Tablice 6 (księga północna – bitwy z 1919r.; 55 różnobarwnych płytek granitowych)

"ROŻAŃ/ n.ZELWIANKĄ/ 20-I-1919"; "PRUŻANY/ 3-II-1919"; "BRZEŚĆ/ 10-II-1919"; "MANIEWICZE/ 16-II-1919"; "ANNOPOL/ wsch.KOBRYŃ/ 19-II-1919"; "SŁONIM/ 3-III-1919"; "PIŃSK/ MOŻEJKOWO/ 8-III-1919"; "SIENIAWKA/ wsch.BARANOWICZE/ 19-III-1919"; "CZERNICHÓW/ 23-III-1919"; "rz.NIEMEN/ i DZITWA/ pod SIELCEM/ 30-III-1919"; "EJSZYSZKI/ 12-IV-1919"; "NOWOGRÓDEK/ 18-IV-1919"; "WILNO/ 19-IV-1919"; "HORODNO/ 27-V-1919"; "BARANOWICZE/ 19-IV-1919"; "WILEJKA/ STARE TROKI/ 26-IV-1919"; "MILEJKOWO/ rz.BEREZYNA/ 3-V-1919"; "ŚWIĘCIANY/ 17-V-1919"; "OSTROWICZE/ POHOST/ LEMIESZEWICZE/ 19-20-V-1919"; "rz.STUBŁA/ TODORÓW/ 25-V-1919"; "RADZIWIŁŁÓW 31-V-1919"; "TARNOPOLE/ 1-VI-1919"; "WILEJKA/ MOŁODECZNO/ 4-VII-1919"; "BUCZACZ/ rz.STRYPA/ 4-VI-1919"; "BOGDANÓWKA/ STOLIN/ 8-VII-1919"; "ŁOHISZYN/ 14-VI-1919"; "ŁACHOWA/ 12-VII-1919"; "DAWIDGRÓDEK/ 3-VIII-1919"; "SŁUCK/ 6-VIII-1919"; "KRZEMIENIEC DUBNO 9-VIII-1919"; "RÓWNE/ SZUMSK/ 13.VIII.1919"; "SMOLEWICZE/ rz.PISSA/ 14.VIII.1919"; "ZASŁAW/ 18.VIII.1919"; "OSIPOWICZE/ 21-VIII-1919"; "BOBRUJSK/ 2.VIII.1919"; "BORYSÓW/ 11.IX.1919"; "KRASŁAW/ 6-16.IX.1919"; "PYSZNO/ rz.USZACZ/ 21.IX.1919"; "POŁOCK/ 22.IX.1919"; "LEPEL/ 29.IX.1919"; "ŻŁOBIN, ROHACZEW/ LOTNICTWO/ 8.X.1919"; "ŁUNINIEC/ 21.X.1919"; "HOMEL/ 8.XI.1919"; "DYNEBURG/ 3.I.1920"; "ZWIAHEL/ 2.XI.1919"; "SŁAWECZNO/ WOROTYN/ 2.II.1920"; "OWRUCZ/ 13.II.1920"; "KLISZCZOWA 27-I-1920"; "RZECZYCA/ n.DNIEPREM/ 8.III.1920"; "SZACIŁKI/ SŁOBODA/ rz.BEREZYNA/ 18-20.III.1920"; "MOZYRZ/ KALENKOWICZE/ 7-III-1920"; "KOZIATYN/ ŻYTOMIERZ/ 20.IV.1920"; "BERDYCZÓW/ CZARNOBYL/ 27.IV.1920"; "WINNICA/ 30.IV.1920"; "MALIN/ 30 IV – 2 V/ 1920".

Tablica 7 (płyta żołnierzy przed księgą północną)

"(Krzyż Walecznych)/ CZEŚĆ PAMIĘCI/ BOHATERSKIM/ ŻOŁNIERZOM/ WOJNY LAT/ 1919-1920".

Tablica 8 (księga północna, lewy piedestał)

"MARSZAŁEK/ JÓZEF/ PIŁSUDSKI/ 1867-1935".

Tablica 9 (księga północna, lewy piedestał)

"CZYNOM/ WODZÓW i WOJSKA/ ZWYCIĘŻCOM/ W OSIEMNASTEJ BITWIE/ DECYDUJĄCEJ/ O LOSACH ŚWIATA".

Tablica 10 (księga północna, lewy piedestał)

"MARSZ. EDWARD/ RYDZ ŚMIAŁY/ 1886-1941/ GEN. LEONARD/ SKIERSKI/ 1866-1940/ GEN. ZYGMUNT ZIELIŃSKI/ 1858-1925/ GEN. TADEUSZ PISKOR/ 1889-1990".

Tablica 11 (księga południowa, prawy piedestał)

"GEN. STANISŁAW/ SZEPTYCKI/ 1867-1950/ GEN. WŁADYSŁAW/ JUNG/ 1870-1940/ GEN. BOLESŁAW/ JAŻWIŃSKI/ 1882-1935/ GEN. JAN RZĄDKOWSKI/ 1860-1934".

Tablica 12 (księga południowa, prawy piedestał)

"MATCE BOSKIEJ/ ZWYCIĘSKIEJ/ W PODZIĘCE/ ŻE POBUDZIŁA NARÓD/ DO NAJWIĘKSZEGO WYSIŁKU/ i STAŁ SIĘ/ CUD NAD WISŁĄ".

Tablica 13 (księga południowa, prawy piedestał)

"KSIĄDZ/ IGNACY JAN/ SKORUPKA/ 1893-1920".

Tablice 14 (księga południowa – bitwy z 1920r.; 44 różnobarwne płytki granitowe)

"KIJÓW/ 7-V-10.VI.1920"; "SAMHORODEK/ 5-VI-1920"; "BORODZIANKA/ 11-13-VI-1920"; "OSTRÓG/ nad HORYNIEM/ 3-VII-1920"; "STAROKONSTANTYNÓW/ 3-6-VII-1920"; "RÓWNE/ 11-VII-1920"; "SMORGONIE/ 15-VII-1920"; "MOŁODECZNO/ 13-VII-1920"; "CHORUPAŃ pod DUBNEM/ 19-VII-1920"; "rz.NIEMEN/ i SZCZARA/ 21-13-VII-1920"; "ZBARAŻ/ BORKI WIELKIE/ 26-VII-1920"; "DUBNO/ 11-21-VII-1920"; "OSOWIEC/ 27-VII-1920"; "NASTANÓW/ pod TARNOPOLEM/ 31 VII – 6 VIII/ 1920"; "BRODY/ 27-VII - 3-VIII/ 1920"; "SOKOŁÓW/ WŁODAWA/ 7-VIII-1920"; "BITWA WARSZAWSKA/ 13-25-VIII-1920"; "OSTROŁĘKA/ 5.VIII.1920"; "RADZYMIN/ OSSÓW/ 13-15-VIII-1920"; "KRASZEW, CIEMNE, HELENÓW/ MOKRE, ALEKSANDRÓW/ WÓLKA RADZYMIŃSKA, CEGIELNIA/ MAJDAŃ, LESNIAKOWIZNA [sic]/ LIPINY, TURÓW/ PIEKIELNE WROTA/ (MOSTKI WÓLCZAŃSKIE) SŁUPNO/ DĄBKOWIZNA, BENJAMINÓW"; "IZABELIN, STANISŁAWÓW [sic], NIEPORĘT/ WOŁOMIN, KOBYŁKA/ OKUNIEW/ MIŁOSNA, WIĄZOWNA, ZAKRĘT/ OTWOCK, KARCZEW/ GÓRA KALWARIA/ 15-VIII-1920"; "BORKOWO/ pod NASIELSKIM/ 14-15-VIII-1920"; "rz WIEPRZ/ GARWOLIN/ KOŁBIEL/ REMBERTÓW/ MIŃSK/ MAZOWIECKI/ 16-17-VIII-1920"; "NASIELSK/ 16-VIII-1920"; "PŁOŃSK/ 16-17-VIII-1920"; "ZADWORZE/ pod LWOWEM/ 17-VIII-1920"; "SOCHOCIN/ 14-18-VIII-1920"; "SARNOWA GÓRA/ pod CIECHANOWEM/ 16-18-VIII-1920"; "PŁOCK/ 18-19-VIII-1920"; "KONOPKI/ MŁAWA/ ŁOMŻA/ 21-VIII-1920"; "BIAŁYSTOK/ 22-VIII-1920"; "PRZASNYSZ/ 21-22.VIII.1920"; "KOLNO/ 24.VIII.1920"; "ZAMOŚĆ/ 29.VIII.1920"; "KOMORÓW/ HRUBIESZÓW/ 30.VIII./ 1.IX.1920"; "KOBRYŃ/ 12.II.1919/ 14-15.IX.1920"; "DYTIATYN/ 16-IX-1920"; "TARNOPOL/ RÓWNE/ 18.IX.1920"; "BRZOSTOWICE/ pod GRODNEM/ 20-IX-1920"; "GRODNO OBUCHOWO/ 20-25.IX.1920"; "LIDA/ 16.IV.1919 28.IX.1920"; "BITWY LOTNICTWA/ NAD WISŁĄ i NAD NIEMNEM/ SIERPIEŃ – WRZESIEŃ 1920"; "MIŃSK LITEWSKI/ 8-VIII-1919/ 15-X-1920"; "SŁUCK/ 15.X.1920".

Tablica 15 (płyta cywilów przed księgą południową)

"(Krzyż Niepodległości)/ ŚWIĘTA PAMIĘĆ/ CYWILNYM/ OFIAROM/ WOJNY LAT/ 1919-1920".

Tablica 16 (księga południowa, lewy piedestał)

"GEN. WŁADYSŁAW/ JĘDRZEJEWSKI/ 1863-1940/ GEN. BRONISŁAW/ BABIŃSKI/ 1862-1943/ GEN. MARIAN/ JANUSZAJTIS/ 1889-1973/ GEN. LEON/ BERBECKI/ 1874-1963".

Tablica 17 (księga południowa, lewy piedestał)

"GEN. STEFAN/ MAJEWSKI/ 1867-1944/ GEN. JAN/ ROMER/ 1869-1934/ GEN. GUSTAW/ ZYGADŁOWICZ/ 1869-1923/ GEN. ROBERT/ LAMEZAN SALINS/ 1869-1930".

Tablica 18 (księga południowa, lewy piedestał)

"GEN. MIKOŁAJ/ OSIKOWSKI/ 1873-1950/ GEN. DANIEL/ KONARZEWSKI/ 1871-1935/ GEN. KAZIMIERZ/ ŁADOŚ/ 1877-1963/ GEN. LUCJAN/ ŻELIGOWSKI/ 1865-1947".

• **KOŚCIÓŁ MB ZWYCIĘSKIEJ.** *Tablice umieszczone na frontowej ścianie kościoła i wieży:*

Tablica 1 (z czarnego marmuru; po prawej stronie głównego wejścia)

"BOHATEROWIE WOJNY POLSKO-BOLSZEWICKIEJ/ SPOCZYWAJĄCY NA CMENTARZU PARAFIALNYM/ W WARSZAWIE – REMBERTOWIE/ [22 nazwiska w kolumnie lewej:] PŁK STEFAN POLZ/ PPLK DYPL. ADAM LEWICKI/ MJR STEFAN HERNIK/ MJR KONRAD ROGACZEWSKI/ .../ [21 nazwisk w kolumnie prawej:]/ W 80-TĄ ROCZNICĘ BITWY WARSZAWSKIEJ/ RODZINY/ 15 SIERPNIA 2000 ROKU/ „PATRZCIE, TO JEDNI Z TYCH, CO ONGIŚ/ SŁABEJ I WOŁAJĄCEJ O RATUNEK OJCZYŹNIE/ DALI MOC I TRWAŁOŚĆ ŻYCIA”/ JÓZEF PIŁSUDSKI".

Tablica 2 (z czarnego marmuru; na ścianie wieży)

"Ś.†P./ GEN. BRYG. ANTONI CHRUŚCIEL PS. MONTER/ 1895-1960/ UCZESTNIK WALK O NIEPODLEGŁOŚĆ POLSKI 1918-1920/ ABSOLWENT I WYKŁADOWCA WYŻSZEJ SZKOŁY WOJENNEJ W WARSZAWIE/ WYKŁADOWCA W CENTRUM WYSZKOLENIA PIECHOTY W REMBERTOWIE/ OD 1938 R. DOWÓDCA 82 PUŁKU STRZELCÓW SYBERYJSKICH/ W LATACH 1940-1944 W ZWIĄZKU WALKI ZBROJNEJ – ARMII KRAJOWEJ/ DOWÓDCA POWSTANIA WARSZAWSKIEGO/ PO WOJNIE W SIŁACH ZBROJNYCH NA ZACHODZIE/ STOWARZYSZENIE MIESZKAŃCÓW I PRZYJACIÓŁ/ KAWĘCZYNA REMBERTOWA WYGODY/ „NA STRAŻY”/ 11 LISTOPAD 1998 R.". Tablicę odsłonięto 11 listopada 1998r.

- ul. Grzybowa (dz. Rembertów, Nowy Rembertów). Cmentarz parafialny.?
- ul. Krakowskie Przedmieście 26/28 (dz. Śródmieście). Na terenie UW na tyłach Pałacu Kazimierzowskiego (ob. siedziba Rektora i Senatu UW), na wysokiej skarpie w dn. 15.VIII.1990r. ustawiono lekką haubicę polową kal. 122 mm pamiętającą wojnę w 1920r. Haubica ta stała dotąd w Rembertowie. W tym samym miejscu przed II wojną św. w dniu 10.I.1921r. ustawiono podobne działo zdobyte na wrogu przez studentów-żołnierzy. Na armacie umieszczona jest metalowa tabliczka z wygrawerowanym napisem: "DZIAŁO-SYMBOL WALK MŁODZIEŻY AKADEMICKIEJ/ O NIEPODLEGŁOŚĆ W LATACH 1918-1920./ PRZYWRÓCONE SPOŁECZNOŚCI AKADEMICKIEJ/ 15.VIII.1990r./ JEST ONO NAWIĄZANIEM DO TRADYCJI MIĘDZYWOJNIA./ KIEDY TO NA MIEJSCU STANOWISKA OGNIOWEGO ARTYLERII/ PODCZAS "CUDU NAD WISŁĄ"/ USTAWIONO 10.I.1921r. PODOBNE DZIAŁO/ ZDOBYTE NA WROGU PRZEZ STUDENTÓW-ŻOŁNIERZY."
- ul. Krakowskie Przedmieście 68 (dz. Śródmieście). W wieży kościoła św. Anny, na parterze, na przeciwko wejścia w prawym rogu wmurowana jest tablica z napisem: "Ś.P./ POLEGLI I POMORDOWANI/ CZŁONKOWIE POLSKIEJ AKADEMICKIEJ/ KORPORACJI SARMATIA/ ROK 1920/ BRONISŁAW GAŚSIOROWSKI/ TADEUSZ KUCZYŃSKI/ MAJ 1926/ ...".
- ul. ks. Ignacego Skorupki (dz. Śródmieście, do 15.VIII.1990r. ul. Sadowa). Patrz OSSÓW.
- ul. Lucjana Żeligowskiego (dz. Rembertów, w pobliżu stacji PKP).
- ul. Nowoursynowska 166 (dz. Ursynów). Kampus Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego. W dniu 27.09.2004r. odsłonięto tablicę pamiątkową poświęconą pracownikom, wychowankom i studentom uczelni poległym i pomordowanym w wojnach 1918-1920 i 1939-1945r.
- ul. Paryska nr 27 (dz. Praga Południe, os. Saska Kępa). W narożu budynku Prawosławnego Seminarium Duchownego, na ścianie północnej wmurowana jest tablica z czarnego marmuru z wyrytym napisem:
 "(rysunek twarzy en face)/ GENERAL WOJSKA POLSKIEGO/ STANISŁAW/ BUŁAK-BAŁACHOWICZ/ 1883-1940/ DOWÓDCA BIAŁORUSKIEJ ARMII SPRZYMIERZONEJ/ WALCZĄCEJ O NIEPODLEGŁOŚĆ POLSKI/ W WOJNIE 1920 ROKU/ TWÓRCA I DOWÓDCA/ SAMODZIELNEJ GRUPY SPECJALNEJ/ W OBRONIE WARSZAWY WE WRZEŚNIU 1939 ROKU/ PO KAPITULACJI TWORZY/ >>KONFEDERACJĘ WOJSKOWĄ<</ ZAMORDOWANY SKRYTOBÓJCZO/ 10.V.1940 ROKU NA SASKIEJ KĘPIE".
 STANISŁAW BUŁAK-BAŁACHOWICZ

W kwietniu 1920 r. oddział gen. Stanisława Bułak-Bałachowicza została podporządkowany dowódcy 3 Armii gen. Edwarda Śmigłego-Rydza. Oddział brał od czerwca 1920 r. udział w walkach na froncie polsko-bolszewickim na obszarze Polesia.

Po odwołaniu wojsk polskich, od 15 sierpnia 1920 r. wzięli udział w kontrofensywie nad Wieprza oraz w Bitwie Warszawskiej. Przemierzając się w kierunku Włodawy, osiągnęli swój największy sukces militarny, zdobywając Pińsk 26 września, gdzie wzięli do niewoli 2400 bolszewickich jeńców, włączając w to sztab 4 armii bolszewickiej.

- ul. Płochocińska 106 A (dz. Białoleka, os. Szamocin) . Przy posesji znajduje się przydrożny krzyż z 1920 r. Na umieszczonej na krzyżu tablicy widnieje napis: „Tę pamiątkę stawiają małżonkowie Michalscy dnia 20 maja 1920 r. prosząc Pana Boga o zakończenie wojny”

- ul. Płowiecka 77 (dz. Wawer). Przed budynkiem z czerwonej cegły znajduje się pomnik ku chwale marszałka Józefa Piłsudskiego i trzech żołnierzy - mieszkańców gminy Wawer, którzy polegli w obronie Warszawy w 1920r. Pomnik odsłonięto 1.IX.1930r., w 1948 zniszczono go i zakopano, a w listopadzie 1988r. pomnik odkopano i w 1990r. ponownie postawiono. Ponad czterometrowy pomnik zwieńczony jest orłem zrywającym się do lotu, odlanym z brązu. Na frontonie umieszczony jest medalion z wizerunkiem głowy marszałka J. Piłsudskiego. Poniżej medalionu umieszczone są trzy tablice wykonane z brązu z napisami:

"ROKU 1930/ PIERWSZEMU MARSZAŁKOWI/ JÓZEFOWI PIŁSUDSKIEMU/
BUDOWNICZEMU POLSKI ODRODZONEJ/ W DZIESIĄTĄ ROCZNICĘ/ WYZWOLENIA
OJCZYZNY OD NAJAZDU BOLSZEWICKIEGO";

"OBYWATELE WAWRA I GMINY WAWER/ PADLI NA POLU CHWAŁY ODPIERAJĄC/ OD
GRANIC PAŃSTWA POLSKIEGO/ POD WODZĄ JÓZEFĄ PIŁSUDSKIEGO/ NAWALE
NAJEŹDŹCÓW W LATACH/ 1918-1920";

"OSMELIŃSKI JÓZEF/ UCZEŃ/ PEŁKA MICHAŁ/ ROBOTNIK/ WÓJTOWICZ JÓZEF/
ROBOTNIK/ 1 LISTOPAD 1930".

- ul. Powązkowska 14 (dz. Wola). Cmentarz Powązkowski: grób ks. I. J. Skorupki (ok. 1893-1920), kwatera 244-V-15. Na płycie grobowej widnieje napis: "Ś.+P./ KSIĄDZ IGNACY JAN/ SKORUPKA/
KAWALER KRZYŻA "VIRTUTI MILITARI". OBRONCA WARSZAWY/ UKOŃCZYŁ
AKADEMIĘ DUCHOWĄ./ SEKRETARZ KONSYSTORZA ARCYBISKUPIEGO
WARSZAWSKIEGO./ PREFEKT SZKÓŁ. KAPELAN OGNISKA RODZINY MARYI./ OPIEKUN
SIEROT, MŁODZIEŻY I WYGNANCÓW. HARCERZ. KAPELAN 236 P.P./ PROWADZĄC PUŁK
DO BOJU W OBRONIE STOLICY WARSZAWY/ ZABITY ZOSTAŁ NA POLU BITWY PRZEZ
BOLSZEWIKÓW/ W DNIU 14 SIERPNIA 1920 R. W OSSOWIE POD RADZYMINEM.
PRZEŻYWSZY LAT 27./ BOHATERSKĄ SWĄ ŚMIERCIĄ OCALIŁ POLSKĘ I EUROPE/ PRZED
ZALEWEM WSCHODNIEGO BARBARZYŃSTWA./ BYŁ PRAWDZIWYM UCZNIEM
CHRYSTUSA, CHLUBĄ NARODU. ŻYŁ PRAWDĄ./ POKÓJ JEGO CZYSTEJ DUSZY./
NAJDROŻSZEMU IGNASIOWI/ RODZICE".

oraz pomnik na symbolicznym grobie majora Stefana Waltera (1891-1920), kwatera 68 (mjr ekshumowany do Kalisza). Pochowany jest na cmentarzu wojskowym na Majkowie w Kaliszu (od 1936 roku). Na wysokim głazie wyryty jest napis: „†/ MAJOROWI W.P./ DOWÓDCY 29 P. STRZ.
KANIOWSKICH/ KAWALEROWI ORDERU VIRTUTI MILITARI/ I POTRÓJNEGO KRZYŻ
WALECZNYCH/ Ś.P. STEFANOWI/ WALTEROWI/ ZMARŁEMU D. 4.X.1920 R. Z RAN
OTRZYMANÝCH/ W OBRONIE STOLICY POD RADZYMINEM/ D. 15 VIII 1920 R/ ŻYŁ LAT
27”. Na niżej położonym głazie napis: „29 P. STRZ. KANIOWSKICH”.

15 sierpnia 1920 roku mjr Stefan Walter został ciężko ranny prowadząc czołową kompanię pułku do natarcia na Mokre, walcząc w obronie przedmościa warszawskiego w składzie 1 Armii gen. Franciszka Latinika. Według relacji, zranienie dowódcy wyzwoliło w jego podkomendnych pragnienie zemsty i przyspieszyło natarcie. W następstwie odniesionych ran zmarł 4 października 1920 roku, w szpitalu w Warszawie.

- ul. Powązkowska 43/45 (dz. Zoliborz, Powązki). Cmentarz Wojskowy – Powązki: kwatera 11C - pomnik "ORLETA WARSZAWSKIE" - symboliczna mogiła upamiętniająca żołnierzy polskich poległych w czasie wojny polsko-bolszewickiej (III.1919-19.III.1920). Pomnik wg projektu inż. arch. Adolfa Buraczewskiego, z rzeźbami prof. Stanisława Jackowskiego odsłonięto w 1929r. Pomnik w kształcie kolumny zwieńczonej orłem z rozpostartymi skrzydłami i krzyżem. U podnóża kolumny umieszczona jest tablica z napisem: "+/ORLEŃTOM/ POLSKIM/ POLEGŁYM/ W
OBRONIE/ WARSZAWY/ PODCZAS NA-/ JAZDU BOL-/ SZEWICKIE-/ GO ROKU/ 1920/

WDZIĘCZNI/ RODACY", a po obu jej stronach płaskorzeźby żołnierzy idących do ataku, których prowadzi ksiądz Ignacy Skorupka z krzyżem w ręku podniesionym do góry.

kwatery 11A - spoczywa tu ok. 350 żołnierzy WP (w tym 17 oficerów) poległych i zmarłych w 1920r.;

kwatery 11B - spoczywa tu w 11 rzędach ok. 360 żołnierzy WP, w tym 5 oficerów, poległych i

zmarłych w 1920r.; kwatera 13A - spoczywa tutaj ok. 250 żołnierzy WP, w tym 5 oficerów, poległych i

zmarłych w 1920r.; kwatera 13B - spoczywa tu ok. 250 żołnierzy WP (w tym 1 oficer), poległych i zmarłych w 1920r.

- ul. Rakowiecka 26/30 (dz. Mokotów). W holu budynku głównego Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego wmurowana jest tablica poświęcona studentom-żołnierzom poległym w latach 1918-1920. W lewym górnym rogu tablicy ozdobna, metalowa płaskorzeźba. Napis: "1918-1920/ Poległym/ za Ojczyznę/ (35 nazwisk).

- ul. Senatorska 21 (dz. Śródmieście). Kościół św. Antoniego Padewskiego (oo. Reformatorów). W lewym krużganku, zaraz przy wejściu, po lewej stronie, prawie przy podłodze znajduje się tablica ze zdjęciem i napisem: "Ś.+P./ KONRAD MIECZYŚLAW/ HYKIEL/ SZWOL. 2 P. ODZN. KRZYŻEM/ VIRTUTI MILITARI ŻYŁ LAT 21/ POLEGŁ NA POLU CHWAŁY/ 15.8.1920 R./ CZEŚĆ JEGO PAMIĘCI".

- ul. Stefana Pogonowskiego (d. ul. Zaulek; dz. Zoliborz). Patrz Radzymin, Zamostki Wólczyńskie. *Stefan Pogonowski (1895-1920) porucznik, w czasie wojny z bolszewikami dowódca batalionu 28. pułku strzelców kaniowskich, zaginął w kontrataku pod Wólką Radzyminską.*

- ul. Szulczyka (dz. Wawer, os. Aleksandrów). Ulica kończy się polną drogą. Znajduje się tu kapliczka z figurą Matki Boskiej wzniesiona w 1920 r. dla upamiętnienia „Cudu nad Wisłą”.

- ul. Tykocińska 27/35 (dz. Targówek). Kościół pw. Chrystusa Króla budowany od lat 30. XX w. do 1953 r. wg proj. Bronisława Colony-Czosnowskiego jako wotum wdzięczności za zwycięską bitwę z bolszewikami w 1920 r. Na murowanej poręczy schodów wejściowych (po lewej, zewnętrznej stronie) umieszczona jest tablica z napisem: "LXXV-lecie/ powstania parafii/ 1920/ KOŚCIÓŁ TEN WZNIESIONO/ KU CZCI CHRYSZTUSA KRÓLA/ JAKO WOTUM WDZIĘCZNOŚCI/ ZA/ CUD NAD WISŁĄ/ Anno Domini 2006."

- ul. Wilgi nr 14 róg ul. Izerskiej (dz. Wawer, os. Radość). Kościół pw. Matki Bożej Anielskiej. Tablica odlana w brązie wg proj. artysty rzeźbiarza Stanisława Lipskiego, o wymiarach 0,5x0,7 m; umieszczona w kościele na ścianie pod chórem, po lewej stronie.

"(krzyż Virtuti Militari) W HOŁDZIE (odznaka pułkowa)/ ŻOŁNIERZOM/ POLEGŁYM W OBRONIE OJCZYZNY/ W LATACH 1917-1920-1939-1945/ 19. P. UŁANÓW WOŁYŃSKICH/ Z OSTROGA N/HORYNIEM/ W 72 R. ZWYCIĘSKIEJ BITWY/ POD SKRZESZOWEM/ I FRANKOPOLEM/ WIERNI BOGU I OJCZYZNIE/ TOWARZYSZE BRONI". Tablica odsłonięta 19 sierpnia 1992r. przez rotmistrza Włodzimierza Bernarda (fundatora) i poświęcona – przez ks. biskupa Z. Kraszewskiego. (patrz – Frankopol, Skrzeszew).

- ul. Piotra Wysockiego 49 (gm. Targówek, os. Bródno)

Pomnik „Cudu nad Wisłą” ustawiony wśród drzew, ogrodzony metalowym płotkiem. Na niskim cokole zbudowany z otynkowanej cegły ustawiony jest wysoki, ozdobny, stalowy krzyż. Na cokole umieszczona jest tablica z jasnego piaskowca z wyrytym napisem: "W 5-TĄ ROCZNICĘ/ „CUDU NAD WISŁĄ”/ i ZWYCIĘSTWA NAD NAWAŁĄ/ BOLSZEWICKĄ./ W DNIU 15 SIERPNIA 1920 R./ POMNIK TEN FUNDUJĄ/ MIESZKAŃCY NOWEGO BRÓDNO./ 15 SIERPIEŃ 1925 R."

WAWER (warszawska dzielnica na terenie dawnej dzielnicy Praga-Południe, w 1920r. wieś)

VIII.1920r. - w okresie walk na przedmościu Warszawy w Wawrze znajdował się jeden ze składów materiałów budowlanych używanych przy wznoszeniu fortyfikacji. Patrz WARSZAWA (ul. Płowiecka 77).

WĄBRZEŻNO (m. pow., woj. kujawsko-pomorskie)

- ul. Górna 13. Kościół pw. św. Apostołów Szymona i Judy Tadeusza. Na murze kościoła tablica pamiątkowa ofiar pamięci I wojny światowej, powstania wielkopolskiego i wojny polsko-bolszewickiej z napisem o treści: "Tow. Gim. „Sokół”/ w Wąbrzeźnie/ poświęca ku wiecznej pamięci z okazji dziesięciolecia niepodległości Ojczyzny/ poległym w wojnie światowej i w walkach o wolność

Ojczyzny/ z parafji wąbrzeskiej 1914-1920 r./ dnia 11. listopada 1928 r./ (wymieniono szereg nazwisk)".

WĄWOLNICA (wieś gm., ok. 6 km na zach. od Nałęczowa, pow. puławski, woj. lubelskie)

- Na murze kościoła parafialnego umieszczona jest metalowa tablica z napisem: "PAMIĘCI/ POLEGŁYCH/ W OBRONIE/ OJCZYZNY/ 1918-1920/ (płaskorzeźba orła w koronie, a pod nim dwie związane szable)/ OCHOTNICY/ TADEUSZ DOBRACZYŃSKI/ WOJCIECH PACIEJEWSKI/ WŁADYSŁAW CYBULSKI/ STANISŁAW MIAZGA/ ANTONI OLENDZKI/ STANISŁAW AFTYKA/ WŁADYSŁAW SUŁEK/ JÓZEF PAWLUCY/ WACŁAW WRZOS/ POBOROWY/ ANTONI KRUK/ WĄWOLNICA 1926".

WERCHLIŚ (wieś, gm. Janów Podlaski, pow. bialski, woj. lubelskie)

- Mogiła zbiorowa, zlokalizowana po lewej stronie polnej drogi Werchliś-Kajetanka, około 300 metrów od wsi Werchliś. Pokryta kostką betonową. Na postumencie wyłożonym granitem ustawiono drewniany krzyż i płytę z napisem: "TU SPOCZYWAJĄ ŻOŁNIERZE/ WOJSKA POLSKIEGO,/ KTÓRZY POLEGLI W SIERPNIU/ 1920 ROKU W WALCE/ Z NAWAŁĄ BOLSZEWICKĄ."

Liczba pochowanych żołnierzy i ich tożsamość są nieznane.

WĘGRÓW (m. pow. na prawym brzegu Liwca, woj. mazowieckie)

18.VIII.1920r. - patrz STANISŁAWÓW (woj. siedleckie)

19.VIII.1920r. - Bój z uciekającą XVI Armią Czerw. w Węgrowie.

- Rynek - kościół pw. NMP i św. apostołów Piotra, Pawła i Andrzeja. W lewej nawie, na pierwszym filarze umieszczona jest metalowa tablica z napisem: "PAMIĘCI TYCH CO W CIEŻKICH/ CHWILACH 1920 ROKU PODCZAS/ NAJŚCIA BOLSZEWIKÓW SWOJE/ ŻYCIE, PRACĘ I MIENIE/ W OFIERZE OJCZYŻNIE PRZYNIĘ/ ŚLI TABLICĘ TĘ POŚWIĘCAJĄ/ RODACY".

Tablica odsłonięta po 1980r.

- Cmentarz katolicki przy ul. Kościuszki. Kwaterna - mogiła pięciu nieznanymi żołnierzy poległych w 1920 r., ekshumowanych z terenu powiatu.

WIĄZOWNA (wieś gm. nad rz. Mienią, pow. otwocki, woj. mazowieckie)

5.VIII.1920 - w dniu tym został wydany rozkaz operacyjny nr 1 gen.F.Latinika ustalający zewnętrzną linię obrony Warszawy. Biegła ona przez Radzymin - Okuniew - Wiązownę - Karczew, wzdłuż rzeki Świder do Wisły i Wisłą do Góry Kalwarii. W zrealizowanym systemie polskich fortyfikacji wieś nie wchodziła w ich skład, ale pozostawała przed I linią obrony w odległości 2-3 km.

13/14.VIII.1920r.- w nocy niewielkie oddziały bolszewickie atakowały pozycje w Wiązownie i Emowie Lesie. Ataki te zostały odparte przez żołnierzy 59 PP ze składu 15 Dywizji WP.

15.VIII.1920r. – po południu bolszewicy próbowali przełamać polską obronę na odcinku Białek – Emów. Żołnierze 15 Dywizji WP odparli kolejne natarcia zadając bolszewikom poważne straty powstrzymując tym ich marsz na zachód.

- ul. Lubelska przy skrzyżowaniu z ul. Boryszewską. Kopic z wysokim krzyżem jest miejscem pamięci narodowej. Po lewej stronie krzyża gład z tablicą odsłonięty 15 sierpnia 2005 r. Napis na tablicy:

"(twarz marszałka) PAMIĘCI/ ŻOŁNIERZY MARSZAŁKA/ JÓZEFA PIŁSUDSKIEGO/ 15 DP I ARMII WP/ BRONIĄCYCH PRZED/ BOLSZEWIKAMI/ UFORTYFIKOWANEGO ODCINKA/ WIĄZONA/ W DNIACH 13-17 SIERPNIA 1920 ROKU/ mieszkańcy Gminy Wiązowna".

Po lewej stronie napisu data: "15 SIERPIEŃ/ 2005 R.", a pod napisem - "TABLICĘ UFUNDOWAŁO FORUM PRZEDSIĘBIORCZOŚCI GMINY WIĄZOWNA".

- ul. Duchnowska. Cmentarz parafialny. W grobie lotników 41 eskadry rozpoznawczej poległych w 1939 r., bez oznakowania są pochowani żołnierze, którzy zginęli w wojnie 1920 roku.

WIECZFIA KOŚCIELNA (wieś gm., ok. 12 km na półn.-wsch. od Mławy, pow. mławski, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - wojska bolszewickie zamordowały we wsi uprowadzonych Polaków: Konstantego Zielińskiego - właściciela majątku Srebrna pod Płockiem, jego zarządcę Jana Głonka i gorzelanego Bolesława Bocheńskiego oraz Stefana Różyckiego - właściciela majątku Bądkowo.

- W pobliżu kościoła parafialnego, na placu, znajduje się obelisk z polnego kamienia, na tablicy którego jest napis: "Żołnierzom polskim poległym za Ojczyznę w latach 1918-1920 oraz 1939 pomnik ten zniszczony przez Niemców w czasie okupacji hitlerowskiej odbudowali mieszkańcy gminy Wieczfnia w 1982r. Polegli za Ojczyznę w latach 1918-1920 ...(wymieniono 15 nazwisk.)".

WIELGOLAS BRZEZIŃSKI (wieś ok. 13 km na zach. od Mińska Maz., w 1920r. - WIELGOLAS, woj. mazowieckie)

17.VIII.1920r. - po zdobyciu Brzezin grupa ppłk.St.Wrzalińskiego kontynuowała natarcie dalej na wsch. wzdłuż szosy mińskiej i w walce zdobyła wieś przełamując opór oddziałów bolszewickich z XVI Armii Czerwonej. Patrz MIŃSK MAZOWIECKI.

WIELISZEW (wieś. i gm., pow. legionowski, woj. mazowieckie)

- ul. Modlińska 65. Cmentarz parafialny. ?!

- Cmentarz wojskowy. Pomiędzy Wieliszewem, a Michałowem-Reginowem, za wiaduktem kolejowym. Otoczony rowem i wałem ziemnym. Dawny rosyjski cmentarz wojskowy. Po 1918 r. cmentarz przejęły polskie władze wojskowe. W czasie wojny polsko-bolszewickiej grzebano tu żołnierzy WP zmarłych z ran i chorób w szpitalach wojskowych w Zegrzu i Jabłonie. W okresie międzywojennym pełnił funkcje cmentarza garnizonowego.

WIKTORÓW (wieś ok. 3 km na płd.-wsch. od Radzymina, pow. wołomiński, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - przez wieś przechodziła I linia polskiej obrony.

13.VIII.1920r. - ranniem bolszewicy przeprowadzili na wieś pierwszy atak, który został odparty. Po kolejnym szturmie o godz. 18 wieś dostała się w ręce nieprzyjaciela prawie bez oporu.

15.VIII.1920r. - w późnych godzinach wieczornych wieś zajmuje pułk grodzieński.

16.VIII.1920r. - o świcie rozpoczęła się kontrofensywa 27.Dyw. Strzelców wspieranej samochodami pancernymi. O godz. 16 siły polskie (30.pp) przy wsparciu czołgów i artylerii wyparły bolszewików ze wsi.

WILCZOGĘBY (wieś, gm. Sadowne, pow. węgrowski, woj. mazowieckie)

- W wsi pomnik poległych za Ojczyznę w latach 1918-1945 poświęcony:

(1 tablica) poległym za Ojczyznę z plutonu Polskiej Organizacji Wojskowej w latach 1919-1920,

(2 tablica) pamięci mieszkańców Wilczogęb, którzy w latach 1918-1945 oddali życie za ojczyznę.

Na cokole umieszczona jest replikę oryginalnej tablicy (1) z 1933 r. z napisem:

"POLEGŁYM za OJCZYZNĘ/ Z PLUTONU/ POLSKIEJ ORGANIZACJI/ WOJSKOWEJ/ PODCH. T. WIERZBICKI POLEGŁ W 1919 R./ PLUT. J. WYCECH „-, 1920 R./ SIERŻ. A. IWAŃSKI „-, 1920 R./ ST.SIERŻ. E. SOKOŁOWSKI „-, 1920 R./ PLUT. S. GAJEWSKI ZM. 1928 R./ MIESZKAŃCY WSI".

W 1967 r. urodzony w Wilczogębach ówczesny Marszałek Sejmu PRL Czesław Wycech, ufundował nową tablicę poświęconą pamięci mieszkańców wsi Wilczogęby, którzy w latach 1918-1945 oddali życie za Ojczyznę, za wolność i sprawiedliwość społeczną. Na tablicy tej obok Józefa Wycecha umieszczone zostały nazwiska 16 ofiar II wojny światowej.

W 2014 roku pomnik wzbogacił się o kolejną tablicę, upamiętniającą 70 rocznicę zabezpieczenia zrzutu broni dla AK w nocy z 16 na 17 kwietnia 1944 r.

WINNICA (wieś gm., 13 km na płd.-zach. od Pułtuska, pow. pułtuski, woj. mazowieckie)

- W kruchcie kościoła parafialnego, znajduje się tablica z napisem: "Polegli na polu chwały odpierając z granic państwa polskiego pod wodzą Józefa Piłsudskiego nawałę najeźdźców w latach 1918-1920...(wymieniono 22 nazwiska)...".

WIOSKA RADZYMIŃSKA (w 1920r. była to osada położona przy szosie warszawskiej, między Radzyminem a wsią Cegielnia; obecnie w granicach m. Radzymin, są to okolice cm. wojskowego przy ul. Warszawskiej 60.).

Patrz RADZYMIN.

WISZNICE (wieś i gm., pow. bialski, woj. lubelskie). Patrz – Bydgoszcz.

WIŚNIEW (d. nazwa Wiśniewo, wieś nad rz. Rządzą, gm. Jakubów, pow. miński, woj. mazowieckie)

- Cmentarz rzymskokatolicki. W centralnej części cmentarza mogiła st. ułana Ryszarda Kowalskiego poległego w 1920 r.

WIŚNIEW (wieś gm., ok. 11km na płd. od Siedlec, pow. siedlecki, woj. mazowieckie)

- Przed kościołem krzyż z napisem: „Ś.P. poległym bohaterom w walce o wolność Polski 1914-1921. Cześć im i sława”.

WIŚNIEWO (wieś gm., ok. 7 km na płd.-zach. od Mławy, pow. mławski, woj. mazowieckie)

- Patrz - WYSZYNY.

WIZNA (wieś gm., pow. łomżyński, woj. podlaskie).

W 1932 roku w Wiźnie odsłonięto pomnik mieszkańców poległych w obronie Polski w wojnie z bolszewikami w latach 1920-21.

WŁOCLAWEK (m. pow. nad Wisłą przy ujściu rz. Zgłowiączki, woj. kujawsko-pomorskie) 16-18.VIII.1920r. - 15.Dyw. "Kawkor" Gaja szturmowała most we Włocławku i przecięła ważną linię kolejową między Warszawą a Gdańskiem. Po stronie polskiej zginęło ponad 40 żołnierzy.

- We wrześniu 1920r. zawiązał się Komitet Grzebania Poległych, który pochował poległych obrońców Włocławka na Wzgórzu Szpetalskim. Komitet przekształcił się w Komitet Budowy Pomnika Obrońców Wisły 1920r. Pomnik ze składek społecznych, wg projektu artysty warszawskiego Sokołowskiego, został odsłonięty 1.X.1922r. W 1939r. hitlerowcy pomnik wysadzili w powietrze. W listopadzie 1988r powstał Obywatelski Komitet Odbudowy Pomnika Poległych Obrońców Wisły 1920r. we Włocławku. Pomnik odbudowano 18.VIII.1990r. nastąpiło uroczyste odsłonięcie. Na frontonie pomnika napis: "POLEGŁYM/OBROŃCOM WISŁY / 1920". Z tyłu pomnika, na marmurowej płycie, napis: "W LATACH 1988-1990 / ZE SKŁADEK SPOŁECZEŃSTWA / WŁOCLAWKA / OBYWATELSKI KOMITET / ODBUDOWY POMNIKA POLEGŁYCH / OBROŃCÓW WISŁY 1920 / ODBUDOWAŁ POMNIK / ZNISZCZONY PRZEZ / OKUPANTA HITLEROWSKIEGO / W 1940 R". Za pomnikiem znajduje się marmurowa płyta z wyrytym krzyżem ze starego pomnika. W tylnej części murku okalającego pomnik wmurowana jest tablica ustawiona w 1981r. przez Zarząd Regionu NSZZ "Solidarność" z napisem: "W HOŁDZIE OBROŃCOM WISŁY / 1920 R / W TYM MIEJSCU STAŁ POMNIK / WYBUDOWANY PRZEZ SPOŁECZEŃSTWO / WŁOCLAWKA POLSKIM ŻOŁNIERZOM / BOHATEROM OBRONY WISŁY Z 1920 R / ZBURZONY PRZEZ AGRESORÓW".

- ul. Obrońców Wisły 1920r. (jest to ulica dojściowa do pomnika "Poległym Obrońcom Wisły 1920", d. ul. Zdrowotna, nazwę historyczną tej ulicy przywrócono decyzją MRN z dn 8.V.1989r.).

- Al. Fryderyka Chopina 3/5. Cmentarz Komunalny. Wydzielona kwatera wojenna żołnierzy i osób cywilnych poległych oraz zmarłych z odniesionych ran w okolicach Włocławka w latach 1914-1921. Mogiły tworzą cztery symetryczne pola ograniczone betonowym obramowaniem. Nad całością kwatery wysoki, półkolisty, kamienny pomnik z napisem: "BEZIMIENNYM ŻOŁNIERZOM POLEGŁYM/ W BOJACH O NIEPODLEGŁOŚĆ POLSKI/ W LATACH 1914 – 1921/ CZEŚĆ ICH PAMIĘCI"

WŁODAWA (m., woj. lubelskie)

17.VIII.1920r. - 3.DPLeg opanowała Włodawę i działając w kierunku Brześcia rozbiła kilka pododdziałów z 58.Dyw. Strz. z Grupy Mozyrskiej.

WODYNIE (wieś gm., pow. siedlecki, woj. mazowieckie).

- W centrum wsi przy skrzyżowaniu drogi Siedlce - Garwolin z drogą do Kamieńca, został usypany w 1925 roku kopiec ziemny i położono na nim kamienną płytę z krzyżem i wyrytą inskrypcją o treści: "†/ POLEGŁYM/ BOHATEROM/ W OBRONIE/ WIARY I OJCZYZNY/ WODYŃSKIE KOŁO/ MŁODZIEŻY/ Dnia 30/y 1925".

WOJEWÓDKI GÓRNE (wieś, gm. Bielany, pow. sokołowski, woj. mazowieckie)

18/19.VIII.1920r.- Bitwa pod Wojewódkami. Polscy żołnierze III batalionu 2 pułku Strzelców Podhalańskich starli się z oddziałami sowieckimi z 27 Omskiej Dywizji Strzeleckiej i 2 Dywizji Strzelców. Oddziały sowieckie zaatakowały od strony zachodniej, wylaniając się z lasu, otaczając III batalion. Odcięci żołnierze polscy bronili się zaciekle. Nierówna walka trwała przez całą noc. Dywizje sowieckie pospiesznie przeszły w kierunku północno-wschodnim, ponosząc przy tym dotkliwe straty – około 200 zabitych, przeszło 100 jeńców, kilka armat, karabinów maszynowych i 150 wozów ze sprzętem wojennym i żywnością. Po stronie polskiej straty wyniosły 16 zabitych oraz kilkudziesięciu rannych. Część żołnierzy polskich zostało pochowanych w Wojewódkach Górnych.

- Przy dawnej trasie Siedlce – Sokołów Podlaski kwatera żołnierska ogrodzona drewnianym płotkiem pomalowanym na kolor biało-czerwony. Na kwaterze stoją dwa krzyże. Jeden, duży, drewniany z metalową tablicą z napisem: „W dniu 19 sierpnia 1920 r. poległo 11 żołnierzy 1-go Pułku Piechoty Podhalańskiej i 1 cywil z Księżopola. Polegli w obronie Ojczyzny. Zdrowaś Maryjo ... Pod Twoją obronę”. Drugi krzyż metalowy, osadzony w kamieniu, na którym znajduje się napis: „Poległym obrońcom Ojczyzny młodzież szkół Czerwonki, Przeździatki, Rozbitego Kamienia, Kowies, Nowej Wsi, Księżopola i Wojewódek w dziesięciolecie niepodległości Polski 1918-1928”.

WOLA GUŁOWSKA (wieś nad rz. Czarną, ok. 24 km na płn.-zach. od Kocka, woj. siedleckie)

- Kościół Karmelitów pw. Nawiedzenia NMP. W kuchni znajdują się dwie tablice poświęcone poległym żołnierzom m. in. w Bitwie Warszawskiej 1920 roku: 2. Pułkowi Ułanów Grochowskich i 3. Pułkowi Szwoleżerów Mazowieckich im. płk. J. Kozietulskiego.

WOLA KIELPIŃSKA (wieś, gm. Serock, pow. legionowski, woj. mazowieckie)

16.VIII.1920r. - w 3. Batalionie 167. Bytomskiego Pułku Piechoty broniącego odcinka Wola Kiełpińska – Dębe walczył sierżant Kazimierz Kozłowski. Wieczorem 16 sierpnia 1920 r. 167. PP przeszedł do natarcia, a jego 3. Batalion uderzył 17 sierpnia rano na folwark Szadki k. Woli Kiełpińskiej. Został powstrzymany silnym ogniem i dopiero podczas powtórnego natarcia udało się posunąć do przodu. Sierż. Kozłowski zginął w czasie tego ataku wskutek ostrzału artylerii bolszewickiej z rejonu Szadek. Został pochowany w pobliżu figury przed kościołem w Woli Kiełpińskiej, a w 1970 r. jego szczątki zostały przeniesione na cmentarz parafialny. Inni żołnierze polegli w czasie sierpniowych walk zostali pochowani w zbiorowej mogile na cmentarzu w Serocku.

- Mogiła Kazimierza Kozłowskiego na cmentarzu parafialnym. Na betonowej płycie nagrobnej napis: „† D.O.M./ K. KOZŁOWSKI/ SIERŻANT WOJSK POLSKICH/ POLEGŁY ŚMIERCIAŃ W OBRONIE/ MATKI OJCZYZNY/ DN. 17 SIERPNIA 1920”.

WOLA SZYDŁOWSKA (wieś, ok. 8 km. na pld.-wsch. od Mławy, woj. mazowieckie)

Patrz - WYSZYNY.

WOLA WODYŃSKA (wieś, gm. Wodynie, pow. siedlecki, woj. mazowieckie)

- We wsi krzyż z napisem: „Poległym za wolność Ojczyzny w l. 1914-1920. Ten pomnik wznosi Koło Młodzieży Wiejskiej w Woli Wodyńskiej 15 sierpnia 1924 r.”.

WOŁOMIN (m. pow., woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - miasto znajdowało się na I linii polskich umocnień. Fortyfikacje ciągnęły się wzdłuż pld.-wsch. obrzeża miasta, w przybliżeniu wzdłuż drogi Czarna - Lipiny - Skazówka (od kilkuset do ok. 1,5 km na pld.-zach. od linii wyznaczonej tą drogą). Pozycje te bronione były przez 47pp płk. Józefa Szczepana z 11.DP.

14.VIII.1920r. - ok. godz. 4.00 radziecki 237. pułk z 79.Bryg. strzelców uderza na miasto bez powodzenia. 12.kompania 47.pp, broniąca pozycji na pld. skraju miasta atakuje cofające się z Ossowa oddziały bolszewickie.

15.VIII.1920r. - drugi szturm na miasto o godz. 17,30 przeprowadziły cztery brygady ze składu 2.Dyw. Strzeleckiej. Broniący się 47.pp wspierany przez pociągi pancerne "Mściciel" i "Paderewski" odparł atak.

16.VIII.1920r. - trzeci atak 17.Dyw. Strzelców także został odparty.

- ul. Warszawska 11 - na placu im. Józefa Piłsudskiego (przy stacji PKP, po prawej stronie jadąc z W-wy) znajduje się pomnik Piłsudskiego - „Obrońcom Ojczyzny 1920 roku”. Pierwotnie był tu pomnik wzniesiony w 1930 roku w 10. rocznicę Cudu nad Wisłą i upamiętniał on **wizytę Marszałka Józefa Piłsudskiego** w sierpniu 1920 roku w Wołominie. Po drugiej wojnie światowej został zniszczony. Obecny został odsłonięty w sierpniu 1995 roku wg proj. Tadeusza Tchórzewskiego. U góry cokołu napis: "JÓZEF/ PIŁSUDSKI/ 1867-1935". Przed cokołem na niższym postumencie umieszczona jest rzeźba popiersia marszałka.

WÓLCZYŃSKIE (przysiółek, woj. mazowieckie)

15.VIII.1920r. - Patrz ZAMOSTKI WÓLCZYŃSKIE.

WÓLKA RADZYMIŃSKA (wieś ok. 5 km na zach. od Radzymina, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - wieś znajdowała się na bezpośrednim przedpolu II linii polskiej obrony.

14.VIII.1920r. - rano we wsi doszło do starć wojska polskiego z patrolami bolszewickimi, które wycofały się. Nieco później (wykorzystując lukę pomiędzy 46. i 48.pp) 81. Bryg. Strzelców zajęła wieś. Po południu dwa bolszewickie pułki tu stacjonujące zaatakowały Radzymin odbity w tym czasie przez Polaków.

14/15.VIII.1920r. - po północy 81.Bryg. Strzelców rozpoczęła nieudane natarcie na Nieporęt. Nad ranem 81.Bryg. powróciła do wsi na pozycje wyjściowe, skąd została wyparta ok. godz. 7 przez oddziały 10.DP.

- We wsi znajduje się ogrodzony, granitowy obelisk zwieńczony krzyżem (bez napisów), który postawiono dla upamiętnienia wydarzeń z sierpnia 1920r.

WYSOKIE MAZOWIECKIE (m. pow. nad rz. Brok, woj. podlaskie)

1920r. - członkiem komitetu rewolucyjnego był Marcełi Nowotko.

- ul. Zambrowska. Cmentarz parafialny. Mogiła żołnierzy z terenu wysokomazowieckiego którzy polegli w walkach podczas wojny polsko-bolszewickiej. Na mogile pomnik z tablicami poświęconymi żołnierzom WP poległym w latach 1918-1920 i we wrześniu 1939 r. oraz żołnierzom ZWZ-AK poległym w latach 1939-1953. Na jednej z tablic napis: "GRÓB/ MIEZANEGO/ ŻOŁNIERZA/ BOHATEROM/ PLEGŁYM W WALCE O/ NIEPODLEGŁOŚĆ/ OJCZYZNY/ W LATACH 1918-

1920". Na granitowej płycie, stojącej obok pomnika, wyryto nazwiska żołnierzy WP poległych w Wysokim Mazowieckim w sierpniu 1920 r. "ŻOŁNIERZE WOJSKA POLSKIEGO,/KTÓRZY POLEGLI W WOJNIE/ POLSKO-BOLSZEWICKIEJ/ W SIERPNIU 1920 r./ ANTONI SIDOR st.szer. 41 p.p./ WŁADYSŁAW WARTKOWSKI 30 p.p./ WŁADYSŁAW WORKOWSKI szer. 30 p.p./ WILHELM WORNAT szer., 30 pp/ ZENON ŻUK plut. 41 p.p./ TOMASZ BEREZA szer. 24 p.p./ WINCENTY CIUNELIS ppor. 28 p.p./

CZEŚĆ ICH PAMIĘCI".

Spis poległych: Ciunelis Wincenty, ppor., 28 pp † 01.08.1920; Bereza Tomasz, szer., 24 pp † 07.08.1920; Sidor Antoni, st.szer., 41 pp † 02.08.1920; Wartkowski Władysław, 30 pp † 08.08.1920; Workowski Władysław, szer., 30 pp † 08.08.1920; Wornat Wilhelm, szer., 30 pp † 08.08.1920; Żuk Zenon, plut., 41 pp † 02.08.1920

WYSZKÓW (m. pow., woj. mazowieckie)

13.VIII.1920r. - Feliks Dzierżyński telegrafuje do Lenina informując go o sytuacji na froncie i nastrojach Polaków.

- ul. Nadgórze. Cmentarz rzymskokatolicki (położony w płd.-wsch. części miasta, ok. 400 m od kościoła): w środkowej części cmentarza (kwatery L), po lewej stronie, zbiorowa MOGIŁA żołnierzy polskich poległych w 1920r., z granitowym pomnikiem w kształcie bloku, otoczona niskim ogrodzeniem z granitowych słupków zwieńczonych formą Krzyża Walecznych, połączonych żelaznymi łańcuchami. Na pomniku widnieje napis: "POLEGLI ZA OJCZYZNĘ / + / W WALKACH Z BOLSZEVIKAMI / POD WYSZKOWEM W SIERPNIU 1920 R. / Ś+P / R.GETIS POR. 201 OCH.P. / KOMOROWSKI P.P. KOWIEŃ.P. / SZYDEŁKIEWICZ POR. ARTYLERII / S.USZAKIEWICZ POR. 35 P. / GRABAŁOWSKI P.P 35 P. / M.TOMASZEWSKI P.P.35 P. / J.MIELCZAREK 15 NIEZNANYCH / A.WOŁOWSKI P.P 16 NIEZNANYCH / ZAMORDOWANYCH / PRZEZ CZREZWYCZAJKĘ / CZEŚĆ ICH PAMIĘCI!" U stóp pomnika marmurowa tablica z napisem: "NARODY / TRACĄ PAMIĘĆ / TRACĄ ŻYCIE!"

Na cmentarzu (kwatery M-41) znajduje się grób księdza Wiktora Mieczkowskiego proboszcza wyszkowskiego w latach 1915-1935. Bohaterskiego duszpasterza z czasów wojny z bolszewikami.

- ul. Białostocka 12. Stara plebania przy kościele pw. św. Idziego. Na frontowej ścianie, po lewej stronie wejścia, wmurowana jest tablica z brązowo-ciemnego marmuru z wyrytym napisem: "KSIĘDZU/ PROBOSZCZOWI KANONIKOWI/ WIKTOROWI MIECZKOWSKIEMU/ OBYWATELOM WYSZKOWA/ UCZESTNIKOM WOJNY/ POLSKO-SOWIECKIEJ 1920 ROKU/ KU WIECZNEJ PAMIĘCI/ NASTĘPNYCH POKOLEŃ/ MIESZKAŃCY WYSZKOWA 7 SIERPNIA 2005 ROKU".

- Patrz RYBIENKO LEŚNE (pomnik i ulica).

- W Kościele par. pw. św. Idziego i w budynku Gimnazjum były przed II woj. św. umieszczone tablice upamiętniające rok 1920, a zniszczono je w okresie powojennym.

WYSZYNY KOŚCIELNE (wieś, gm. Stupsk, pow. mławski, woj. mazowieckie)

22.VIII.1920r. - w ciężkim boju pod Wyszynami "Kawkor" Gaja wraz z resztkami 18., 53. i 54.dyw. strzelców z IV Armii Czerwonej przełamał ugrupowanie polskiej 18.DP i otworzył sobie drogę na Szydłowo - Dąbsk - Grabowo.

- Cmentarz grzebalny. Znajduje się tu grób z napisem: "Śp. Bolesław Bańkowski, ułan 203p. ułanów, ur. 1900r. poległ 20 sierpnia 1920r."

- Cmentarz przykościelny. Pochowano tu poległych, zwiezionych z Woli, Wiśniewa i Żarnówka. Na pomniku ks. Szulborskiego jest napis: "Dobry Pasterz duszę swoją daje za owce swoje. Jan X w.11. Śp. ksiądz Stanisław Szulborski proboszcz parafii Wyszyny urodzony w 1865r. zamordowany przez bolszewików dnia 22 sierpnia 1920r. Strapiona parafia ten pomnik stawia." Obok grobu ks. Szulborskiego znajdują się dwie mogiły żołnierskie z tablicami i napisem: "Śp. Bohaterskim 16 żołnierzom 49 PP poległym w 1920r. za wiarę i Ojczyznę w walce z bolszewikami. Społeczeństwo gminy Stupsk."

- W kościele parafialnym znajduje się marmurowa tablica z napisem: "Śp. ks. Stanisław Szulborski, Ignacy Przysług, Roman Sobczak, Franciszek Lewandowski, Stanisław Skowroński. W 10 rocznicę niepodległej Polski poległym w jej obronie. Kamień ten na wieczną pamiątkę kładą parafianie wyszyńscy 11.XI.1918-11.XI.1928."

WYSZOGRÓD (m. gm. na prawym brzegu Wisły, pow. płocki, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - na przedpolu miasta stacjonowało zgrupowanie WP w celu obrony przeprawy przez Wisłę.

ZABŁUDÓW (m. gm. nad rz. Rudnią, ok. 17 km na pld.-wsch. od Białegostoku, pow. białostocki, woj. podlaskie)

20.VIII.1920r. - zajęcie miasta przez WP.

- Stary cmentarz. Na tyłach cmentarnej kaplicy św. Rocha umieszczona jest tablica z napisem: "POLEGŁYM ZA OJCZYZNĘ / SYNON ZIEMI ZABŁUDOWSKIEJ / 1918-1920 / RODACY / ... (wymieniono 11 nazwisk)..."

ZALUBICE (ob. STARE ZAŁUBICE, wieś na pln. brzegu rz. Rządzy przy ujściu do Jez. Zegrzyńskiego, ok. 6 km na pln.-zach. od Radzimina, gm. Radzimin, pow. wołomiński, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - wieś znajdowała się na zewnątrz polskich linii obronnych (ok. 0,5 km).

12.VIII.1920r. - czołowe oddziały 21.Dyw. Strzelców Smolina osiągnęły rejon wsi.

13.VIII.1920r. - wieś była punktem koncentracji 21.Dyw. Strzelców przed planowanym atakiem na Warszawę.

16.VIII.1920r. - wieś ponownie była punktem koncentracji 63. Bryg. Strzelców.

ZAMBRÓW (m. nad rz. Jabłonką, woj. łomżyńskie)

ZAMOSTKI WÓLCZYŃSKIE (d.nazwy: MOSTKI WÓLCZYŃSKIE, WÓLCZYŃSKIE; przysiółek po zach. stronie szosy Struga-Nieporęt, ok. 6km od skrzyżowania w Strudze, ok. 1 km na pld. od Wólki Radzymińskiej, woj. mazowieckie)

15.VIII.1920r. - przed świtem, ok. godz 3.00 1.bat. 28.pp (1.baon 28. pułku strzelców kaniowskich) por.Stefana Pogonowskiego wyrusza w kierunku Słupna, a następnie skręca w stronę Zamostków Wólczyńskich. Z rejonu osady uderza na nich ogień z broni ręcznej i maszynowej. Por. Franciszek Noworolnik rozwinął 4.komp. i po krótkim boju pokonał ubezpieczenie 242.pułku strzelców radzieckich znajdującego się w Wólce Radzymińskiej. Po opanowaniu Zamostków por. St. Pogonowski stojąc na skarpie od strony Wólki Radzymińskiej został śmiertelnie trafiony w trakcie wydawania rozkazów. Dowództwo batalionu przejął por. Jerzy Boski. Batalion rozwinął się wzdłuż szosy i prowadził walkę z 242. pułkiem strzelców oczekując na nadejście pozostałych sił 28.pp z Nieporętu oraz nawiązanie łączności z oddziałami polskimi w Słupnie.

- Na skarpie, po zach. stronie szosy, którą przecina droga z Zamostków (ob. biegnie nią szlak zielony) znajduje się pomnik kpt. Stefana Pogonowskiego i jego żołnierzy poległych 15.VIII.1920r.

ZAWADY (wieś nad rz. Rządzą, ok. 4 km na pln.-wsch. od Radzimina, pow. wołomiński, woj. mazowieckie)

12/13.VIII.1920r. - w nocy ściągnięto na I linię obrony polskiej znajdujące się we wsi wysunięte placówki.

13.VIII.1920r. - rankiem ze wsi rozpoczął się pierwszy szturm wojsk bolszewickich na polskie pozycje. Wieś znajdowała się w rękach nieprzyjaciela do 17 sierpnia tj. do zakończenia walk w tym rejonie.

ZAWADY (wieś gm., ok. 9 km na pld.-zach. od Tykocina, pow. białostocki, woj. podlaskie)

- Cmentarz rzymskokatolicki tzw. "nowy" (usytuowany poza wsią, po lewej stronie drogi z Konopek do Jezewa, ok. 1 km od kościoła). Kamienna rzeźba Chrystusa na grobie Antoniego Maleszewskiego, zamęczonego przez bolszewików (zm. 23 sierpnia 1920r.).

ZAWADY (obecnie POPIELŻYN-ZAWADY, wieś na prawym brzegu rz. Wkry, woj. mazowieckie)

14.VIII.1920r. - w rejonie wsi duże straty poniosła Bryg. Syberyjska płk K.Rumszy, a radziecka 11.Dyw. Strzelców przedostała się na zachodni brzeg Wkry.

ZĄBKI (m., pow. wołomiński, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - osiedle na zapleczu działań obronnych pod Radziminem. Tu odbywała się koncentracja niektórych oddziałów biorących udział w walkach.

- ul. Piłsudskiego .Cmentarz parafialny. Kwatery żołnierzy poległych w 1920 r. znajdują się przy głównej alejce, ok. 50 m od zachodniego wejścia. Na mogile pomnik zwieńczony orłem w koronie z następującym napisem na dolnej części obelisku: "POLEGŁYM / W OBRONIE OJCZYZNY / W SIERPNIU ROKU 1920/ NA WIECZNĄ RZECZY PAMIĄTKĘ/ OBYWATELE GMINY WAWER".

- ul. ks. Ignacego Skorupki. Patrz OSSÓW.

ZBUCZYN (wieś gm., [do 1 stycznia 2004 r. Zbuczyn Poduchowny], gm. Zbuczyn, pow. siedlecki, woj. mazowieckie)

- na cmentarzu parafialnym mogiła z pomnikiem na którym napis: „Poległym za Ojczyznę w I wojnie światowej, w latach 1914-1918 oraz w 1920 r. w obronie niepodległości Polski. Społeczeństwo Zbuczyna”.

- przy drodze do Siedlec, obelisk z napisem: „Poległym obrońcom Ojczyzny 1914-1920”.

ZEGRZE (wieś, gm. Wieliszew, pow. legionowski, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - znajdującą się na prawym brzegu Narwi niewielka twierdza stanowiła jeden z najsilniejszych punktów polskiej obrony. Pod względem fortyfikacyjnym Zegrze podlegało płk.Berezowskiemu i znajdowało się w obszarze operacyjnym 5.Armii gen. W.Sikorskiego. Przed rozpoczęciem walk w Zegrzu mieścił się duży skład materiałów fortyfikacyjnych.

16-18.VIII.1920r. - zacięte walki toczyły się pomiędzy 6.i 56.Dyw. Strzelców ze składu III Armii sowieckiej kom.W.S.Łazarewicza, a 11.Dyw.Piechoty płk.Bolesława Jaźwińskiego i Brygadą Syberyjską płk.Kazimierza Rumszy. Wojska polskie wyparły wojska sowieckie z Zegrza na płu.-wsch.

ZEMBRÓW (wieś nad rz. Cetynią, ok. 15km na płu. od Sokołowa Podl., gm. Sabnie, pow. sokołowski, woj. mazowieckie)

- Cmentarz parafialny. Znajdują się tu groby żołnierzy polskich poległych w wojnie 1920r., m.in. mogiła z rzeźbą anioła i napisem: „Ś.P. Michał Demidecki-Demidiwicz ochotnik ułan 1 P. Szw. Zginął w obronie Ojczyzny pod Zembrowem 17.VIII.1920 r. przeżywszy lat 17. Śpij spokojnie synku bohaterze ukochany”.

ZIELONA (obecnie osiedle we wsch. części warszawskiej dzielnicy Wesola, woj. mazowieckie)

ZIELONKA (m., pow. wołomiński, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - przez ten teren przechodziła II linia obrony polskiej.

13.VIII.1920r. - w rejonie Zielonka - Turów stacjonował pułk wileński.

- ul. ks. Ignacego Skorupki. Patrz OSSÓW.

ZŁOTORIA (wieś, gm. Choroszcz, pow. białostocki, woj. podlaskie)

Podczas wojny polsko-bolszewickiej trwały w tym miejscu zacięte walki o utrzymanie przyczółka mostowego na niewielkiej przeprawie przez Narew.

- Złotoria – Kolonia nieoficjalny przysiółek wsi Złotoria. Na polu Mieczysława Miastkowskiego pomnik, wykonany z kamienia polnego zwieńczony metalowym krzyżem. Na cokole tablica z napisem: "NIEZNANEMU ŻOŁNIERZOWI/ POLEGŁEMU ZA/ WOLNOŚĆ OJCZYZNY W 1920 R./ W DZIESIĘCIOLECIE/ ZWYCIĘSTWA NAD/ BOLSZEWIKAMI./ CZEŚĆ BOHATEROM STRAŻACY/ ZŁOTORII 1930 R."

ŻELECHÓW (m. gm. w pobliżu rz. Wilga, pow. garwoliński, woj. mazowieckie)

16.VIII.1920r. - polska 16.DP płk. Aleksandra Ładosia zajmuje miasto.

ŻERKÓW (m. gm., pow. jarociński, woj. wielkopolskie)

- W rynku na pomnik (zwieńczonym krzyżem) „Braciom poległym za Wolność i Ojczyznę” umieszczona jest tablica z piaskowca z wyrytym napisem: „A jeśli komu droga otwarta do nieba,/ Tym co służą Ojczyźnie ...”/ J. Kochanowski/ (krzyż z datami 1918, 1919)/ 1914-1918/ I WOJNA ŚWIATOWA/ - x - / 1918-1919/ POWSTANIE WIELKOPOLSKIE/ - x - / 1920/ WOJNA POLSKO-ROSYJSKA/ - x - /1939-1945/ II WOJNA ŚWIATOWA / - x - / OFIARY SYSTEMU/ TOOTALITARNEGO/ CZEŚĆ ICH PAMIĘCI".

ŻMIJEWKO (wieś ok. 5 km na płu. od Brodnicy, „pow. brodnicki, woj. kujawsko-pomorskie)

15.VIII.1920r. - patrz BRODNICA.

ŻÓŁTKI (wieś k.Choroszczy, ok.14 km na zach od Białegostoku, pow. białostocki, woj. podlaskie)

- We wsi znajduje się pomnik w kształcie obelisku zwieńczonego oszkloną figurą Matki Boskiej. Na cokole umieszczone są dwie tablice. Tuż u podnóża obelisku mała tablica z napisem: "POLEGŁYM ZA/ OJCZYZNĘ/ W LATACH/ 1918-1920". Poniżej większa tablica poświęcona obrońcom przeprawy przez Narew we wrześniu 1939r. Pomnik ten wzniesli w 1855r. żołnierze rosyjscy swoim poległym kolego z pułku. Wiosną 1934r. mieszkańcy wioski przenieśli ten pomnik w obecne miejsce, odremontowali i postanowili, że będzie to pomnik ku czci zwycięstwa wojsk polskich na rzece Narwi podczas wojny polsko-bolszewickiej w 1920r. Wtedy to na zwieńczeniu pomnika, gdzie przedtem była kula (lub krzyż?), ustawiono gipsową figurę Matki Boskiej. Umieszczono także tablicę z napisem: "POLEGŁYM ZA/ OJCZYZNĘ/ W LATACH/ 1918-1920". W 1985-89 przeprowadzono renowację pomnika. Wykonano ramkę ochronną ze szkła dla figury Matki Boskiej oraz umieszczono drugą tablicę, poświęconą bohaterskim obrońcom odcinka Żółtki we wrześniu 1939r., którzy bronili przeprawy przez Narew.

ŻUROMIN (m. pow. w pobliżu rz. Wkra, woj. mazowieckie)

21.VIII.1920r. - W lesie koło Żuromina, tuż przed świtem, kawaleria gen. Orlicz-Dreszera natknęła się na "Kawkor", nie walczą, a gdy nastał dzień "Kawkor" ucieka.

Żurominek - pomnik na cmentarzu „Niezanego żołnierza poległego w 1920 r. w walce o Polskę”.

ŻUROMINEK (wieś, gm. Wiśniewo, pow. mławski, woj. mazowieckie).

Na cmentarzu pomnik „Niezanego żołnierza poległego w 1920 r. w walce o Polskę”.

ŻYRARDÓW (m. pow. nad rz. Pisia, woj. mazowieckie)

W 1920 r. w Żyrardowie działał szpital wojskowy. Zmarłych żołnierzy grzebano na miejscowym cmentarzu. W większości zmarli z powodu chorób.

- ul. Kasztanowa 2. Cmentarz parafialny. Kwatery wojenna żołnierzy z 1920 r. z napisem: "TU SPOCZYWAJĄ W BOGU/ ZWŁOKI ŻOŁNIERZY POLEGŁYCH/ W LATACH 1918-1920 W OBRONIE/ OJCZYZNY I WOLNOŚCI".

ŻYWIEC (m. pow., woj. śląskie)

- ul. T. Kościuszki róg ul. Zamkowej (dz. Śródmieście). Na wolnostojącej dzwonnicy, murowanej z kamienia, od strony ul. Zamkowej wmurowana jest tablica z napisem: "W obronie wolnej Polski przeciwko nawałce bolszewickiej/ polegli na polu chwały synowie miasta Żywca/ Błaszczyński Władysław szewc * 17.IX.1890/ Cabak Rudolf woźnica * 24.VI.1901/ Miodomski Mieczysław student gimn. * 21.IX.1896/ Pepera Włodzimierz student gimn. * 31.III.1900/ Sroka Eugeniusz student gimn. * 25.VII.1901/ Stasica Franciszek rolnik * 29.X.1900/ Winczewski Stanisław rymarz * 10.XI.1900/ Wisiński Jan rzeźnik * 14.VI.1899/ Ku wiecznej Ich pamięci kładzie tę tablicę miasto Żywiec."